

UNIVERZITA KARLOVA

HUSITSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Římskokatolické a kališnické umění pozdního středověku v Čechách

The Roman Catholic and the Utraquist arts of the late medieval age in  
Bohemia

Diplomová práce

Vedoucí práce: ThDr. Jaroslav Hrdlička

Autor: Bc. Zdeňka Chaloupková

Praha 2020

## Poděkování:

Poděkování patří především vedoucímu mé diplomové práce ThDr. Jaroslavu Hrdličkovi za jeho cenné rady, věcné a usměrňující připomínky a za čas, který věnoval mé diplomové práci. Dále bych zde chtěla poděkovat i své rodině, která mě po celou dobu studia podporovala a byla mi oporou.

### Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou prací „Římskokatolické a kališnické umění pozdního středověku v Čechách“ vypracovala samostatně. Dále prohlašuji, že všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Brandýsku dne

Zdeňka Chaloupková

## **Anotace**

Ve své práci se zabývám uměním od počátku doby Lucemburků na českém trůnu až po dobu panování Jiřího z Poděbrad (včetně). Cílem pak je poukázat na postupný vývoj a navázání utrakvistického umění na díla předhusitská a propojenost umění jak s církví, tak i s politickou a panovnickou mocí. Část své práce věnuji i objasnění postoje českých reformátorů k obrazům. Pro správné pochopení situace vedoucí k obrazoborectví a ke snaze o nové vyjádření významu církevního umění v 15. stol. považuji za nutné nejdříve seznámit čtenáře s politickým a konfesním vývojem v Čechách ve 14. a 15. století.

## **Klíčová slova**

umění, husitství, utrakvistická církev, portrét, madona, oltář, kaple, reformace

## **Annotation**

In my work I deal with art from the beginning of the Luxembourg period on the Czech throne until the reign of George of Poděbrady (inclusive). The aim is to point out at the gradual development and linking of Utraquist art to the pre-Hussite works and the interconnection of art, both with the Church and with political and ruling power. I also devote part of my work to clarifying the attitude of Czech reformers to images. For the correct understanding of the situation leading to iconoclasm and for an attempt to re-express the importance of ecclesiastical art in the 15th century. I consider it necessary to first acquaint readers with the political and confessional development in Bohemia in the 14th and 15th centuries.

## **Keywords**

art, Hussite movement, utraquist church, portrait, madonna, altar, chapel, reformation

## Osnova:

1. Úvod .....	1
2. Politické a konfesní cesty českého státu (1310–1471) .....	3
2.1. Jan Lucemburský (1296–1346) .....	4
2.2. Karel IV. Lucemburský (1316–1378) .....	5
2.3. Václav IV. Lucemburský (1361–1419) .....	8
2.4. Zikmund Lucemburský (1368–1437) .....	11
2.5. Albrecht V. (1397–1439) a Ladislav Pohrobek (1440–1457) .....	12
2.6. Jiří z Poděbrad (1420–1471) českým králem .....	14
3. Katolická církev a umění v pozdním středověku .....	16
3.1. Hrady a hradní kaple .....	21
3.2. Karlštejn, trezorové kaple sv. Kříže a kaple sv. Kateřiny .....	25
3.3. Portrétní umění .....	26
3.4. Madony a krásný sloh .....	28
3.5. Oltáře .....	33
4. Předchůdci husitství .....	35
4.1. Konrád Waldhauser (1326–1369) .....	37
4.2. Tomáš ze Štítného (1331/35–1401/09) .....	38
4.3. Jan Milíč z Kroměříže (1320/25–1374) .....	38
4.4. Matěj z Janova (1350/55–1393) .....	39
5. Mistr Jan Hus a vývoj husitské reformace .....	41
5.1. Mikuláš z Drážďan (+ 1417) .....	41
5.2. Mistr Jan Hus (1370–1415) .....	41
5.3. Husitství (1415–1436) .....	47
6. Umění v utrakvistické církvi .....	51
6.1. Symbol kalicha a vyobrazení Mistra Jana Husa jako určení konfesní identity .....	57
6.2. Husitské hrady a hradní kaple .....	67
6.3. Betlémská kaple .....	68
6.4. Karlštejn a klenoty za husitských válek až po Jiřího z Poděbrad .....	71
6.5. Oltáře, figurálně malované, zdobené rámy, vyobrazení Madon .....	72
Závěr .....	78
Seznam použité literatury .....	81
Obrazová příloha .....	88
Abstrakt .....	96

## Seznam zkratek

Gn – Genesis, První Mojžíšova

1 Mak – První makabejská

Mt – Matouš

1K – První list Korintským

r. – rok

stol. – století

sv. – svatý

apod. – a podobně

např. – například

tzv. – takzvaně

# 1. Úvod

Diplomovou práci Římskokatolické a kališnické umění pozdního středověku v Čechách jsem se snažila obsahově rozdělit na dvě části. V první části se věnuji politickému a konfesnímu vývoji v Čechách, který je důležitý pro samotné pochopení a důvody husitské reformace a následný vývoj utrakvistického umění. Podrobněji se zde zabývám jednotlivými panovníky této doby, od Jana Lucemburského až po smrt Jiříka z Poděbrad. Za důležité pro tuto práci považuji i působení katolické církve v českých zemích a její vztah k umění.

Druhá část mé diplomové práce je věnovaná opět této době, ale již z reformačního pohledu. V jednotlivých kapitolách se věnuji předchůdcům Mistra Jana Husa a jejich kritice církve, Mistru Janu Husovi, vývoji husitství, době po podepsání basilejských kompaktát až do doby Jiříka z Poděbrad. Po seznámení s reformačními událostmi se věnuji vlivu reformace na vývoj utrakvistického umění.

Svou práci začínám Janem Lucemburským, který neměl po posledním Přemyslovi Václavu III. lehkou pozici v Českých zemích, mimo jiné díky krátké době panování Jindřicha Korutanského, za jehož vlády české panstvo posílilo svou politickou i hospodářskou moc. Díky svým diplomatickým schopnostem dokázal rozšířit vliv Českých zemí v celé Evropě, i když jeho pozice v Čechách po celou dobu jeho vlády zůstávala díky panstvu neutěšená. Politickými aktivitami se mu podařilo posunout české teritorium až k Jaderskému moři. Blízkost Itálie tak měla vliv na české umění, které bylo propojeno i s vlivem francouzským, a to převážně díky synu Jana Lucemburského Karlovi IV., který ve Francii za svého mládí pobýval. Politický život otce i syna byl spojen nejen s církví, ale i uměním. S Janem Lucemburským přišla do Čech rytířská kultura. Rozkvět Českých zemí byl na vrcholu za Karla IV., který vytvořil z Prahy hlavní město Římské říše a jako římský císař zde také pobýval. Prahu tak povýšil na střed Evropy a centrum umění 14. a počátku 15. století. Díky svým schopnostem dovedl umění využít k posílení své vladařské moci a vytvořit stavby, které jsou do dnešní doby významnými monumenty Čech, jako například Chrám svatého Víta s jeho sochařskou výzdobou nebo Karlštejn s Kaplí svatého kříže. Mezi další jeho významné počiny patří i pozvednutí pražského biskupství na arcibiskupství roku 1344 a založení pražské univerzity roku 1348. Univerzity v Evropě byly centrem vzdělanosti; v dalších letech se podílely na svébytném vývoji jednotlivých zemí a na ztrátě evropského

univerzalismu, k čemuž například v Čechách pomohl Kutnohorský dekret podepsaný Václavem IV. roku 1409.

Situace v Českých zemích se od vlády Jana Lucemburského vyvíjela. Sílí vliv církevních reformátorů, předchůdců husitů, jakými byli například Konrád Waldhauser, Tomáš ze Štítného, Jan Milíč z Kroměříže a Matěj z Janova, kterým také věnuji samostatnou kapitolu v části své práce. Tento reformátorský směr byl posílen i papežským schizmatem, trvajícím od roku 1378 a odvádějícím pozornost církevních hodnostářů směrem k obstarání finančních prostředků k zajištění chodu jejich dvorů. Právě toto bylo jedním z důvodů kritiky církevních reformátorů. V této neklidné době bylo pro panovníky velmi těžké obstát a udržet si svůj politický a mocenský vliv. Vážnost a nejistota tohoto období se odrážely i v umění. Další kritiku si vyžádalo dvorské umění Václava IV. zobrazující nevhodná témata obrazů, které se dostávaly i do chrámů a jiných církevních budov a odváděly pozornost věřících od Boha. Mezi další otázky reformátorů patřila otázka pravdivosti obrazů a modlářství vůči nim. Argumentaci pro své názory reformátoři nalézali v Písmu.

Po smrti Václava IV. roku 1419, kdy husitství bylo na vzestupu, usedl na trůn král Zikmund, jehož však české panstvo za krále nepřijalo. Proti českým husitům byla vyhlášena první křížová výprava. Situace se vyostřovala a husitství nabývalo na síle. České reformní hnutí našlo zakotvení v pravdivosti bible. Víra byla intenzivnější a propojená s osobní zodpovědností křesťana. Umění se snažilo přiblížit lidu; k tomu využívalo jednoduchých symbolů, především symbolu kalicha a vyobrazení mistra Jana Husa jako světce, který je postaven na roveň českým patronům. V roce 1436 byla za účasti husitů podepsána Basilejská kompaktáta. Po uklidnění celé situace se umění opět snažilo navázat na dobu předhusitskou, ale zároveň se objevovaly snahy o vytvoření svébytného utrakvistického umění.

Dalším významným milníkem po krátké vládě Albrechta V. byla vláda Jiříka z Poděbrad, který byl nejdříve Ladislavem Pohrobkem jmenován zemským správcem a roku 1458 se stal českým králem. Podařilo se mu uklidnit situaci v Českých zemích a sjednotit, ačkoli ne na dlouho, kališníky v Čechách.

Celou tuto obsáhlou historickou etapu našich dějin včetně umění té doby jsem se pokusila zpracovat ve své diplomové práci tak, aby po jejím přečtení nabytí vědění i laik, který neměl zatím příležitost se s touto problematikou seznámit. Doufám, že se mi to podařilo a že má diplomová práce bude přínosem nejen pro mne jako pisatelku.



## 2. Politické a konfesní cesty českého státu (1310–1471)

Za vlády posledních Přemyslovců se české země postupně vyrovnaly, díky politickému a hospodářskému rozvoji, zemím západní Evropy. Zemědělská kolonizace, na našem území především německá, byla dokončena.

Následující rozvoj země byl úzce provázán se vznikem a rozpínavostí měst ve 13. století, což vedlo i ke změně společenského uspořádání. Královská města hrála v Německu, Francii, Čechách, ale i jinde v Evropě vedoucí roli. Král poskytoval městům vojenskou ochranu, neboť měl finanční zájem na jejich ekonomickém rozvoji. Šlechta, jež si budovala vlastní hrady a města, která byla vůči králi poddanská, převzala správu držav podle panovnického vzoru. Po zavraždění přemyslovského krále Václava III. 4. srpna 1306 v Olomouci, nastoupil na český trůn Rudolf Habsburský (1306–1307) a po něm Jindřich Korutanský (1307–1310). Během této krátké doby se podařilo české šlechtě výrazně upevnit jak své hospodářské, tak i mocenské postavení vůči panovníkovi. S nezávislostí šlechtických rodů na panovníkovi se potýkal i první Lucemburk na českém trůnu Jan Lucemburský. Vedle královských a šlechtických měst se můžeme setkat i s městy církevními, budovanými v okolí klášterů.<sup>1</sup> O své postavení se začínaly hlásit nové stavy, měšťanstvo a nižší šlechta, které se snaží prosadit vůči panstvu a touží se také podílet na moci a řízení státu. „Rovnováha tradičního mocenského trojúhelníku panovník – vyšší šlechta – církve tak byla narušena.“<sup>2</sup>

S rozvojem měst se v Čechách objevují žebravé řády, aby byly, jak píše ve své knize V. Novotný „náhradou za nevyhovující činnost duchovenstva světského“.<sup>3</sup> V Čechách se v roce 1224/1225 usazují díky novému krakovskému provinciálnímu převoru Gerardovi dominikáni. Místem jejich nového života se stal Nymburk. V přibližně stejné době přišel do Čech i řád Minoritů, založený sv. Františkem z Assisi roku 1209. Minorité působili „v Benešově, v Jílovém u Prahy, v Čáslavi a v Mladé Boleslavi“.<sup>4</sup> Všechny tyto změny se následně projevyly v duchovním rozkvětu Čech.

---

<sup>1</sup> BOSL, Karl. *Europa im Mittelalter: Herausgegeben von Georg Scheibelreiter*. 2. Stuttgart: Primus Verla, 2005. ISBN 978-3-89678-264-9. s. 478.

<sup>2</sup> ČORNEJ, Petr. *Dějiny evropské civilizace*. 4., upr. vyd. Praha: Paseka, 2002. ISBN 80-7185-474-3. s. 225.

<sup>3</sup> NOVOTNÝ, Václav. *Náboženské hnutí české ve 14. a 15. stol.* Praha: J. Otto, 1914. s. 55.

<sup>4</sup> VŠETEČKOVÁ, Zuzana. *Středověká nástěnná malba ve středních Čechách*. 2., rozš. vyd. Praha: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště středních Čech v Praze, 2011. ISBN 978-80-86516-42-4. s. 8.

Ve čtrnáctém století však mělo negativní vliv na politickou situaci v Evropě přesídlení papežského dvora do francouzského Avignonu v roce 1309 a velká epidemie moru, která zasáhla kontinent v letech 1347–1352. Lidé ztratili své dosavadní životní jistoty a krize na sebe nedala dlouho čekat. Začínají se ozývat hlasy lidu žádající reformu společnosti a církve. V Evropě se začíná krize projevovat okolo poloviny 14. století, v Čechách o něco později. I přesto se však podle studie Petera Segela dá říci, že v době 14. století zůstala víra v Boha a ve svaté přímlyvce základním stavebním kamenem lidské existence.<sup>5</sup> Impulzy k zdokonalení a ke změnám náboženského života v druhé pol. 14. a první pol. 15. století přicházely především ze střední a severní Itálie, dolního Porýní, starého Nizozemska (Low Countries) a z Čech.<sup>6</sup>

## 2.1. Jan Lucemburský (1296–1346)

Právě v této nelehké, dynamicky se vyvíjející době usedá na český trůn v roce 1310 syn římského císaře Jindřicha VII. Jan Lucemburský, který pojal za ženu Elišku Přemyslovnu.<sup>7</sup> Jan byl výtečným diplomatem a za jeho vlády došlo k výraznému zvětšení českého království, čímž si panovník „rozšířil prostor pro samostatné rozhodování, jež se mu v Čechách snažila korigovat česká šlechta“.<sup>8</sup> Jan začal hned po převzetí vlády v r. 1310 s podporou svých rádců, kteří byli znalí českých poměrů, „s rozsáhlou revindikací královských majetků zcizených šlechtou v předchozích letech“.<sup>9</sup> Mezi Janem Lucemburským, který usiloval o omezení mocenského vlivu české šlechty ve svůj prospěch, a šlechtou vládlo neustálé napětí. Při snaze o prosazení svých zájmů se opíral o rody dosud královské moci loajální, urozené cizího původu, které se snažily v zemi uchytit, a města<sup>10</sup> toužící po pevné

---

<sup>5</sup> SEGEL, Peter, in LÁŠEK, Jan Blahoslav. *Jan Hus mezi epochami, národy a konfesemi: sborník z mezinárodního symposia, konaného 22. - 26. září 1993 v Bayreuthu, SRN*. Praha: Česká křesťanská akademie, 1995. s. 37-38. ISBN 80-85795-17-5. Dostupné také z: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:cdc9a8d0-d016-11e3-85ae-001018b5eb5c>

<sup>6</sup> MODRÁKOVÁ, Renáta a UHLÍŘ, Zdeněk. *Zákon a Písmo: rukopisy české reformace 14. - 16. století*. Praha: Národní knihovna České republiky, 2009. ISBN 978-80-7050-567-0. s. 39.

<sup>7</sup> ROYT, Jan. *Středověké malířství v Čechách*. Praha: Karolinum, 2002. ISBN 80-246-0265-2. s. 27.

<sup>8</sup> BOBKOVÁ, Lenka a HOLÁ, Mlada, ed. *Lesk královského majestátu ve středověku: pocta prof. PhDr. Františku Kavkovi, CSc. k nedožitým 85. narozeninám*. Praha: Paseka, 2005. ISBN 80-7185-773-4. s. 61.

<sup>9</sup> KOTYZA, O. - SÝKORA, M. 2012: *Litoměřický hrad a jeho počátky (Poznámky k hradní politice Jana Lucemburského v severozápadních Čechách)*. In: Kuljavceva Hlavová, J. - Kotyza, O. - Sýkora, M. (edd.), *Hrady českého severozápadu*. Sborník k životnímu jubileu Tomáše Durdíka. Most, 87-148. s. 124.

<sup>10</sup> KOTYZA, O. - SÝKORA, M. Ref. 9, s. 141.

stabilní vládě, u které by našla zastání proti panstvu. Svou svrchovanost nejen proti aristokracii, ale i proti vyššímu duchovenstvu v české společnosti, zastupovanému především pražským biskupem Janem IV. z Dražic, se snažil český král upevnit i podporou klášterů, jimž daroval nemalé statky a majetky.<sup>11</sup> Za episkopátu Jana z Dražic byla česká církev jak majetkově, tak i právně téměř nezávislá na světské moci. Kněží v diecézi podléhali biskupovi, který také spravoval církevní majetek a rozhodoval o jeho převodu. Panovník již sice biskupa nedosazoval přímo, ale ovlivňoval kapitulní volbu. Osoba, kterou označil, byla většinou zvolena. Vladařův vliv vycházel z raně středověkého pojetí, kdy zvolený pražský biskup byl zároveň kaplanem krále.<sup>12</sup> Osamostatnění církve a s tím spojený nákladný správní systém ji na druhou stranu zatěžoval administrativně. Mezi léty 1318–1329 pobýval pražský biskup Jan z Dražic v Avignonu na papežském dvoře Jana XXII. (1316–1334), kde se měl obhájit z nařčení litoměřického probošta Jindřicha ze Šumberku, že podporuje kacířství v Čechách. Po svém návratu založil v roce 1333 v Roudnici první augustiniánský klášter na našem území, jenž se hlásil ke snahám o reformu církve a významně je podporoval. Neustálé spory Jana Lucemburského s nepoddajnými Čechy způsobily královo odcizení, i když z počátku můžeme pozorovat jeho snahy o rozvoj království, kdy obnovil v zemi mír, ve třicátých letech 14. století započal přestavbu královského paláce na Pražském hradě, podporoval založení Hradčan atd.<sup>13</sup>

## 2.2. Karel IV. Lucemburský (1316–1378)

První cesta mladého moravského markraběte Karla před vstupem do Prahy v roce 1333 vedla na Zbraslav do klášterního kostela, kde byla v roce 1330 pochovaná jeho matka Eliška Přemyslovna a někteří další představitelé tohoto rodu. Karel (přízvisko čtvrtý začal Karel používat až od roku 1355, kdy byl korunován na římského císaře<sup>14</sup>) učinil z Čech, které v polovině 14. století ekonomicky vzkvétaly, střed své pozdější římské říše. Pojetí své vlády realizoval „prostřednictvím

---

<sup>11</sup> SPĚVÁČEK, Jiří. *Jan Lucemburský a jeho doba (1296-1346): k prvnímu vstupu českých zemí do svazku se západní Evropou*. Praha: Svoboda, 1994. Členská knihnice (Svoboda). ISBN 80-205-0291-2. s. 158.

<sup>12</sup> HLEDÍKOVÁ, Zdeňka. *Svět české středověké církve*. Praha: Argo, 2010. Historické myšlení. ISBN 978-80-257-0186-7. s. 21.

<sup>13</sup> KOTYZA, O. - SÝKORA, M. Ref. 9, s. 125.

<sup>14</sup> ČORNEJ, P. Ref. 2, s. 244-245.

vzdělaných úředníků a loajální šlechty”.<sup>15</sup> S Karlem IV. pojila pražského biskupa Jana z Dražic snaha o posílení české národnosti a státnosti mezi ostatními státy Evropy.

Následník českého trůnu Karel dosáhl na nově zvoleném papeži Klementu VI. (vlastním jménem Pierre de Rosières) v roce 1344 povýšení pražského biskupství na arcibiskupství, čímž vymanil česká biskupství z podřízenosti na mohučském arcibiskupství. Stalo se tak 30. dubna 1344 bulou *Ex supernae providentia maiestatis*.<sup>16</sup> Na tomto úspěchu měl nemalý podíl i Karlův otec Jan Lucemburský. Prvním pražským arcibiskupem byl až do roku 1364 Arnošt z Pardubic. Byl to muž vzdělaný, humanista pevných morálních zásad, který nezavíral oči před problémy církve. Na provinciální synodě, konané roku 1349 „nabádá kněžský stav, aby vedl život cudný a skromný”.<sup>17</sup> Arcibiskup u duchovních napadá zdobný a drahý oděv, nošení zbraně, lichvu, cizoložství, kacířství, zpoplatnění zpovědi atd. Vyžaduje dodržování synodních nařízení, která byla průběžně doplňována. K tomuto účelu byli ustanoveni tzv. korektoři. Zároveň zdůrazňuje povinnost děkanů a arcijáhnů k trestání prohřešků, častým vizitacím a k denunciaci.<sup>18</sup> Také dbá na to, aby měli církevní hodnostáři patřičné vzdělání a nedocházelo ke kupování církevních postů, díky čemuž se na vyšší místa dostávali lidé teologicky nevzdělaní a nezpůsobilí. Jako prvním v Čechách se podařilo pražskému arcibiskupovi „provést úplné vynětí kléru z pravomoci soudů světských a podřízení jeho soudům duchovním”.<sup>19</sup> Arnošt z Pardubic „během svého života založil čtyři špitály (Libáň, Kladsko, Český Brod, Příbram)“.<sup>20</sup> Stejně jako Jan z Dražic měl i pražský arcibiskup blízko k augustiniánům a za dobu svého života vybudoval kláštery v Rokycanech, v Sadské a v Jaroměři.

Karel zároveň s arcibiskupstvím založil i v pořadí třetí biskupství v Litomyšli. Na místa olomouckého a litomyšlského biskupa byli pravidelně dosazováni rádcové krále, kteří i nadále zůstávali u dvora, nikoli v místě svého církevního úřadu. Urban

---

<sup>15</sup> ČORNEJ, P. Ref. 2, s. 241.

<sup>16</sup> ČERNUŠÁK, Tomáš. *Papežství a české země v tisíciletých dějinách*. Praha: Academia, 2017. Historie (Academia). ISBN 978-80-200-2638-5. s. 111.

<sup>17</sup> SKALICKÝ, Karel a LÁŠEK, Jan Blahoslav, ed. *Mistr Matěj z Janova ve své a v naší době: sborník z vědeckého symposia, konaného na Teologické fakultě Jihočeské univerzity 29. - 30. listopadu 2000*. Brno: L. Marek, 2002. Pontes pragenses (L. Marek). ISBN 80-86263-36-3. s. 17.

<sup>18</sup> SKALICKÝ, K. a LÁŠEK, J. B. Ref. 17, s. 17.

<sup>19</sup> NOVOTNÝ, V. Ref. 3, s. 20-21.

<sup>20</sup> HLOBIL, Ivo a Jana HRBÁČOVÁ, ed. *Gotické madony na lvu: Gotische Löwenmadonnen : Splendor et Virtus Reginae Coeli*. Olomouc: Muzeum umění Olomouc, 2014. ISBN 978-80-87149-74-4. s. 19.

V., jenž byl papežem od roku 1362 až do své smrti v roce 1370, slíbil Karlu IV., že neobsadí žádné uvolněné beneficium v Čechách bez vědomí a souhlasu císaře.<sup>21</sup> Panovníkovy zásahy do církevních záležitostí ohledně beneficií byly záležitostí tradice a historicky zakotveného pravidla. Všeobecně rozšířeným zlovykem bylo v této době tzv. „mnohoobročnictví (pluralitas beneficiorum)“,<sup>22</sup> kdy jeden duchovní hodnostář zastával i několik výnosných funkcí najednou. I přes politické spojenectví papežské moci, se kterou český král počítal, si římský císař Karel IV. zachoval na papežském stolci nezávislost.<sup>23</sup>

26. srpna 1346 umírá v bitvě u Kresčaku Jan Lucemburský a rok poté je jeho prvorozený syn Karel korunován Arnoštem z Pardubic českým králem. S pražským arcibiskupem pojilo českého krále vzájemné přátelství a důvěra. Arnošt z Pardubic mnohokrát Karla zastupoval v jeho nepřítomnosti. Po smrti papeže Inocence VI. byl dokonce arcibiskup jedním z možných kandidátů na uvolněný papežský stolec.<sup>24</sup>

V roce 1349 je český panovník podruhé korunován v Cáchách římským králem. První korunovace proběhla v roce 1346 v Bonnu, ale většina německých oblastí považovala i nadále za legitimního vládce Ludvíka Bavora, který nečekaně zemřel v roce 1347.<sup>25</sup> Během své vlády se Karel snažil o udržení nezávislosti panovnické moci na moci papežské, což vedlo k nevraživosti jak Klementa VI., za jehož episkopátu se Karel nedočkal císařské koruny, tak i papeže Inocence IV. a Urbana V. Na císaře byl český král Karel korunován 5. dubna 1355 v Římě ve Svatopetrské bazilice. Jako císař si Karel IV. uvědomoval nebezpečí papežského avignonského exilu, kdy byl papežský dvůr pod vlivem francouzského krále, a proto se snažil o návrat papeže do Říma. Již v roce 1367 se do Říma navrátil papež Urban V. (1362–1370), neutěšené poměry v Římě jej však přiměly v roce 1370 opět k návratu do Avignonu. Jeho nástupce avignonský papež Řehoř XI. (1370–1378) se do svatého města odebral v roce 1377. O rok později ale zemřel a při následné volbě byl zvolen novým papežem Urban VI. O pět měsíců později však kardinálové, za pomoci francouzského krále Karla V., prohlásili volbu za neplatnou a zvolili si za papeže Klementa VII., který se usídlil opět v Avignonu. Urban VI. se sídlem v Římě

---

<sup>21</sup> HLEDÍKOVÁ, Z. Ref. 12, s. 28.

<sup>22</sup> NOVOTNÝ, V. Ref. 3, s. 22.

<sup>23</sup> HLEDÍKOVÁ, Z. Ref. 12, s. 167.

<sup>24</sup> URBAN, F. (2009). Mariánský kult v době a v díle arcibiskupa Arnošta z Pardubic. *Studia theologica*, 11(1), 13-24. s. 14.

<sup>25</sup> ČORNEJ, P. Ref. 2, s. 240-241.

ale novou volbu neuznal a tak se proti sobě postavili dva papežové, čímž se krize pozdního středověku ještě více prohloubila.

V roce 1348 za podpory papeže Klementa VI. založil český panovník Karlovu univerzitu. Následně v roce 1384 vznikla univerzita ve Vídni. Avšak stále ještě nejvýznamnější univerzitou konce 14. století byla pařížská Sorbonna, která však nebyla kvůli papežskému schizmatu (1378-1417) schopna zajistit „neutralitu vůči avignonské i římské kurii“.<sup>26</sup> To vedlo k odchodu věhlasných profesorů: nejprve do Prahy, později do Vídně a na univerzitu v Lipsku, jež byla založena roku v roce 1409. Univerzity vznikající ve 14. století pomohly ke změně evropského myšlení, ale i k nacionalizaci a postupné ztrátě evropského univerzalismu, „slučujícího křesťanské ideje s odkazem starověkého římského impéria“.<sup>27</sup>

### 2.3. Václav IV. Lucemburský (1361–1419)

Království, které se stalo centrem Evropy za vlády Karla IV., počalo rychle upadat poté, co na trůn v roce 1378 nastoupil Václav IV., který nebyl tak politicky schopný jako jeho otec. Panovník se potýkal jak se společenskými změnami, kdy se začínaly prosazovat měšťané a nižší šlechta na úkor vyšší šlechty, jejíž politický vliv tím byl oslaben, tak i s počínající ekonomickou krizí v Čechách a s velkou epidemií moru v roce 1380, na kterou zemřelo odhadem patnáct procent obyvatelstva. Regrese těžby stříbra v Kutné Hoře měla za následek znehodnocení pražského groše, kdy se do stříbra stále více přidávala měď. (Martin Pokorný zmiňuje znovuoživení těžby za vlády králů Ladislava a za Jiřího z Poděbrad, kdy se Kutná Hora sice opět vzmohla, ale těžba už se nedostala na úroveň, na které byla před husitskými válkami.<sup>28</sup>)

Ke snížení prestiže českého krále přispěl ale i Karel IV., který „v úsilí uspokojit všechny mužské členy lucemburské dynastie“<sup>29</sup> mezi ně rozdělil vládu v jednotlivých zemích své říše. V roce 1393 nespokojená panská jednota, stojící v opozici proti Václavu IV., za podpory markraběte Jošta uvěznila krále „a pokusila se vládnout

---

<sup>26</sup> WERNISCH, Martin. *Husitství, raně reformační příběh*. Brno: L. Marek, 2003. Pontes pragenses (L. Marek). ISBN 80-86263-40-1. s. 15.

<sup>27</sup> ČORNEJ, P. Ref. 2, s. 227.

<sup>28</sup> POKORNÝ, Martin. *Dobývání surovin z nitra země, z povrchu a z vody*. (Národní kněhtiskárna I.L. Kober), 1870. s. 100. Dostupné také z: <https://kramerius-vs.nkp.cz/uuid/uuid:707a5970-87a5-401e-9982-4a2bafa54b74>. s. 100.

<sup>29</sup> ČORNEJ, P. Ref. 2, s. 248.

jeho jménem“.<sup>30</sup> Král byl nucen přistoupit na jejich podmínky, které zajišťovaly politickou moc představitelům vyšší šlechty. V roce 1400 byl Václav IV. zbaven římské koruny a na uvolněné místo byl dosazen Ruprecht Falcký, který tuto funkci zastával následujících deset let. Rozpory mezi králem, šlechtou a vyšším duchovenstvem v čele s arcibiskupem Janem z Jenštejna se i nadále prohlubovaly a Václav IV. musel opět v roce 1405 podepsat řadu dekretů, které vycházely vstříc šlechtě.

Koncem čtrnáctého století se začíná prosazovat církevně-politické hnutí, tzv. konciliarismus, snažící se prosadit nadřazenost koncilu nad papežem. Tento proud měl ambice vyřešit papežské schizma a jeho zastáncem byl také Václav IV.

Papežské schizma trvajícím mezi léty 1378–1417 mělo za následek rozdělení Evropy na část prořímskou (Německo, severní a východní Evropa, Itálie, Portugalsko a Anglie) a na část proavignonskou (Francie, Kastílie, Aragon a Skotsko). Vzhledem k těsnému propojení církevní a světské moci se papežské schizma nedotýkalo jen církve, ale i vztahů mezi panovnickými dvory a běžného života. Papežská autorita touto situací velmi utrpěla, zvláště když zainteresovaní aktéři nebyli schopni vyřešit schizma bez zásahu jiné instituce (koncilu) a obhájit tak své výsostné prvenství založené na biblickém textu „... ty jsi Petr a na této skále zbuduji svou církev ... dám ti klíče království nebeského, a co odmítneš na zemi, bude odmítnuto v nebi, a co přijmeš na zemi, bude přijato v nebi (Mt 16, 18–19). Konciliarismus, který měl na počátku především funkci kontrolní, dospěl tak po roce 1400 do bodu, kdy se naprosto ztotožnil s nutnou reformou církve.<sup>31</sup> Koncily pořádané v Pise (1409), v Kostnici (1414–1418) a v Basileji (1431–1437), lze tudíž nazývat koncily reformními.<sup>32</sup>

18. ledna roku 1409 podepsal Václav IV. Dekret kutnohorský, čímž došlo ke změně poměru hlasů na pražské univerzitě. Původně nábožensko-filozofický konflikt na pražské univerzitě tím přerostl v konflikt národnostní.<sup>33</sup> Český lid získal tři hlasy, ostatní národy pouze jeden hlas. Král se na univerzitu obrátil, aby jej

---

<sup>30</sup> ŠMAHEL, František. *Husitské Čechy: struktury, procesy, ideje*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2001. Česká historie. ISBN 80-7106-468-8. s. 24.

<sup>31</sup> SCHATZ, Klaus. *Všeobecné koncily: ohniska církevních dějin*. Brno: Centrum pro studium dem s. Zokracie a kultury (CDK), 2014. ISBN 978-80-7325-345-5. s. 114-121.

<sup>32</sup> HRDLÍČKA, Jaroslav. Ke kněžství v utrakvismu. *Theologická revue*. Husitská teologická fakulta Univerzity Karlovy, 2019, **90**(3), 281-287. ISSN 1211 7617. s. 281.

<sup>33</sup> HEJDOVÁ Tereza. *Obraz Jana Husa v české raněnovověké literatuře*. Praha, 2014. Diplomová práce. Filozofická fakulta, Ústav české literatury a komparatistiky. Vedoucí práce Mgr. Alena Andrlíková Fidlerová, Ph.D. s. 52.

podpořila při snaze získat zpět korunu římskou na chystaném koncilu v Pise, který měl vyřešit papežské schizma. Němečtí univerzitní profesori na pražské univerzitě však Václava IV. nepodpořili, po podepsání Dekretu kutnohorského opustili Prahu a v témže roce 1409 zakládají univerzitu v Lipsku. Pražská univerzita tím přišla o mnohé profesory a o své významné postavení v Evropě, na druhou stranu se husitská reforma církve mohla plně rozvinout právě a pouze v českém prostředí. Druhým dekretem, vydaným v Kutné Hoře 22. ledna 1409, zakazoval Václav IV. pod hrozbou pokut uznávat Řehoře XII. za papeže, kterýžto měl být řádně zvolen teprve koncilem.<sup>34</sup> Opačné stanovisko k pisánskému koncilu než král zastával pražský arcibiskup Zbyněk z Hasenburka a to bylo také jedním z důvodů rozchodu panovníka s arcibiskupem. Samotný koncil v Pise ale papežské schizma nevyřešil. Jak avignonský papež Benedikt XIII (1394–1417), tak i římský papež Řehoř XII. (1406–1415) byli prohlášeni za heretiky a na jejich místo byl zvolen Alexandr V. (1409–1410), kterého v roce 1410 nahradil Jan XXIII. (1410–1415). Původní papežové však závěry koncilu odmítli a výsledkem bylo trojpapežství, které vyřešil až kostnický koncil, jenž si stanovil za úkol vedle vyřešení papežského schizmatu také otázku hereze a reformu církve. Papežské schizma zatřáslo základy středověkého církevního universalismu, na druhou stranu však, jak píše V. Novotný, vedlo i k určitému duchovnímu a náboženskému uvolnění, projevujícím se intenzivnější individuální zbožností, probuzením národní osobitosti a s tím související možností postupného rozvinutí se církví národních, k čemuž neodmyslitelně patří i kázání v národním jazyce.<sup>35</sup>

Blízké vztahy Čech s Anglií, způsobené sňatkem Anny Lucemburské s Richardem II. umožnily českým učencům přístup k dílu oxfordského profesora Jana Viklefa.

K rozkolu mezi Václavem IV. a viklefsko-husitskou akční skupinou<sup>36</sup> pražské univerzity, v jejímž čele stál v letech 1409–1410 Mistr Jan Hus, došlo v roce 1412, kdy český král souhlasil s vybíráním odpustků na křížovou výpravu proti neapolskému králi Ladislavovi. V celé Evropě se probouzí církevní reformní hnutí, která si kladou za úkol obnovit čistotu církve, odstranit nepotismus a možnost

---

<sup>34</sup> *CHRÁM SV. JAKUBA, CHRÁM SV. BARBORY: KUTNOHORSKO - VLASTIVĚDNÝ SBORNÍK 8/04*. Kutná Hora: Vydavatelství a nakladatelství Martin Bartoš (Kuttna) 17. listopadu 97, 284 01 Kutná Hora, 2004. ISSN 1212-6098. s. 7.

<sup>35</sup> NOVOTNÝ, V. Ref. 3, s. 174.

<sup>36</sup> ŠMAHEL, F. Ref. 30, s. 24.



prodeje odpustků, jímž si movití křesťané kupovali odpuštění hříchů a zbavovali se tak nutnosti pokání.

V této nelehké době se vyčerpaný král Václav IV. utíkal na svá sídla mimo Prahu. Jak píše Helena Štroblová ve své knize, jedno z jeho sídel se nacházelo i v Kutné Hoře, kam „v nebezpečných dobách Václav převezl i královský poklad”.<sup>37</sup> Kutná Hora se díky svému nerostnému bohatství stala již v roce 1318 městem královským.<sup>38</sup> Další králova rezidence, kterou si nechal zbudovat koncem 14. století, se nacházela ve Vlašském Dvoře. Přítomnost krále vedla i k rozvoji města a k rozvoji architektury, zejména sakrální, která byla v letech 1356–1399 vedena panovnickou stavební hutí Petra Parlěře. Důležitost, kterou Václav IV. Kutné Hoře přisuzoval, lze odvodit i od dekretů, které zde podepsal.<sup>39</sup>

## 2.4. Zikmund Lucemburský (1368–1437)

V roce 1411 byl uherský král Zikmund Lucemburský zvolen římským králem. Uznal závěry koncilu v Pise a pohnul vzdoropapeže Jana XXIII., aby svolal nový koncil do německé Kostnice. Tento obecný koncil (1414–1418) se měl vypořádat jak s papežským schizmatem, tak i s kacíři v Čechách a měl se rovněž zabývat věroučnými problémy a reformou církve.<sup>40</sup> Římský papež Řehoř XII. odstoupil, zatímco Jan XXIII. a Benedikt XIII. byli sesazeni. Jediným papežem byl zvolen Oddo Colonna, který přijal jméno Martin V. (1417–1431). Šestého července 1415 zemřel v Kostnici na hranici Mistr Jan Hus, i když mu Zikmund zaručil bezpečný návrat z Kostnického koncilu. O rok později 30. května byl v Kostnici upálen i Husův přítel a podporovatel Jeroným Pražský (1377–1416), který byl chycen na svém útěku z Kostnice do Čech.

Roku 1419 zemřel český král Václav IV. a již v roce 1420 byla proti kacířským husitům vyhlášena papežem Martinem V. první křížová výprava. Během ní byl na uvolněný český trůn v katedrále sv. Víta pražským arcibiskupem Konrádem z Vachty korunován Zikmund Lucemburský. Pražský arcibiskup ale sympatizoval s reformačním hnutím, přijal čtyři pražské artikule (1419) a nadále vysvěcoval

---

<sup>37</sup> ŠTROBLOVÁ, Helena a ALTOVÁ Blanka, ed. *Kutná Hora*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2000. Dějiny českých měst. ISBN 80-7106-186-7. s. 312.

<sup>38</sup> ZÁRUBA, František. *Hrady Václava IV.: od nedobytného útočiště k pohodlné rezidenci*. Praha: Katolická teologická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, 2014. Opera Facultatis theologiae catholicae Universitatis Carolinae Pragensis. ISBN 978-80-7422-299-3. s. 58-62.

<sup>39</sup> ŠTROBLOVÁ, H. a ALTOVÁ, B. Ref. 38, s. 313-314.

<sup>40</sup> ČORNEJ, P. Ref. 2, s. 257.

husitské kněze, kteří byli katolickou církví považováni za kacíře, a proto jim bylo odmítnuto kněžské svěcení biskupem. Proti Zikmundovi se postavil i zemský sněm, který se konal v Čáslavi od 3. do 7. června 1421 a na němž Čechy odmítly Zikmunda za krále. Ten pak v roce 1422 po prohrané bitvě u Německého Brodu opustil zemi. V této době se můžeme u některých husitů setkat až s neobvykle extrémním nacionalismem, který však souvisel s myšlenkou na změny a s reformačním programem společnosti a církve.<sup>41</sup> V roce 1424 ustanovila husitská strana hlavou pražské arcidiecéze Mistra Jana Rokycanu, jeho jmenování pražským arcibiskupem v roce 1435 však nikdy nebylo kanonicky potvrzeno ani papežem, ani koncilem.<sup>42</sup>

Pražská kapitula římsko-katolické církve, spravující v těchto letech spíše jen oblasti v pohraničí, přesídlila do Žitavy a zde setrvala až do roku 1437. Farní správa církve nefungovala.<sup>43</sup>

Za českého krále byl Zikmund Lucemburský nakonec přijat zemským sněmem v Jihlavě, kde byla také 4. července 1436 odsouhlasena a vyhlášena kompaktáta. Utrkvistická církev se tak navrátila do lůna katolické církve a nadále zůstala v Čechách možnost svobodně se rozhodnout jak pro katolickou, tak i kališnickou víru s jejím přijímáním pod obojí způsobou. Devátého prosince následujícího roku Zikmund ve Znojmě umírá.

## **2.5. Albrecht V. (1397–1439) a Ladislav Pohrobek (1440–1457)**

Po Zikmundově smrti se v roce 1438 – za podpory katolické šlechty prakticky vedené Oldřichem z Rožmberka (formálním vůdcem byl nejvyšší purkrabí Menhart z Hradce) a umírněných kališníků<sup>44</sup> – českého trůnu ujímá rakouský vévoda Albrecht V. (1397–1439), manžel Zikmundovy dcery Alžběty. Táborští kališníci prosazovali pro českou korunu polského panovníka Kazimíra IV. Jagellonského (1427–1492) jehož kandidaturu schválil kališnický sněm v Mělníce (1438).<sup>45</sup> V roce 1439, při tažení proti Turkům, umírá Albrecht na úplavici. Jeho manželka Alžběta

---

<sup>41</sup> BOSL, K. Ref. 1, s. 458.

<sup>42</sup> BARTLOVÁ, Milena. *Pravda zvítězila: výtvarné umění a husitství 1380-1490*. Praha: Academia, 2015. ISBN 978-80-200-2502-9. s. 99.

<sup>43</sup> ČORNEJ, P. Ref. 43, s. 48.

<sup>44</sup> ČORNEJ, Petr. *Království dvojího lidu: české dějiny let 1436-1526 v soudobé korespondenci*. Praha: Odeon, 1989. Živá díla minulosti, sv. 107. ISBN 80-207-0816-2. s. 15.

<sup>45</sup> FRAIS, Josef. *Jiří z Poděbrad: král dvojího lidu*. Třebíč: Akcent, 2006. ISBN 80-7268-382-9. s. 50.

Lucemburská umírá v roce 1442 a poručníkem jejich syna Ladislava Pohrobka (1440–1457), který byl uznán za českého krále zemským sněmem v roce 1444, se stává římský král a od roku 1452 římský císař Friedrich III. Ladislavova korunovace českým králem ale proběhla až 28. října 1453. Nový král musel slíbit, stejně jako jeho předchůdce Albrecht II. Habsburský v roce 1438, dodržování kompaktát, která v Čechách platila za zemský zákon.

V období, kdy mladičkový Ladislav pobýval na dvoře svého poručníka, probíhaly v Čechách boje o získání politické moci v zemi. Proti sobě stáli Oldřich z Rožmberka, představitel katolické strany, a zemský hofmistr Hynce Ptáček z Pirkštejna, reprezentant kališníků. Mezi oběma stranami byl v roce 1440 přijat tzv. mírný list potvrzující kompaktáta a Rokycanovo arcibiskupství.<sup>46</sup> V roce 1444 byl svolán do Dobříše sněm, kde měl být zvolen prozatímní zemský správce. Ještě před zahájením sněmu ale Hynce Ptáček zemřel a na jeho místo nastoupil Jiří z Poděbrad, který se prohlásil za „správce všech obcí českých příchýlných k zákonu božímu“<sup>47</sup>. V roce 1448 poté, co se Oldřich z Rožmberka pokusil vyvézt kompaktáta z Čech a zvrátit tak vítězství na svoji stranu, Jiří z Poděbrad zareagoval 3. září obsazením Prahy, čímž katolickou stranu oslabil. Na 28. 10. 1448 byl do Prahy svolán zemský sněm, který řešil možnost volby nového českého krále, nevydá-li Fridrich III. svého opatrovníka Ladislava Pohrobka.<sup>48</sup> O dva roky později byl Jiří na zemském sněmu v Praze ustanoven „na dva roky zemským správcem s vladařskou mocí“.<sup>49</sup> Zemské sněmy měly v patnáctém století rozhodující postavení jak v Čechách, tak i v Uhrách, k čemuž přispělo dlouhé období bez panovníka a silné zastoupení šlechty v politickém rozhodování.<sup>50</sup> Ladislav Pohrobek, jenž o království nejevili zájem, v roce 1453 Jiřího ve funkci správce potvrdil na dalších šest let. Než se však mohl Ladislav stát skutečným českým králem a k zemi získat vztah, 23. listopadu 1457 zemřel.

---

<sup>46</sup> ČORNEJ, P. Ref. 44, s. 18.

<sup>47</sup> FRAIS, J. Ref. 45, s. 58.

<sup>48</sup> BAREŠ, Petr. *Karlštejn a jeho význam v dějinách a kultuře*. Praha: Národní památkový ústav, ústřední pracoviště, 2010. Práce (Národní památkový ústav). ISBN 978-80-87104-75-0. s. 102.

<sup>49</sup> FRAIS, J. Ref. 45, s. 59.

<sup>50</sup> ČORNEJ, P. Ref. 2, s. 266.

## 2.6. Jiří z Poděbrad (1420–1471) českým králem

Během let, kdy Čechy spravoval Jiří z Poděbrad, se vyostřená situace v zemi poněkud uklidnila. V roce 1452 táborité po své porážce uznali požadavky zemského správce a Jiřímu se tak povedlo, ač ne na dlouho, sjednotit kališníky v Čechách.

Po Ladislavově smrti projeví zájem o českou korunu francouzský král Karel VII., císař Friedrich III., polský král Kazimír IV., vévoda Albrecht Rakouský, saský kurfiřt Vilém a Rožmberkové. Jiří z Poděbrad zatím využil svých diplomatických schopností a v roce 1458 dopomohl Matyáši Korvínovi, jenž stejně jako Jiří nebyl původem z královského rodu, k uherské koruně. Poté oznámil i on svůj zájem o českou korunu, již nakonec získal a 7. května 1458 byl korunován na českého krále. Nový král se snažil v zemi nastolit mír a hospodářskou prosperitu. Jiří z Poděbrad byl výborný diplomat a politik. Před bojem dával vždy přednost dohodě, i přesto však byl pro ostatní evropské panovníky pouze neurozený český kacíř. Převaha papežství nad koncilem, která opět nastala v padesátých letech 15. století, spolu s dobytím Konstantinopole osmanskými Turky 29. května 1453 zapříčinily, že papež Pius II v roce 1462 odmítl potvrdit česká kompaktáta, schválená basilejským koncilem. Dalším z důvodů, proč opět nedošlo k uznání kompaktát, mohlo být dle Renaty Modrákové i to, že Jiří z Poděbrad vnímal utrakvisty jako naprosto rovnocennou církev s církví katolickou, jako dvě konfese, které jsou i přes svou odlišnost součástí jedné církve, jejíž hlavou je sám Kristus.<sup>51</sup> Žádost o znovupotvrzení kompaktát připravil vyslanec Jiřího z Poděbrad Václav Koranda mladší, jenž i po roce 1462 nadále trval na jejich platnosti. Ve své řeči zdůrazňoval autoritu církevního koncilu a fakt, že Čechové jsou součástí církve i přes přijímání podobojí. K obraně kompaktát v srpnu 1462 se připojil i král Jiří, který argumentoval tím, že přijímání pod obojí se zakládá na evangeliích a praxi prvotní církve.<sup>52</sup> V reakci na nepotvrzení kompaktát bylo stanoveno v roce 1464, že každý, kdo se chce stát univerzitním profesorem nebo veřejným činitelem, musí přísahat na kompaktáta, čímž došlo k opětovnému a viditelnému odpojení utrakvistické církve od církve katolické.

Počátkem šedesátých let Antonio Marini, jehož Jiří pověřoval diplomatickými úkoly, inspiroval krále k vytvoření tzv. mírové organizace evropských vladařů. Cílem tohoto uskupení měla být Evropa „silných vládců sdružených do velké mezinárodní

---

<sup>51</sup> MODRÁKOVÁ, R. a UHLÍŘ, Z. Ref. 6, s. 44-45.

<sup>52</sup> URBÁNEK, Rudolf: *České dějiny. Díl III, Věk poděbradský IV*, Praha 1962. s. 562.

koalice”<sup>53</sup>, která by zabezpečovala mír mezi křesťany a obranu proti Turkům.<sup>54</sup> Jednotliví panovníci ale měli dosti svých problémů a nechtěli si podporou kacířského krále přidělovat další, navíc byl v roce 1464 český král předvolán před církevní soud do Říma. Než se však mohl Jiří z Poděbrad k soudu dostavit, papež Pius II. zemřel. Všechny tyto kroky posílily katolickou šlechtu v Čechách, která roku 1465 založila Jednotu zelenohorskou, jež stála v opozici proti králi a na straně papeže. Ani nástupce Pia II. papež Pavel II. se ale českého panovníka nedočkal, a tak jej v prosinci roku 1465 zbavil koruny, uvalil na něj kletbu, obyvatelstvo zprostil poslušnosti králi a požadoval vyslání křížové výpravy proti Čechám. Do čela křížácké výpravy se postavil uherský král Matyáš Korvín, kterému Jiří kdysi pomohl získat královskou korunu. Této situace využili členové Jednoty zelenohorské a zaútočili na sídla kališníků v Čechách. I přes to si ale kališníci udrželi v zemi převahu nad katolíky. Než mohla být válka rozhodnuta, Jiří z Poděbrad 22. března 1471 zemřel. Po jeho smrti český sněm v Kutné Hoře, podle dřívějšího ujednání mezi českým králem a Jagellonci, zvolil za panovníka Vladislava Jagellonského (1456–1516); Morava, Slezsko a obojí Lužice však zůstaly v rukách Matyáše Korvína (1443–1490), kterého si v roce 1469 zvolila katolická opozice za českého krále.

Vláda Jiřího z Poděbrad a jeho politické aktivity dozajista napomohly „formování stavovského státu, k jehož vzniku otevřela prostor husitská revoluce”.<sup>55</sup> Uspořádání náboženských poměrů bylo nově schvalováno zemským sněmem.

---

<sup>53</sup> FRAIS, Josef. *Jiří z Poděbrad, husitský král - přítel míru*. Praha: Národní archiv, 2014. ISBN 978-80-7469-019-8. s. 56.

<sup>54</sup> FRAIS, J. Ref. 53, s. 56.

<sup>55</sup> ČORNEJ, P. Ref. 43, s. 274-275.

### 3. Katolická církev a umění v pozdním středověku

Obraz ve středověku měl v první řadě funkci komunikační a je třeba jej chápat jinak, než jak chápeme obraz dnes. Umělecká či estetická funkce umění, která je pro nás dnes nejdůležitější, byly až druhořadé. Na prvním místě obraz vyjadřoval sociální a didaktické sdělení. Umění středověku se obsahově rozpínalo mezi tradicí (zobrazování a interpretace Bible, liturgie) a dějinnými událostmi. Pomocí tradice, která byla lidem známá a blízká, byli schopni pochopit i soudobé křesťanské a politické události. V pozdním středověku, především za vlády Václava IV., se však před tradicí a církev jako instituci Boží staví autorita Bible.

„Politika a náboženství nebyly vnímány jako dvě protikladné oblasti, ale stále ještě panovalo jejich hluboké a původní propojení.“<sup>56</sup> Milena Bartlová ve svém článku *O společenské funkci a praktickém užití středověkých obrazů a soch* zmiňuje ještě další funkce středověkého obrazu, mezi něž řadí i funkci teaurace hmotných statků v uměleckém díle, kdy poskytnutí daru v náboženské společnosti bylo významnou společenskou aktivitou, kterou obdarovávající navazoval vztah s transcendentem. Další funkcí, kterou zmiňuje a jež je pro tuto práci dle mého názoru obzvláště důležitá, je funkce společenské legitimacy pomocí uměleckého díla.<sup>57</sup>

Obraz měl podle antické a středověké teorii o paměti také schopnost otiskovat své poselství přímo do srdce a duše člověka a byl, bylo-li zapotřebí, kdykoliv dosažitelný pro paměť. Nebyl proto jen doplňkem textu, ale měl srovnatelnou váhu jako text samotný. To, co vyjadřovala určitá pasáž literárního díla slovy, dokázal obraz znázornit svojí dynamičností, lineárností, kompozicí, rozmístěním postav, barevností a pod.<sup>58</sup>

Ve čtrnáctém století byly obrazy běžně využívány k nastolení intenzivnějšího náboženského prožitku. Jak s obrazy, tak i s ostatky svatých, které poukazovaly na obrácení k pravému křesťanskému životu, se mohl věřící emocionálně ztotožnit. Tyto praktiky byly běžné za vlády císaře Karla IV., kdy se pořádala pravidelná procesí s veřejnou ukázkou relikvií. Za vlády jeho syna Václava IV. se již ale víra

---

<sup>56</sup> BARTLOVÁ, M. Ref. 42, s. 42.

<sup>57</sup> BARTLOVÁ, Milena. O společenské funkci a praktickém užití středověkých obrazů a soch. *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. F, Řada uměnovědná = Opuscula historiae artium*. <http://hdl.handle.net/11222.digilib/110372>, 2001, 50(F45), 47-51. ISSN 1211-7390.

<sup>58</sup> BARTLOVÁ, Milena. *Skutečná přítomnost: středověký obraz mezi ikonou a virtuální realitou*. Praha: Argo, 2012. s. 243-244. ISBN 978-80-257-0542-1. Dostupné také z: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:a6db7780-1f0b-47e1-9dd1-f595eb825afa>

více orientuje na osobní prožitek a k tomu bezpochyby patří větší měrou eucharistie než uctívání ostatků.

„Výtvarné umění pro svou materiální podstatu nepatřilo mezi privilegovaná, racionální svobodná umění, ale mezi umění řemeslná.“<sup>59</sup> V roce 1348 byl v Praze založen malířský cech. Umělecké dílo bylo výtvozem více lidí, zakrývá se zde subjektivita tvůrce.

S příchodem Lucemburků do Čech se proměňuje pod vlivem Itálie i umělecký styl. Většího významu nabývá rytířská kultura a gotický lineární sloh.

Těsný kontakt českých zemí se severní Itálií byl navázán již v době románské a výrazněji obnoven právě za Jana Lucemburského, který posunul české teritorium až k Jaderskému moři.<sup>60</sup> „Za slohové východisko italizující skupiny českého malířství je zpravidla považována Siena.“<sup>61</sup> Umění benátské, pro které bylo typické zlaté pozadí, majestátnost postav, přezdobené oděvy a realistické detaily, bylo ovlivněno byzantskou malbou, což lze pozorovat například „na Vyšebrodském cyklu z doby před rokem 1350 ... Italské a byzantské vlivy na české umění postupně mizí kolem roku 1360.“<sup>62</sup> Ve své studii *Tradice českého myšlení o krásném slohu* se ale Jan Klíma zmiňuje o nejednoznačnosti existence byzantizujícího vlivu, kterou zastává Jaroslav Pešina.<sup>63</sup> Jednotlivé vlivy, ať již italské či později francouzské, v českém umění nezanikly, ale navzájem se prolínaly.

Mezi významné mecenáše umění v Čechách za vlády lucemburské dynastie patřil i pražský biskup Jan z Dražic (1301–1343). Mezi léty 1318 a 1329 pobýval v Avignonu na papežském dvoře, čímž přiblížil českým zemím západní, zejména francouzskou kulturu. S pražským biskupem je spjato i jméno francouzského mistra Viléma, který byl pozván do Čech, a jemuž byla svěřena stavba roudnického mostu. M. Vilém se dále podílel na přestavbě původně bergfritového hradu Dražice (dostavěn v letech 1302–1318 Janem z Dražic a jeho bratrem Řehníkem). K paláci, který byl zvýšen, byla k západní stěně přistavěna věž, jejíž součástí byla i kaple v

---

<sup>59</sup> BARTLOVÁ, Milena, HORNÍČKOVÁ, Kateřina a ŠRONĚK, Michal, ed. *Umění české reformace: (1380-1620)*. Praha: Academia, 2010. ISBN 978-80-200-1879-3. s. 41.

<sup>60</sup> KAVKA, František a PEŠINA, Jaroslav. *České umění gotické: 1350-1420*. Praha: Academia, 1970. s. 26. Dostupné také z: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:4a50fba0-7257-11e4-8d66-5ef3fc9bb22f>

<sup>61</sup> KAVKA, Fr. a PEŠINA, J. Ref. 60, s. 26.

<sup>62</sup> BAŽANT, Jan. *Umění českého středověku a antika*. Praha: KLP, 2000. Clavis monumentorum musicorum Regni Bohemiae. ISBN 80-85917-73-4. s. 188.

<sup>63</sup> BENEŠOVSKÁ, Klára a CHLÍBEC, Jan. *V zajetí středověkého obrazu: kniha studií k jubileu Karla Stejskala*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2011. ISBN 978-80-7422-139-2. s. 102.

úrovni druhého poschodí.<sup>64</sup> V roce 1333 byl na Vilémův popud založen klášter v Roudnici určený pro české augustiniánské mnichy. Odtud také pochází nejstarší dochovaná desková malba na našem území. Jedná se o tzv. „fragment roudnického polyptychu“ (okolo r. 1340), tedy o desku s polopostavami sv. Ondřeje, Jana Evangelisty a sv. Petra, vymezenými lineární kresbou. Jejím objednavatelem byl pravděpodobně právě Jan IV. z Dražic. Augustiniánští kanovníci se již kolem poloviny 14. století přiklonili k novému mystickému proudu devotio moderna, což se odrazilo i v kladném přístupu k umění.<sup>65</sup>

Kláštery lze považovat za významné nositele kultury v době panování Lucemburků v Čechách. V roce 1347 založil např. český král Karel klášter Na Slovanech, kde byla papežem Klementem VI. povolena bohoslužba se slovanskou liturgií. Rozvíjí se zde knižní malba a v nově vznikajících kostelech nástěnná malba s christologickými a mariánskými cykly.<sup>66</sup>

Jan z Dražic dále podporoval stavbu kostela sv. Jiljí, jehož stavba započala roku 1313. Kostel byl vysvěcen až v roce 1371. Trojlodní korpus lodi byl „jednoznačně účelovým řešením v situaci stísněné nedlouhé parcely“.<sup>67</sup> V chrámu sv. Víta na pražském hradě nechal zhotovit náhrobek sv. Vojtěcha. Z toho lze usuzovat o snaze pražského biskupa zdůraznit a posílit českou národnost a státnost v Evropě. Tato snaha jej také pojila s císařem Karlem IV.

„Šíření kultu sv. Václava a odvolání se na dědictví Karla Velikého tvořily dvě hlavní linie Karlovy imperiální ideologie.“<sup>68</sup> Umělecká díla vznikající na Karlův popud umně propojovala snahu o upevnění Karlovy panovnické moci, představení krále jako dobrého pastýře svého lidu a vytvoření nového centra Svaté říše římské, kterým se měla stát Praha. Karel IV. nechal zřídit oltář svatého Václava, jak v Cáchách v císařské kapli, tak i v Římě ve sv. Petru.<sup>69</sup> „Karel sblížuje země naše netoliko ještě těsněji s říší Římskoněmeckou, ale i s dalším západem a s celým kulturním světem vůbec.“<sup>70</sup>

---

<sup>64</sup> ZÁRUBA, F. Ref. 38, s. 43.

<sup>65</sup> ROYT, Jan a POKORNÝ, Adam. *Mistr Třeboňského oltáře*. Ilustroval Jana PEROUTKOVÁ. Praha: Karolinum, 2013. ISBN 978-80-246-2262-0. s. 50.

<sup>66</sup> ROYT, J. Ref. 7, s. 32.

<sup>67</sup> BERÁNEK, Jan. *Vývoj a podoba trojlodního síňového prostoru sakrální architektury Čech do poloviny 15. století*. Praha, 2014. Disertační práce. Filozofická fakulta, Ústav pro dějiny umění. Vedoucí práce Prof. PhDr. Ing. Jan Royt, Ph.D. s. 46.

<sup>68</sup> BAŽANT, J. Ref. 62, s. 137.

<sup>69</sup> BAŽANT, J. Ref. 62, s. 137.

<sup>70</sup> NOVOTNÝ, V. Ref. 3, s. 12.



Stavba sv. Víta „byla vědomě koncipována jako evokace slavných francouzských katedrál založených v letech 1210–1220 (Amiens, Soissons, Chartres, Remeš),”<sup>71</sup> „jak jej zavedli ve 13. století Jean Deschamps a jeho syn Pierre v jižní Francii.”<sup>72</sup> Původní románská rotunda, založená knížetem Václavem roku 925, jenž zde byl po své smrti i pochován, byla zasvěcená „křesťanskému sicilskému mučedníkovi sv. Vítu. ... Na jejím místě byla vystavěna po roce 1060 románská dvouchórová bazilika.”<sup>73</sup> Přestavba v gotickou katedrálu započala v roce 1344 a podílela se na ní huť stavitele Matyáše z Arrasu, po jehož smrti v roce 1352 převzal práce stavitel Petr Parléř (v Praze působil od roku 1356). Ten byl taktéž výtečným sochařem. Mezi jeho sochařské práce v katedrále patří „náhrobky českých panovníků v chórových kaplích”<sup>74</sup> (např. socha českého krále Přemysla Otakara I.), socha svatého Václava stojící na římsě v Kapli sv. Václava a busty v dolním i horním triforiu.

V roce 2000 upozornila polská historička umění Irena Kwaśny na nápadnou podobu hlavy Těšínské Madony (6) s bustami manželek Karla IV. v chrámu sv. Víta na pražském hradě. Socha Madony byla původně, před restaurováním Zofíí Kamińskou v roce 2000 považovaná za barokní sochu nesoucí gotizující prvky. Sochu Těšínské Madony lze propojit s parléřskou hutí. Josef Opitz shledal největší podobnost Madony se stylově nejkonzervativnější skupinou bust Karlovy rodiny, a to s poprsím samotného Karla IV. (3), jeho manželky Alžběty Pomořanské (4) a Václava IV (5). „Těšínská Madona vykazuje všechny hlavní znaky parléřského realismu ... oživený obličej ... vážného výrazu, abstraktní modelaci, zdůrazněnou objemovost tělesných tvarů, redukovaný záhybový systém.” Ztvárnění postavy demonstruje nový realismus, se kterým se Karel IV. setkal při své korunovaci na římského císaře v roce 1355 a který se stal od roku 1355 součástí tzv. uměleckého císařského stylu, použitého i při výzdobě Karlštejna. Propojením Těšínské Madony s hutí parléřskou se podařilo i upřesnit počátek sochařské výzdoby chrámu sv. Víta na rok 1365.<sup>75</sup>

---

<sup>71</sup> BAŽANT, J. Ref. 62, s. 138.

<sup>72</sup> ULLMANN, Ernst. *Svět gotické katedrály*. Praha: Vyšehrad, 1987. s. 110.

<sup>73</sup> BRAVERMANOVÁ, Milena a CHOTĚBOR, Petr. *Koruna království: Katedrála sv. Víta a Karel IV.* Praha: Správa Pražského hradu, 2016. ISBN 978-80-86161-85-3. s. 7.

<sup>74</sup> KYZOUROVÁ, Ivana, MĚCHURA, Petr. Restaurování sochařské výzdoby katedrály sv. Víta. *Zprávy památkové péče: Časopis státní památkové péče*. Praha: Národní památkový ústav, 2010, 70(5), 314–318. s. 314.

<sup>75</sup> DÁŇOVÁ, Helena a Ivo HLOBIL, ed. *Těšínská Madonna a vzácné sochy Petra Parléře: Národní galerie v Praze, Palác Kinských, 20.12.2002 - 25.5.2003*. Praha: Národní galerie, 2002. Malé katalogy starého umění. ISBN 80-903230-0-6. s. 13-56.

Svou výzdobou měla katedrála již při vstupu věřícího přivádět přímo ke Kristu. Od posledního soudu nad jižní branou, vrcholící obrazem Kristus – Soudce v mandorle<sup>76</sup>, přes přítomnost smrti v ostatcích svatých a osobností zde pohřbených, bohoslužbu s pokáním a rozhřešením za přítomnosti církve, až k bustám svatých v horním triforiu, kteří z výšky shlíží na návštěvníka jako nebeští ochránci. Za vlády Karla IV. byla jižní brána jediným dokončeným vstupem. Mozaika s námětem posledního soudu byla osazena až v roce 1371.<sup>77</sup> Významná je i galerie portrétních bust na vnitřním triforiu, kterou nechal zhotovit Karel IV. „Předpokládá se, že jako první ... byly zhotoveny a osazeny právě podobizny jeho a jeho nejbližších.“<sup>78</sup> Vedle představitelů panovnického rodu zde nalezneme i busty prvních tří pražských arcibiskupů (Arnošt z Pardubic, Jan Očko z Vlašimi, Jan z Jenštejna), obou stavitelů a ředitelů svatovítské huti, kteří „byli zároveň kanovníky metropolitní kapituly“<sup>79</sup>. Horní triforium, tedy blíže k nebi, je přenecháno bustám svatých patronů země české, „zpodobňující Krista, Pannu Marii, sv. Cyrila, sv. Metoděje, sv. Zikmunda, sv. Víta, sv. Václava, sv. Ludmilu, sv. Vojtěcha a sv. Prokopa. Busty vznikly mezi lety 1373–1385.“<sup>80</sup>

Mezi významné donátory umění dozajista patřil i výše zmíněný třetí pražský arcibiskup Jan z Jenštejna, který myšlenkově souzněl s duchovním proudem devotio moderna. Stejně jako intenzivní osobní náboženský prožitek, tak i umění pociťoval v privátním duchu, čímž se odklonil od reprezentativní úlohy umění, jak bylo propagováno Lucemburky. Smyslová krása je pro něj odrazem krásy duchovní, přesně podle myšlenek Platóna, pro kterého duše vnímá krásu pomocí smyslů, tudíž i skrze obrazy. Obraz byl pro pražského arcibiskupa komunikační cestou k Bohu.<sup>81</sup>

Při budování Prahy usiloval Karel IV. o vytvoření reprezentativního, předního sídla římské říše, nad jehož stavbami se měla tyčit výrazná gotická dominanta chrámu sv. Víta, jež měla dávat najevo politické ambice panovníka, který v nově vznikajícím městě spatřoval Boží město. Tímto způsobem pohlížel i na stavbu Nového města, které dle zakládací listiny z 8. 3. 1348 nazval „civitas nova Hierusalem.“

---

<sup>76</sup> KAVKA, Fr. a PEŠINA, J. Ref. 60, s. 198.

<sup>77</sup> BRAVERMANOVÁ, M., CHOTĚBOR, P. Ref. 73, s. 30-32.

<sup>78</sup> BRAVERMANOVÁ, M., CHOTĚBOR, P. Ref. 73, s. 44.

<sup>79</sup> BRAVERMANOVÁ, M., CHOTĚBOR, P. Ref. 73, s. 60.

<sup>80</sup> KYZOUROVÁ, I., MĚCHURA, P. Ref. 74, s. 314.

<sup>81</sup> ROYT, J. a POKORNÝ, A. Ref. 65, s. 84-88.

Rozvíjející se česká města nalézala inspiraci v antické tradici Itálie. Objevují se nové architektonické prvky, například „podloubí lemující hlavní náměstí a přilehlé ulice“<sup>82</sup>, pro která byla vzorem řecká antická města. V Čechách tento element velmi rychle zdomácněl.<sup>83</sup>

Ke stavbě především městských jedno až dvou patrových domů se stále častěji začíná používat kamene. Z dalších stavebních materiálů se hojně užívalo dřeva a cihly. Velké „gotické cihly jsou obvykle vysoké 7-7,5 až 9 cm, ojediněle i více.“<sup>84</sup> Nízké cihly byly využívány především v klenebních konstrukcích a jejich využití je antickým dědictvím.<sup>85</sup> Jednotlivé materiály se navzájem kombinovaly podle finančních možností majitele.

Koncem 14. století se na domech začínají objevovat i domovní znamení a sošky svatých, což pomáhalo obyvatelstvu v orientaci ve městě. Jednalo se především o označení živnosti majitele domu, tzv. cechovní znamení (erby), která znázorňovala různé výrobní nástroje. Z období gotiky se dochovala pouze kamenná znamení.<sup>86</sup>

### 3.1. Hradý a hradní kaple

Za doby krále Přemysla Otakara II. (1233–1278) byly hradý a města důležitou oporou královské moci. Výstavba královských hradů v době posledních Přemyslovců byla závislá jednak na kolonizaci českého pohraničí především Němci, jednak na hospodářském rozvoji měst a také na výnosu z těžby barevných kovů a stříbra na Jihlavsku, Havlíčkobrodsku, Kutnohorsku. „Podle archeologických i písemných pramenů vyvrcholila těžba někdy po polovině 13. století.“<sup>87</sup> Hradý „jako vrchnostenská střediska se ... výrazně podílely na hospodářském životě... stahovala se k nim feudální renta, jejich zakázky ovlivňovaly regionální i zemskou ekonomiku (zvláště budování nebo přestavby velkých královských či šlechtických hradů), docházelo k ovlivňování komunikační sítě.“<sup>88</sup>

---

<sup>82</sup> BAŽANT, J. Ref. 62, s. 184.

<sup>83</sup> BAŽANT, J. Ref. 62, s. 184.

<sup>84</sup> LÍBAL, Dobroslav. *Archaeologia historica*. 1984, roč. 09, č. [1], s. 239-246. s. 242.

<sup>85</sup> LÍBAL, D. Ref. 84, s. 242.

<sup>86</sup> PETRÁŇOVÁ, Lydia. *Domovní znamení staré Prahy*. Praha: Panorama, 1988. Pragensia (Panorama). s. 18.

<sup>87</sup> HRUBÝ, Petr. *Jihlava - Staré Hory: archeologický výzkum středověkého důlního, úpravnického a obytného areálu v letech 2002-2006 : příspěvek ke studiu středověkého rudného hornictví*. Klápště, Jan (editor); Měřínský, Zdeněk (editor). Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2011, s. 14-30. s. 27.

<sup>88</sup> ŽEMLIČKA, Josef. *Archaeologia historica*. 1991, roč. 16, č. [1], s. 37-43. s. 41.

Datovat přesně vznik konkrétního hradu a spojit jej tak s určitým panovníkem je pro nedostatek písemných pramenů takřka nemožné. Roli zde hraje i jednotná architektonická podoba hradů z důvodu jejich původního vojenského a obranného charakteru, jako tomu bylo například u zástavních hradů Preitenstein u Nečtin a Adršpach, budovaných za krále Jana Lucemburského. Podle archeologa T. Durdíka byly nezastavěné prostory určené k shromažďování vojska.<sup>89</sup>

Za vlády Jana Lucemburského byly budovány především šlechtické hrady, a to na základě tzv. lenního systému, kdy oddaným dvořanům král stavbu hradu povolil s podmínkou, že v době nutnosti jej bude moci využívat.<sup>90</sup> Dotyčný feudál také celou stavbu financoval. Lenní systém, známý v Čechách již ve 13. století, se plně rozvinul a byl využíván až za Jana Lucemburského. Přemyslovci setrvali ve vztahu mezi králem a šlechtou na systému výsluh.<sup>91</sup> „Lémem se rozuměl smluvně daný vztah mezi svrchovaným pánem ... a jeho leníkem, ... který se stával skutečným držitelem ... hradu“<sup>92</sup> Pomocí lenního systému, především v pohraničních oblastech Čech, mohl král lépe kontrolovat zemské hranice a zajišťovat obranu země. Za Jana Lucemburského se šlechtické hrady vyrovnaly hradům královským, u kterých lze sledovat úpadek určité honosnosti. Jediný královský hrad s kaplí, realizovaný Janem Lucemburským, je hrad Hasištejn. Kaple se nalézala ve spodní části kaplové věže. „Loď i závěr kaple byly klenuty jedním polem žebrové křížové klenby.“<sup>93</sup>

Hrady během 14. století doznaly určité proměny a různorodosti. Do popředí zájmu se stále více dostávaly obytné prostory. Především na počátku 14. století je oblíben hrad bergfritového schématu (z německého Bergfried – útočná, záchranná věž, která stávala poblíž brány s vchodem umístěným v prvním podlaží; ke vstupu se používalo dřevěných schodů nebo žebříku, které mohly být jednoduše

---

<sup>89</sup> DURDÍK, T. 1998a: *Česká hradní architektura doby Jana Lucemburského*, Castellologica Bohemica 6, 69–106.

<sup>90</sup> ZÁRUBA, F. Ref. 38, s. 34–36.

<sup>91</sup> JAN, L. 2006b: *Lenní přísahy a přísahy věrnosti na dvoře posledních Přemyslovců*. In: M. Wihoda – D. Malatřák (edd.), *Stát, státnost a rituály přemyslovského věku. Problémy, názory, otázky*. Sborník příspěvků z konference konané dne 18. října 2005 v Brně. Brno, 101–112.

<sup>92</sup> BOBKOVÁ, Lenka. *Jan Lucemburský: otec slavného syna*. V Praze: Vyšehrad, 2018. Velké postavy českých dějin. ISBN 978-80-7429-342-9. s. 350.

<sup>93</sup> ZÁRUBA, František. *Hradní kaple*. Praha: vydala Univerzita Karlova v Praze, Katolická teologická fakulta, Ústav dějin křesťanského umění v NLN, s.r.o., Nakladatelství Lidové noviny, 2015. Opera Facultatis theologiae catholicae Universitatis Carolinae Pragensis. ISBN 978-80-7422-414-0. s. 13.

odstraněny.<sup>94</sup>). Jinde se přidává k bergfritové věži ještě druhá věž, kterou se do hradu vstupovalo (viz např. Pecka, Žebrák). Obytnou část tvořil palác nebo obytná věž (viz např. Kokořín).

Stále častější součástí hradu se stává i kaple. U hradních kaplí však nelze hovořit o určitém ustáleném architektonickém typu. Spolu s obytným palácem je lze zařadit mezi nejreprezentativnější části hradu.<sup>95</sup> Ve své disertační práci *Hradní kaple v Čechách* se František Záruba věnuje mimo jiné i četnosti využití a typizaci hradních kaplí ve středověku. Kaple rozděluje na samostatné („samostatně stojící kaple, kaple přiložené nebo zapojené do obvodové hradby, kaple připojené k paláci nebo k věži, kaplové věže, skalní kaple, kaple umístěné na baště“) a kaple obsažené v dalším objektu („palácové kaple, kaple otevřené do profánního sálu, kaple umístěné ve věži, kaple v branské věži, integrované starší kaple, kaple adaptované z profánního sálu, nejisté dispozice“<sup>96</sup>). Z výše zmíněné práce lze vyvodit, že nejčastější kaple v době panování Lucemburků byly kaple otevřené do profánního sálu (viz např. Karlštejn) a kaple nejisté dispozice (viz např. městský hrad Litoměřice, který podle výzkumu O. Kotyzy a M. Sýkory vystavěl Jan Lucemburský podle staršího přemyslovského vzoru na místě dřívějšího dvorce či hradu z doby Václava II.<sup>97</sup>).

Bergfritový typ hradu byl ve 14. století nahrazen typem dvoupalácovým (nejstarším hradem tohoto typu na našem území je Kožlí u Benešova), který nabízel mnohem více obytného prostoru a byl i pohodlnější. Jedná se o dvě palácová jádra postavená proti sobě, čímž vznikne malé nádvoří, které je uzavřeno hradbou.<sup>98</sup> Současně s dvoupalácovým hradem se rozvíjí tzv. bloková dispozice, kdy palác a věž jsou jediným celkem, nebo rozvolněná bloková soustava (např. Okoř, Kost, Český Krumlov). Tyto dispozice umožňovaly majiteli postupné doplňování zástavby dle potřeb.<sup>99</sup>

---

<sup>94</sup> MACOUN, Jiří. *Dějiny opevnování v Čechách a na Moravě*. Brno: CPress, 2012. Stručná historie. ISBN 978-80-264-0110-0. s. 44.

<sup>95</sup> GERSDORFOVÁ Zlata. *Theatrum fidei Crumloviensi. Sakrální prostory Českého Krumlova ve světle slavností ukazování ostatků v oktáv svátku Božího Těla*. Praha, 2013. RIGORÓZNÍ PRÁCE. Filozofická fakulta, Ústav pro dějiny umění. Vedoucí práce PhDr. Jana Hana Hlaváčková. s. 62.

<sup>96</sup> ZÁRUBA, František, Ph.D. *Hradní kaple v Čechách*. Filozofická fakulta, Ústav pro dějiny umění, Praha 1, Celetná 20, 116 12, 2013. Disertační práce. Filozofická fakulta, Ústav pro dějiny umění, Dějiny výtvarného umění. Vedoucí práce Prof. PhDr. Jiří Kuthan, DrSc., dr. h. c. s. 95.

<sup>97</sup> KOTYZA, O. - Sýkora, M. Ref. 9, s. 140.

<sup>98</sup> DURDÍK, Tomáš. *Ilustrovaná encyklopedie českých hradů*. 3., opr. vyd. Praha: Libri, 2009. ISBN 978-80-7277-402-9. s. 127.

<sup>99</sup> ZÁRUBA, F. Ref. 38, s. 40-43.

Moravský markrabě Karel Lucemburský chtěl na počátku své vlády posílit svůj vliv v Čechách proti šlechtě a vykoupil královské hrady předtím šlechtě zastavené. V době svého markrabství započal Karel i s přestavbou Pražského hradu, který byl při vstupu Karla do Prahy – po požáru, ke kterému došlo v roce 1303 – stále neobyvatelný a bylo nutné jej strhnout. Do této rané fáze Karlovy vlády můžeme zařadit i hrady Vargač („podle T. Durdíka se jednalo o bezvěžovou dispozici s palácem jako hlavní obrannou i obytnou stavbu”<sup>100</sup>) a Karlsburg u Olomouce (pravděpodobně s obytnou věží nebo s věžovým palácem<sup>101</sup>). Od poloviny 14. století v Čechách zdomácněla tzv. arkýřová kaple, jak tomu bylo při přestavbě Starého královského paláce na Pražském hradě, nebo u biskupské tvrzi v Příbrami.<sup>102</sup>

Politicky nejvýznamnějším hradem postaveným českým králem Karlem Lucemburským byl Karlštejn. V první etapě budování hradu byl postaven palác s obytnými prostory v prvním a druhém patře a Mariánská věž. K paláci na východní straně přiléhala půlkruhová věž s kaplí sv. Mikuláše, jinak se v areálu hradu jedná spíše o samostatně stojící budovy. Druhá věž sv. Kříže byla dokončena po roce 1355. Jak palác, tak i obě věže byly původně obytné, což nebylo ve 14. století zvykem<sup>103</sup> Hradní paláce obsahovaly řadu funkčně oddělených místností, především velký sál, roubenou nebo táflovanou komoru, kapli, často otevřenou do hlavního sálu (Karlštejn, Litoměřice, Lauf, Namysl).<sup>104</sup> Z ostatních hradů vystavěných českým panovníkem jmenujme přestavbu Vyšehradu a hradu Ojvínu (roku 1369 zde založil celestinský klášter), nově zbudovaný Karlshaus (Hrádek u Purkarce), Kašperk (Karlsberk), Radyně (Karlskrone), hrad v Karlových Varech. Mezi menšími strážními hrady, které Karel také zakládal, připomeňme hrad Karlík a Karlsfried u Žitavy. Karel byl vynikající politik a stavba hradů tomu architektonicky odpovídala. Přestavbou přemyslovských hradišť nebo stavbou hradů archaického typu se veřejně hlásil ke svým českým kořenům a k rodu Přemyslovců. Po jeho zvolení císařem měly hrady poukazovat a reprezentovat i tento titul. Hrady byly budované také u cest (Radyně), čímž plnily svou ochrannou funkci, např. proti

---

<sup>100</sup> ZÁRUBA, F. Ref. 38, s. 45.

<sup>101</sup> ZÁRUBA, F. Ref. 38, s. 45.

<sup>102</sup> ZÁRUBA, F. Ref. 93, s. 14.

<sup>103</sup> ZÁRUBA, F. Ref. 38, s. 45-50.

<sup>104</sup> ZÁRUBA, F. Ref. 38, s. 26.

lapkům, anebo se stavbou nového hradu vznikaly zároveň i nové cesty, jako tomu bylo i u hradu Kašperk, s jehož stavbou byla zároveň vytvořena cesta do Pasova.<sup>105</sup>

Na rozdíl od reprezentativní a obranné funkce hradu za vlády Karla IV. je pro Václava IV. důležitější obytná část, spojená s poskytováním dostatečného pohodlí při pobytu panovníka, tak jak to vyžadovaly společenské konvence i jinde v Evropě. Postupně se ustupuje od budování hradních obranných věží. Zůstává dvoupalácové jádro, kdy podélný palác využívaný v době jeho otce se stává palácem hostinským. Palác obývaný panovníkem byl věžovitého typu, tzv. donjon, nejčastěji o třech podlažích (Loket, Točnick, Nový hrad u Kunratic, Vlašský dvůr, Králův dvůr, Zderaz). Vlašský dvůr dal Václav IV. přestavět koncem 14. století. Nad dříve plochostropým preghausem, který byl nově zaklenut valenými klenbami, byl vystavěn reprezentativní palác. V severovýchodní části byl zbudován patrový trakt s kaplemi umístěnými nad sebou, které byly vně propojeny arkýřem, do něhož byla situována kněžiště. Obě kaple jsou zajímavé svým řešením klenby. Ve spodní kapli nalézáme křížové klenby, v horní kapli poté klenbu hvězdicovou ve tvaru kopule, která vychází z klenby použité při stavbě závěru chóru chrámu sv. Víta v Praze.<sup>106</sup>

Václav IV. byl velkým milovníkem lovu, a proto se nelze ani divit, že většina hradů králem využívaných se nacházela v křivoklátských hvozdech nedaleko Prahy. Král Václav IV. za svůj život zbudoval nebo přestavěl devět hradů.<sup>107</sup>

### **3.2. Karlštejn, trezorové kaple sv. Kříže a kaple sv. Kateřiny**

Počátek vlády Karla IV. je spojen s tvorbou Mistra Vyšebrodského oltáře, který ještě zachovává lineární styl. „Okruh Mistra vyšebrodského oltáře byl do značné míry ovlivněn uměním raného italského trecenta.“<sup>108</sup> S Mistrem Theodorikem v polovině století se do Čech dostávají italské vlivy, které se projevují větší plasticitou tvarů a monumentalitou forem, jak v nástěnné, tak i v knižní tvorbě.<sup>109</sup> Mezi lety 1359–1365 vedl Mistr Theodorik výzdobu a zároveň se podílel na malbě 129 deskových obrazů pro kapli sv. Kříže ve Velké věži na hradě Karlštejn (2), založeném roku 1348. „Charakteristickým rysem karlštejnských maleb jsou mohutné, jen málo lineárně členěné figury, jež divákovi sugerují iluzi své

<sup>105</sup> ZÁRUBA, F. Ref. 38, s. 45-55.

<sup>106</sup> ŠTROBLOVÁ, H. ALTOVÁ, B. Ref. 37, s. 315-316.

<sup>107</sup> DURDÍK, Tomáš. *Hrady Václava IV. v pražských městech a jejich nejbližším okolí. DOCUMENTA PRAGENSIA*. Praha: Archiv hl. m. Prahy, 1986, VI(1), 24-44. s. 24.

<sup>108</sup> BENEŠOVSKÁ, K. a CHLÍBEC, J. Ref. 63, s. 101.

<sup>109</sup> ROYT, J. Ref. 7, s. 32.

trojrozměrné přítomnosti.”<sup>110</sup> Na karlštejnských malbách Mistra Theodorika je hojně využito „reliéfního pozlaceného dekoru”<sup>111</sup>, tzv. pastiglia, která má svůj původ ve východním Středomoří a v kapli měla připomínat Svatou zemi. Celá kaple sv. Kříže je koncipovaná jako „nebeský Jeruzalém”. Centrem je pak oltář s říšskými korunovačními klenoty a relikviemi upomínajícími na Kristovo utrpení. V rámech obrazů jsou umístěny ostatky svatých. Relikvie ve středověké zbožnosti představovaly zástavu ze světa nebeského ve světě pozemském.<sup>112</sup> Kaple sv. Kříže byla vysvěcena 9. 2. 1365 (podle kronikáře Beneše Krabice z Weitmile). Vzorem nejen pro stavební podobu kaple, ale i pro její výtvarné a duchovní ztvárnění, byla kaple sv. Kateřiny v Mariánské (menší) věži (1). V obou tzv. trezorových kaplích je vyobrazena kalvárie a stěny jsou vyzdobeny drahými kameny. Kaple sv. Kateřiny byla původně součástí obytného prostoru, určeného císaři a členům jeho rodiny a sloužila jako soukromá oratoř. Teprve později byla přestavěna na kapli ostatkovou trezorového typu. V její oltářní části se nalézá nástěnná malba „trůnící Panny Marie s adorujícím císařským párem”.<sup>113</sup>

Jak kaple sv. Kříže, tak i kaple sv. Kateřiny byly většinou liturgicky využívané jen za přítomnosti krále.<sup>114</sup>

### 3.3. Portrétní umění

Za vlády Karla IV. dochází k výraznému rozvoji dvorního portrétního umění, které se však na českém dvoře objevuje již ve 13. století. Předlohou pro portréty 14. století se stalo antické umění. Svůj vliv na portrétní umění měl zajisté i pobyt Karla ve Francii. Velké galerie s portréty Lucemburků, čítající stovky portrétů, se nacházely na pražském hradě i na Karlštejně, ani jedna z galerií se však nedochovala. Účelem galerií bylo poukázat na nepřerušenu lineární historii římské říše od antiky až po středověk podle konceptu *translatio imperii* (přenesení císařství z východu na západ korunovaci Karla Velikého v roce 800 papežem Lvem III.). Toto právo bylo uděleno apoštolským stolcem a papež tak měl výsadu rozhodovat, zda

---

<sup>110</sup> BARTLOVÁ, M. Ref. 42, s. 42.

<sup>111</sup> BAŽANT, J. Ref. 62, s. 142.

<sup>112</sup> OTAVSKÝ Karel: Kult nástrojů Kristova umučení za Karla IV. a karlštejnská látka s anděly, in: Klára Benešová / Kateřina Kubínová (edd.): *Emauzy. Benediktinský klášter Na Slovanech v srdci Prahy. Soubor statí věnovaných znovuotevření chrámu Panny Marie a sv. Jeronýma benediktinského kláštera Na Slovanech, opatství Emauzy 21.4. 2003, Praha 2000*, 61.

<sup>113</sup> BAREŠ, P. Ref. 48, s. 135.

<sup>114</sup> FIŠER, František. *Karlštejn: vzájemné vztahy tří karlštejnských kaplí*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1996. ISBN 80-7192-169-6. s. 64-65.



zvolený král je hoden a má být papežem korunován, anebo odmítnut. Dekret *Venerabilem* (1202), zabývající se *translatio imperii*, byl nesmírně důležitý dokument ve vývoji kanonického práva a za jeho sepsáním stojí papež Inocenc III. (cca 1160–1216).<sup>115</sup> Paralelně s portrétními obrazy se vyvíjí i portrétní sochařství, kde můžeme zmínit například busty znázorňující královskou rodinu v katedrále sv. Víta, vznikající mezi léty 1375–1378; podle Ivo Hlobila může jít na základě propojení Těšínské Madony s hutí parléřskou i o dřívější dataci.<sup>116</sup> Busta císaře Karla IV. je umístěna přímo pod znázorněním Krista, čímž měla být zdůrazněna panovníkova moc dána mu z Boží milosti. Portrétní umění je spojeno se snahou evropských panovníků uhájit své mocenské nároky v nelehké době počínající krize, což potvrzuje i náhlý konec tohoto žánru za vlády Václava IV.<sup>117</sup> Dalšími zcela novými žánry ovlivněnými antickým uměním byla krajinomalba a technika znázornění perspektivy.<sup>118</sup>

V malířství této doby je velmi oblíben také pašijový a mariánský cyklus, do kterého jsou zakomponované soudobé politické a náboženské otázky, např. „omdlévající Marie na Kalvárii je aktuální verzí starého symbolu Církve pod křížem, jež je zmučena roztržkou mezi více papeži, mezi koncily a papeži a mezi pravověřím a herezí.“<sup>119</sup> Hovoříme zde o tzv. narativním realismu, který se ve střední Evropě rozšířil koncem 14. stol a v první polovině století 15.<sup>120</sup> a přinesl s sebou využití individuálního portrétu jako kryptoportrétu v sakrální malbě. Za zmínku jistě stojí mozaika nad Zlatou bránou při vstupu do chrámu sv. Víta, kde je vyobrazení Karla IV. součástí scény Posledního soudu. Až do přelomu 14. a 15. století bylo zvykem portrétovat pouze významné osobnosti, např. krále, teprve později nalézáme i portréty měšťanů, a to v pozici klečícího a modlícího se donátora. Vyobrazení panovníka sloužilo k vyjádření legitimacy vlády, důstojnosti úřadu, právní subjektivity a suverenity země, což bylo doplňováno erby nebo pečetěmi. Obraz měl zajistit panovníkovi i trvalou modlitbu a tím přízeň Boha. V této době se v umění, ať již v

---

<sup>115</sup> CLAYTON, Joseph. *Pope Innocent III and his times*. Milwaukee: The Bruce publishing company, 1941. s. 19.

<sup>116</sup> DÁŇOVÁ, H. a HLOBIL, I. Ref. 75. s. 13-56.

<sup>117</sup> BAŽANT, J. Ref. 62, s. 161.

<sup>118</sup> BAŽANT, J. Ref. 62, s. 195.

<sup>119</sup> BARTLOVÁ, Milena. *Poctivé obrazy: deskové malířství v Čechách a na Moravě 1400-1460*. Praha: Argo, 2001. ISBN 80-7203-365-4. s. 66.

<sup>120</sup> BARTLOVÁ, M. Ref. 119, s. 67.

nástěnné malbě, sochařství nebo v architektuře, výrazně setřely hranice mezi posvátným a světským motivem a mezi obojím došlo k jisté rovnováze.<sup>121</sup>

Karel IV. chtěl svou podporou umělců (ať již to byl v malířství Mistr Theodorik, nebo v sochařství architekt Petr Parléř) propojit jak římské památky, které by legalizovaly a upomínaly na Karlův císařský titul, tak francouzský luxusní sloh a určitou návaznost na přemyslovskou dynastii, což by, jak se domníval, pomohlo upevnit postavení Lucemburků na českém trůnu. Můžeme zde hovořit podle Mileny Bartlové o tzv. císařském slohu.<sup>122</sup> „Aktuální výtvarná produkce karlovské doby představovala v Čechách novou vizualitu, způsoby myšlení a styl reprezentace, jež provázely inovace v jiných oblastech života.“<sup>123</sup> Za doby vlády Karla IV. získalo české umění vůdčí postavení ve střední Evropě a tuto pozici si udrželo až do třicátých let 15. století.

„Ve 14. a 15. století pak na Západě posvátný portrétní obraz v roli základního komunikačního spojení s Kristem zastínila eucharistie, a to jak v teologicko-filosofické reflexi, tak postupně i v náboženské praxi.“<sup>124</sup> Vzdělaní reformní teologové odmítali lidové uctívání především portrétních obrazů a veškerou komunikaci s Kristem vkládali do eucharistie. Zájem negramotných vrstev o obrazy je zcela pochopitelný, bylo to něco, co na rozdíl od eucharistie bylo patrné pouhým okem. Šlo pro ně o přímější komunikační kanál, než byla eucharistie. Obraz měl působit na diváky emocionálně a vést je k lepšímu křesťanskému životu, a protože měl i funkci výchovnou, musel být pro lid srozumitelný, čemuž nahrává právě propojení tradice a současných událostí.

### **3.4. Madony a krásný sloh**

V závěru vlády Karla IV. se můžeme setkat s dílem Mistra Třeboňského oltáře, se kterým přichází z Francie do Čech krásný sloh, pro nějž jsou typické ladné idealizující formy.<sup>125</sup> Určujícím rysem krásného slohu „je grácie, která vzniká a tkví v gestech a projevuje se v akcích a pohybech těla, ba i v oděvu a jeho řasení.“<sup>126</sup> Na přednáškách v École du Louvre v roce 1892 označuje pařížský profesor Louis

---

<sup>121</sup> BAŽANT, J. Ref. 62, s. 169.

<sup>122</sup> BARTLOVÁ, M. Ref. 41, s. 41.

<sup>123</sup> BARTLOVÁ, M. Ref. 41, s. 52.

<sup>124</sup> BARTLOVÁ, M. Ref. 119, s. 45.

<sup>125</sup> ROYT, J. Ref. 7, s. 50.

<sup>126</sup> BARTLOVÁ, M. Ref. 119, s. 113.

Courajod tuto epochu gotiky pojmem „internacionální sloh”<sup>127</sup>; na rozdíl od Courajodna viděl Pešina „v internacionálním stylu vyhraněnou slohovou epochu”.<sup>128</sup> K národním odlišnostem internacionálního stylu se vyjadřuje i Albert Kutal, který považuje za specifika „českého krásného slohu”<sup>129</sup> vůdčí roli plastiky, v době kdy v západní Evropě převládá malba a v „izolovanosti postavy vzhledem k prostoru a ve vyloučení napětí a kontrastů”.<sup>130</sup> Pojmu krásný sloh poprvé užil Jaromír Pečírka v roce 1933 pro označení stylu skupiny Madon, nazývaného dosud „sloh kolem 1400”<sup>131</sup>, „měkký sloh”<sup>132</sup> nebo dokonce „malebný sloh”.<sup>133</sup> Máme-li krásný sloh, jímž se rozumí figurální umění, datovat, dostáváme se k období mezi osmdesátými léty 14. století, kdy se Čechy zařadily mezi evropská centra krásného slohu a dvacátými léty 15. století. K dataci počátku krásného slohu v Čechách těsně před rokem 1380 se přiklání i Jaroslav Pešina.<sup>134</sup> O následujících třiceti až padesáti letech hovoříme jako o období dozrívání krásného slohu. Na filosoficko-teologický aspekt českého krásného slohu nahlíží Jaromír Homolka, který v něm vidí setkání zjemnělé dvorské kultury a humanisticky zbarvené osobní zbožnosti „s rozhodným příklonem k dogmatu a obnovení staré středověké tradice”.<sup>135</sup> Jiří Fajt v příklonu k dogmatu<sup>136</sup> vyzdvihuje také roli církve při spáse člověka.<sup>137</sup>

Inspirace pro vyobrazení českých madon byla vzata z Byzance; měly ochraňovat nově zakládané kláštery a města. K výrazné oblibě v Evropě se malby Madon těšily po roce 1370.

Madony zobrazované na obraze jsou buďto s korunou, tzv. Regina, dříve nazývaná vyšebrodská (8), roudnická, nebo Beata, která je bez koruny a nazývaná

---

<sup>127</sup> KLÍPA, Jan. *Kapitoly z deskové malby krásného slohu*. Praha, 2007. Disertační práce. Filozofická fakulta, Ústav pro dějiny umění. Vedoucí práce Prof. PhDr. Jaromír Homolka, CSc. s. 10.

<sup>128</sup> BENEŠOVSKÁ, K. a CHLÍBEC, J. Ref. 63, s. 101.

<sup>129</sup> BENEŠOVSKÁ, K. a CHLÍBEC, J. Ref. 63, s. 101.

<sup>130</sup> BENEŠOVSKÁ, K. a CHLÍBEC, J. Ref. 63, s. 99-100.

<sup>131</sup> PEČÍRKA J.: K dějinám sochařství v lucemburských Čechách. *Český časopis historický* 39/1933, s. 32.

<sup>132</sup> PEČÍRKA J. Ref. 131, s. 32.

<sup>133</sup> PEČÍRKA J. Ref. 131, s. 32.

<sup>134</sup> BENEŠOVSKÁ, K. a CHLÍBEC, J. Ref. 63, s. 102.

<sup>135</sup> HOMOLKA, Jaromír. Studie k počátkům umění krásného slohu v Čechách: k problematice společenské funkce výtvarného umění v předhusitských Čechách, *Acta Universitatis Carolinae: Philosophica et historica / Monographia – Sv. 55*, Univerzita Karlova Praha, ISSN 0567-8307. s. 8.

<sup>136</sup> FAJT, Jiří, ed. *Karel IV., císař z Boží milosti: kultura a umění za vlády Lucemburků 1310-1437*. Praha: Academia, 2006. ISBN 80-200-1399-7. s. 551.

<sup>137</sup> k tématu intenzivnějšího náboženského prožitku ve spojitosti s krásným slohem se vyjadřuje i E: Poche. POCHE, Emanuel. *Praha středověká: čtvero knih o Praze*. Praha: Panorama, 1983. s. 439.

dříve svatovítská (7), zlatokorunská. Na oba typy madon můžeme hledět jako na vyjádření aktuálních historických událostí a situace v době, kdy církev prožívala složité období dvoj- i trojpapežství a konciliární snahy o prosazení moci nad papežem.

Regina: jde o sedící nebo stojící korunovanou Pannu Marii s pláštěm sepjatým na prsou sponou, která nese na pravici vlevo otočené nahé dítě Ježíše. Její pravice je až na výjimky zahalena pláštěm, dítě jí hledí do očí a vztahuje k ní ruce. „Korunovaná Marie byla chápána jako symbol církve, explicitně nahé dítě nesené na ruce zahalené cípem pláště je srozumitelným poukazem na eucharistii.“<sup>138</sup> U Reginy je kladen důraz na symbol kněžského a vládnoucího postavení církve.

Beata: Marie nemá korunu, hlavu má pokrytou cípem pláště, u kterého chybí spona, rub pláště je někdy červené barvy.<sup>139</sup> „Nahé dítě hledí na diváka, gesto jeho levičky lze chápat jako ‚mluvící ruku‘.“<sup>140</sup> Pohled Marie je upřen na diváka, stejně jako pohled dítěte, které drží na pravém boku. Nekorunovaná Beata má svým důrazem na mateřství symbolizovat trpící církev, „jako bolestná matka pod křížem.“<sup>141</sup>

V sochařství se můžeme setkat s pojmem tzv. krásné Madony. Wilhelm Pinder hovoří o „slohu krásných madon“ jako o „umění určeném privátní zbožnosti mezinárodně vzdělaných elit, které se vyznačují dvorským vkusem.“<sup>142</sup> Madona se zcela věnuje Ježíškovi, který je nahý, což má symbolizovat jeho lidskost. Socha Madony je bez žezla a obrácena k divákovi. Tyto Madony byly velmi oblíbené, a díky tomu je nalezneme i v malbě. Dítě je zcela nahé, nebo jen zavinuté v hedvábnou roušku, která je předobrazem rubáše a poukazuje na Ježíšovo ukřižování. Z raného období (před pol. 14. stol.) zmiňme např. Madonu strahovskou nebo Madonu z Veverčí. Dalším typem je Madona pokorná, která, aby nakojila malého Ježíška, sestoupila z trůnu a usedá na zem, např. Madona vyšehradská,<sup>143</sup> která nejspíše pocházela „ze servitského kostela Panny Marie Pokorné pod Vyšehradem. ...

---

<sup>138</sup> BARTLOVÁ, M. Ref. 119, s. 78

<sup>139</sup> BARTLOVÁ, M. Ref. 119, s. 78

<sup>140</sup> BARTLOVÁ, M. Ref. 119, s. 78.

<sup>141</sup> HORNÍČKOVÁ, Kateřina, ŠRONĚK Michal a BARTLOVÁ Milena. *Umění české reformace, 1380-1620*. Praha: Academia, 2010. ISBN 978-80-200-1879-3. s. 106.

<sup>142</sup> BENEŠOVSKÁ, K. a CHLÍBEC, J. Ref. 63, s. 92.

<sup>143</sup> BAŽANT, J. Ref. 62, s. 198-204.

Malíř ... věrně reprodukuje italské předlohy Madonny dell' Umiltà."<sup>144</sup> I tato Madona patří mezi rané období ovlivněné italským slohem.

Mezi další vyobrazení Madony, se kterými se můžeme setkat, i když v Čechách jen ojediněle, je Madona stojící na půlměsíci, symbolizující její nanebevzetí; od poloviny 14. století pak Madona stojící na lvu. „Tyto madony se vyskytují hlavně ve Slezsku, Prusku a v oblasti Salcburku.“<sup>145</sup> Nejstarší Madona stojící na lvu byla zakoupena v roce 2004 Národní galerií v Praze. Jedná se o tzv. Madonu na lvu z Klosterneuburgu (Brno nebo Praha, kolem roku 1345), pocházející od „nejvýznamnější osobnosti českého sochařství první poloviny 14. století Mistra Michelské Madony,“ působícího v Brně a nejspíš i v Praze.<sup>146</sup> Lev představuje spravedlnost a je zde patrné propojení Krista jako spravedlivého soudce a starozákonního krále Šalamouna, jehož trůn byl chráněn právě lvem. „Trůnicí Madony prostřednictvím lvů odkazovaly na trůn krále Šalamouna.“<sup>147</sup> Z pozdějších vyobrazení Madony stojící na srpku měsíce zmíním dílo výjimečné kvality, pocházející z jižních Čech a vzniklé asi v polovině 15. století. Jedná se o votivní obraz *Assumpta (Panna Marie nanebevzatá)* z Deštné, který byl vytvořený nejspíš pro jeden z kostelů v Jindřichově Hradci. Za předobraz korunované Assumpty lze podle Štěpánky Chlumské počítat biblický verš: „*A ukázalo se veliké znamení na nebi: Žena oděná sluncem, s měsícem pod nohama a s korunou dvanácti hvězd kolem hlavy.*“ (Zj 12, 1) Koruna poukazuje na Marii jako královnu nebes. Středověké pojetí Assumpty představovalo vítězný boj církve proti pohanům. Neposkvrněné početí je zde paralelně vykládáno se starozákonním textem „*Mojžíš viděl, jak keř v ohni hoří, ale není jím stráven.*“ (Ex 3, 2) Panna Maria porodila, a přesto i nadále zůstala neposkvrněná.<sup>148</sup>

Mariánský kult velmi propagoval pražský biskup Jan z Dražic, který byl přesvědčen, že církevně, ale i profánně rozvrácený svět může zachránit jedině nadpřirozená pomoc Marie, jež „se tak stala symbolem nové, očištěné a vítězné

---

<sup>144</sup> ROYT, J. a POKORNÝ, A. Ref. 65, s. 57.

<sup>145</sup> HRABOVSKÁ, Tereza. *Mistr Michelské madony a jeho dílna*. Thákurova 676/3, 160 00 Praha 6-Dejvice, 2008. Bakalářská práce. Katolická teologická fakulta (KTF) Pracoviště: Ústav dějin křesťanského umění. Vedoucí práce Prof. PhDr. Jaromír Homolka, CSc. s. 32.

<sup>146</sup> HLOBIL, I. HRBÁČOVÁ, J. Ref. 20, s. 68-69.

<sup>147</sup> KOBIELUS, Stanislaw, *BESTIARIUM Chrześcijańskie*, Warszawa 2002, s. 182.

<sup>148</sup> FAJT, Jiří a Štěpánka CHLUMSKÁ. *Čechy a střední Evropa 1200-1550: dlouhodobá expozice Sbírký starého umění Národní galerie v Praze v klášteře sv. Anežky České*. V Praze: Národní galerie, 2006. ISBN 80-7035-327-9. s. 69.

církve.<sup>149</sup> I jeho nástupce, první pražský arcibiskup Arnošt z Pardubic, podporoval mariánskou úctu, a dokonce se nechával „zobrazovat na obrazech Krista a Panny Marie s odloženými odznaky své arcibiskupské hodnosti, jak nám to dosvědčuje obraz Madony Kladské (po 1344).“<sup>150</sup> (9)

V pozdním středověku se dostává u věřících do popředí zniternění víry a její intenzivní prožívání, což se dozajista odrazilo i v umění. Obrazy jsou využívány i v soukromí pro individuální zbožnost, založenou na osobním mystickém prožitku Kristova pozemského utrpení, které vede ke spáse. Můžeme se tak setkat s častým vyobrazením trpícího Krista. Tyto obrazy byly menší a připomínaly knižní malby. Většinou šlo o diptychy, které se držely jako kniha v rukou a jistě také sloužily „ke cvičení v rozjímavé zbožnosti“.<sup>151</sup> Teologie kříže propojená s osobní christocentrickou spiritualitou je charakteristická pro dílo *De triplici via (O trojí cestě)* sv. Bonaventury z Bagnoregia (1221–1274).

Toto někdy až smyslově laděné umění způsobovalo negativní reakce teologů pražské univerzity. Z Prahy, která byla v pozdním středověku významným centrem kultury, se krásný sloh šířil i díky zahraničním studentům univerzity do okolních zemí. „Například ve Vídni či později v Krakově, Norimberku, Salcburku a v Budíně se ustanovily jeho samostatné větve.“<sup>152</sup> „Rané umění za krále Václava IV. bylo nejen organickým pokračováním dvorského umění karlovského, ale zároveň přineslo také pronikavou změnu panovníkovy donátorské orientace a přiblížilo se výrazně moderní evropské tvorbě, rozvíjené zejména vynikající dvorskou kulturou frankoflámskou.“<sup>153</sup> Krásný sloh zcela ovlivnil umění v Čechách a okolních zemích (Malopolsko, východní Prusy, střední Německo, Tyroly, Salcburská oblast atd.) v první čtvrtině 15. století.<sup>154</sup>

Prostory chrámu na konci 14. stol. jsou harmonické. V souladu je výška, šířka i hloubka a prostor je prosvětlen, „duchovní dimenze není architektonickými formami explicitně vyjádřena.“<sup>155</sup> Prostor upomíná na lidské nitro a je primárně určen k usebrání a meditaci návštěvníka, jak je tomu například v kostele sv. Bartoloměje v Kolíně nad Labem, kde je prostor téměř bez skulpturní výzdoby. Jako

---

<sup>149</sup> HOMOLKA, J. Ref. 135, s. 8.

<sup>150</sup> HLOBIL, I. a HRBÁČOVÁ, J. Ref. 20, s. 19.

<sup>151</sup> BARTLOVÁ, M. Ref. 42, s. 49.

<sup>152</sup> BARTLOVÁ, M. Ref. 42, s. 70.

<sup>153</sup> HOMOLKA, J. Ref. 135, s. 7.

<sup>154</sup> KAVKA, Fr. a PEŠINA, J. Ref. 60, s. 47.

<sup>155</sup> BAŽANT, J. Ref. 62, s. 204.

architektonických prvků je zde použito konzolí s maskarony nebo křížové klenby v sakristii.<sup>156</sup>

Jiří Fajt ve své studii *Mistr Krumlovské madony* zmiňuje mimo jiné i vznik „tzv. devočních obrazů“, které inovovaly chrámový prostor a sloužily „k osobní na liturgii nezávislé zbožnosti“. Počátek těchto obrazů spojuje Fajt se dvorem Karla IV.,<sup>157</sup> kdy byly oblíbené rozjímavé diptychy (více str. 30), vyobrazení krásných madon, piety a soukromé oratoře, např. původní využití kaple sv. Kateřiny na královském hradu Karlštejn, která sloužila Karlu IV. a jemu nejbližším.

Na základě své archivně-historické práce konstatuje Jaroslav Pešina, že „kolem roku 1410 převzala po sochařství ‚vůdčí úlohu‘ knižní malba“.<sup>158</sup>

S Janem Lucemburským přišla do Čech rytířská kultura, zatímco za vlády Václava IV. se z rytíře stává postupně myslitel pěstující antické ctnosti, jako předobraz renesance, jejíž rozvoj ovšem zpomalil příchod husitské reformace.

### 3.5. Oltáře

Oltář je centrem kostela. „Ideově jde o spojení obětního stolu předkřesťanských náboženství s odkazem na stůl, u něhož Kristus při poslední večeři ustanovil slavení eucharistie jako rituální opakování a připomínku své oběti na kříži.“<sup>159</sup> V interiéru kostela se nacházel hlavní oltář uprostřed a v prostoru východní lodi ještě dva boční neboli vedlejší oltáře, které byly zasvěcené některému ze světců.

Většina nám dnes známých dochovaných uměleckých děl z konce 14. a z 15. století má formu složených obrazů. Základním a známým typem obrazového souboru té doby je oltářní nástavec (retabulum), neboli oltář složený z malovaných desek, známých také pod názvem Tafel, tabula.<sup>160</sup> Příkladem takového oltáře skládajícího se pouze ze tří malovaných desek (triptych) je např. oltář v Roudnici (1410–1415): „ten se při zavření ukazuje jako tzv. epitaf, tedy obraz, na němž je zobrazena rodina donátora.“<sup>161</sup>

---

<sup>156</sup> ZÁRUBA, F. Ref. 38, s. 33.

<sup>157</sup> FAJT, J. Ref. 136, s. 551.

<sup>158</sup> BENEŠOVSKÁ, K. a CHLÍBEC, J. Ref. 63, s. 102.

<sup>159</sup> ANDERLE, Jan, JINDRA, Petr a Michaela OTTOVÁ, ed. *Obrazy krásy a spásy: gotika v jihozápadních Čechách*. V Řevnicích: Arbor vitae, 2013. ISBN 978-80-7467-059-6. s. 146.

<sup>160</sup> BARTLOVÁ, M. Ref. 42, s. 69.

<sup>161</sup> BARTLOVÁ, M. Ref. 119, s. 70.

Oltářní nástavce, dřevěné skříňové konstrukce<sup>162</sup> se sochami a obrazy ze života Ježíše nebo konkrétního světce, kterému byl oltář zasvěcený, se nejčastěji umísťovaly na menzy. „Menzy mívají v bocích nebo v horní desce malé výklenky (sepulchra), sloužící k uložení ostatků při obřadu svěcení oltáře.“<sup>163</sup> Na oltářích lze pozorovat úzké propojení sochařství s deskovou malbou. Významná byla například sochařská huť parléřská.

Z oltářů alespoň krátce zmíním oltář třeboňský od anonymního autora v augustiniánském klášteře v Třeboni. Jedná se o tři desky oboustranně malované „s pašijovými výjevy a s hierarchiemi světců“.<sup>164</sup> Jan Royt se ve své knize Mistr třeboňského oltáře přiklání k názoru Alberta Kutala a Jaromíra Homolky, kteří spojují Mistra třeboňského oltáře s Mistrem Theodorikem a domnívají se, že oba umělci se podíleli na výzdobě hradu Karlštejn, kde se také mohl Mistr třeboňského oltáře seznámit s prostředím franko-vlámského umění. Všechna vyobrazení se vyznačují výrazným diagonálním rozmístěním osob na obraze. Z nových prvků, které zintenzivňují náboženský prožitek z obrazu, je motiv Krista vrhajícího stín a volně se vznášejícího nad uzavřenou tumbou, jenž byl rozšířený v Itálii v 60. letech 14. století. Jednotlivá pašijová vyobrazení jsou propojena červeným pozadím symbolizujícím Kristovu krev.<sup>165</sup>

---

<sup>162</sup> ANDERLE, J., JINDRA, P. a OTTOVÁ, M. Ref. 159, s. 147.

<sup>163</sup> ANDERLE, J., JINDRA, P. a OTTOVÁ, M. Ref. 159, s. 146.

<sup>164</sup> ROYT, J. a POKORNÝ, A. Ref. 65, s. 97.

<sup>165</sup> ROYT, J. a POKORNÝ, A. Ref. 65, s. 106-127.



## 4. Předchůdci husitství

Pohled na středověkou společnost byl založený na tzv. „učení o trojím lidu“ – *Tu ora, tu protege, tu labora* (Ty se modli, ty ochraňuj a ty pracuj) – jehož opodstatnění se odvolávalo na biblický příběh Noemových tří synů. Šém, ztotožňovaný s veleknězem Melchisedechem, byl předobrazem kněžského stavu a měl pečovat o spásu lidských duší. Jáfet coby praotec evropských kmenů pak představoval panovníka a šlechtu, kteří se měli starat o bezpečnost společnosti. A nakonec Chámův syn Kanán, jenž byl Noemem proklet a odsouzen k otročké práci, představuje rolníky, kteří mají sebe a dva předešlé stavy živit svou těžkou prací.<sup>166</sup> Ve 13. století se ale tato situace začala pozvolna měnit. Církev se institucionalizovala, a místo aby se starala o spásu, věnovala se hromadění majetku. „Zdá se, že stránka finanční působí papežskému dvoru mnohem více starostí nežli činnost apoštolská a výchovná, směřující ku mravnímu zušlechtění lidstva.“<sup>167</sup> Mezi panovníkem a církví vládne neustále napětí pramenící z boje o moc nad světem. Během 14 století stoupají nároky církve na světovládu, „neboť jediná moc papežova pochází přímo od Boha.“<sup>168</sup> Václav Novotný zmiňuje ve své knize např. slova z *Tractatus de tempore adventus Antichristi*, jenž sepsal Arnaldo de Villanova, vyjadřující se k této tématice již v roce 1300: „Komu z věřících nebylo by známo ... že Římský papež jest Kristus na zemi ... aby byl spásou všem až na konec země.“<sup>169</sup> V roce 1302 vydal papež Bonifác VIII. bulu *Unam sanctam*, kde stanovil jedinečnost svaté, katolické, apoštolské církve, „jejíž neviditelnou hlavou je Kristus a viditelnou sv. Petr a jeho nástupci,“<sup>170</sup> čímž myslí papeže. Nutnou podmínkou pro spásu je podřízení se papeži. Z dalších, kteří se zastávali ve svých spisech papeže, uvádí Novotný italského augustiniána jménem Augustinus Triumphus nebo biskupa ze Silves Alvara Pelay, který sice připouští možnost odvolat se ke Kristu, ale obsah díla *De planctu ecclesie* tomu neodpovídá.<sup>171</sup> I když se obě strany zaštiťují Bohem, Bůh,

---

<sup>166</sup> BARTLOVÁ, Milena, CERMANOVÁ, Pavlína, Robert NOVOTNÝ a Pavel SOUKUP, ed. *Husitské století*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2014. ISBN 978-80-7422-277-1. s. 151.

<sup>167</sup> LOSKOT, František. *Konrad Waldhauser: řeholní kanovník sv. Augustina, předchůdce mistra Jana Husa*. V Praze: Volná myšlenka, 1909. s. 12.

<sup>168</sup> NOVOTNÝ, V. Ref. 3, s. 27.

<sup>169</sup> NOVOTNÝ, V. Ref. 3, s. 27.

<sup>170</sup> VALEŠ, Václav. *Konfesní právo: průvodce studiem*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. s. 38. ISBN 978-80-7380-135-9. Dostupné také z: <https://kramerius-vs.nkp.cz/uuid/uuid:a67eeb10-ff7c-11e3-99ee-001018b5eb5c>

<sup>171</sup> NOVOTNÝ, V. Ref. 3, s. 27-28.

který byl dříve součástí každého dění ve společnosti, jako by se ze života pojednou vytratil. Jistota spasení, kterou člověk ve středověku spojoval s církví, mizí.

České reformní hnutí, které se postupně probouzelo, našlo své zakotvení v pravdivosti Bible, která platila za rozhodující jak při argumentaci v teologických sporech, tak i v náboženských praktikách obyvatelstva, jako byly např. zázraky, uctívání svatých a relikvií. Křesťanský život byl plně podřízen zákonu Božímu, který byl reformisty postaven nad zákon světský i církevní. Každodenní součástí života se stalo i přijímání těla a krve Kristovy. Proti uctívání relikvií se v letech 1403–1405 postavili na diecézních synodách jak církevní představitelé v čele s pražským arcibiskupem Zbyňkem z Házmburka, tak i představitelé pražské univerzity zastupující reformisty (Jan Hus, Stanislav ze Znojma).<sup>172</sup>

Narůstající existenciální nejistota věřících, ale i církevních hodnostářů, která byla způsobena nejen rozpory v církvi, ale i opakujícími se morovými epidemiemi, řešili obyvatelé především v jižních Čechách příklonem k lidové sektě valdenských. Tuto sektu založil kolem roku 1173 obchodník Valdes z francouzského města Lyon. „Valdenští trvali na přednosti osobního svědomí a náboženského prožitku před pravidly církevní instituce a slibovali jistější přístup k osobní spáse.“<sup>173</sup> K bohoslužebným a kultickým úkonům středověké církve se stavěli odmítavě. Zavrhovali kostely s jejich bohoslužebným vybavením, např. oltáře, obrazy, kněžská roucha a svěcenou vodu. Odmítavě se stavěli i k odpustkům. „Všechny tyto bohoslužebné úkony považovali za nástroje obohacování církve, za nástroje upevňování světské vlády církve, za nástroje utlačování lidu.“<sup>174</sup>

Ve 14. století dochází vlivem okolností k postupné změně náboženského prožitku. Víra se stává více subjektivní, můžeme pozorovat vzrůstající osobní zodpovědnost křesťanů. Pozvolna je opouštěn feudální mystický způsob zbožnosti. Mezi nové směry můžeme zařadit např. devotio moderna. Zakladatelem nizozemského proudu devotio moderna byl Geert Grote (1340–1384), který důvěrně znal pražské hnutí vedené Janem Milíčem z Kroměříže a do Prahy vysílal na studia své nejbližší přátele.<sup>175</sup> Pro Čechy bylo toto hnutí nadějí na osvobození pravé

---

<sup>172</sup> MUDRA, Aleš, Helena ZÁPALKOVÁ, Jan BERÁNEK, et al. *V oplatce jsi všecek tajně: eucharistie v náboženské a vizuální kultuře Českých zemí do roku 1620*. Praha: Národní památkový ústav, 2017. ISBN 978-80-7480-016-0. s. 47.

<sup>173</sup> KALIVODA, Robert, KALIVODA, Jan a Eva KALIVODOVÁ, ed. *Husitské myšlení*. Praha: Filosofia, 1997. Studie a prameny k dějinám myšlení v českých zemích. ISBN 80-7007-098-6. s. 53.

<sup>174</sup> KALIVODA, R., KALIVODA, J. a KALIVODOVÁ, E. Ref. 173, s. 85.

<sup>175</sup> KAVKA, Fr. a PEŠINA, J. Ref. 60, s. 15.

křesťanské víry od hierarchie a byrokracie církevní instituce. Prvními nositeli a „iniciátory soukromé zbožnosti“<sup>176</sup> ve víře byly žebravé řády, františkáni, dominikáni, karmelitáni a bosí augustiniáni.<sup>177</sup> Na druhou stranu však tyto řády vlastnily nemalé jmění, které bylo trnem v oku jak veřejnosti, tak i učencům. Mniši měli žít v chudobě a v následování Ježíše Krista, což se však nedělo a byla jim svěřena i velká moc politická. Proti mendikantským řádům vedl spor ohledně simonie Konrád Waldhauser ve svém díle *Apologie* (Obrana),

#### 4.1. Konrád Waldhauser (1326–1369)

Tento augustiniánský kanovník přijel do Prahy na počátku šedesátých let 14. století na pozvání císaře Karla IV. a pražského arcibiskupa Arnošta z Pardubic. Roku 1365 převzal službu v kostele Matky Boží před Týnem, stal se císařovým zpovědníkem a dvorním kaplanem. Jeho kázání odkrývající „rozpor mezi oficiálním církevnictvím a pravým křesťanským životem“<sup>178</sup> mělo v první řadě působit na mladé kazatele a na zpustlé německé obyvatelstvo. Kázal především německy, pro studenty pražské univerzity latinsky.<sup>179</sup> Právě pro budoucí kazatele sepsal sbírku svých kázání *Postilla studentium Pragensium*.<sup>180</sup>

Konrád Waldhauser zdůrazňuje autoritu Bible a vyzdvihuje morální odpovědnost kněží. Lid je má poslouchat, protože ze svého pověření a požehnání Bohem a církví mohou odpouštět hříchy, což ale spojuje tento teolog s nutností zpovědi. Kněz má jít lidem příkladem, ve svém následování Krista nemá kázat pro zisk, má přistupovat spravedlivě ke všem, i k hříšníkům. V kázáních často vystupuje proti způsobu života žebravých řádů, kteří se dle něho zpronevěřili řádovým regulím. Požadovaná křesťanská poslušnost se stává právní normou pro společnost, na čemž si můžeme povšimnout vhodného praktického propojení církve a státu. Nezastupitelné místo zde hraje i jeho sociální cítění s nemajetnými a nemocnými. Konrád Waldhauser je díky svému především praktickému učení „právem považován za časově prvního z Husových předchůdců.“<sup>181</sup>

---

<sup>176</sup> BAŽANT, J. Ref. 62, s. 187.

<sup>177</sup> KAVKA, Fr. a PEŠINA, J. Ref. 60, s. 46.

<sup>178</sup> NOVOTNÝ, V. Ref. 3, s. 58.

<sup>179</sup> HLOBIL, Ivo a Daniela RYWIKOVÁ, ed. *Jan Lucemburský: kultura, umění a zbožnost na Moravě a ve Slezsku v době vlády prvního Lucemburka*. Ostrava: Filozofická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě, 2012. ISBN 978-80-7464-108-4. s. 216.

<sup>180</sup> NOVOTNÝ, V. Ref. 3, s. 64.

<sup>181</sup> NECHUTOVÁ Jana. *Konrád Waldhauser a myšlenkové proudy doby Karla IV.* Sborník prací filozofické fakulty Brněnské univerzity. 1979-1980, 26/27. s. 51.

## 4.2. Tomáš ze Štítného (1331/35–1401/09)

Dílo a křesťanský životní postoj Tomáše ze Štítného svým učením velmi ovlivnil Konrád Waldhauser. Tomáš ze Štítného si uvědomoval individuální odpovědnost za výchovu a život v křesťanské víře jak u kněžského dorostu, tak i u laiků.<sup>182</sup> Chápal, že mají-li lidé kněze poslouchat, měla by být jeho víra opravdová a měl by být pravým pastýřem stáda, ne víry a křesťanství zneužívat pro své obohacení a pohodlí. Svá díla psal česky. Zabýval se teologicko-filozofickými otázkami, kde zvláště obdivoval Aurelia Augustina a Řehoře. Znovuobjevování Augustinova díla zprostředkovalo středověkému světu Platónův idealismus, který se nakonec prosadil i v učení Johna Wyclifa o eucharistii.<sup>183</sup> „Neboť aristotelské odstupňování a hierarchické rozčlenění universa neposkytovalo reformátorovi možnost, aby svět opět naplnil Bohem, aby z Boha učinil základní princip bezprostředně působící ve světě a znovu tak ‚obrodil společnost a církev‘.“<sup>184</sup>

## 4.3. Jan Milíč z Kroměříže (1320/25–1374)

Stejně jako Tomáše ze Štítného, kázání Konráda Waldhausera ovlivnilo i dalšího vynikajícího českého kazatele té doby, Jana Milíče z Kroměříže. Roku 1363 se vzdal svého notářského úřadu u dvora císaře Karla IV. i veškerého majetku a vydal se na cestu služby potřebným. Odmítl i nabídku arcibiskupa Arnošta z Pardubic, která se týkala spolupráce v otázkách reformace církve, a raději působil jako nezávislý kazatel vědomý si významu a účinku svobodného kázání božího slova.<sup>185</sup> Na Starém městě v Bartolomějské ulici, kde dříve stávaly malé domky nazývané Benátky, zbudoval ústav „Nebeský Jeruzalém,“ jenž „měl být i pokusem o určitou vzornou obec.“<sup>186</sup> *„Ve vytržení ducha mě vyvedl na velikou a vysokou horu a ukázal mi svaté město Jeruzalém, jak sestupuje z nebe od Boha.“* (Zj 21, 10). Zde pečoval o pražské nevěstky a napravoval je, poskytoval ubytování a duchovní posilu i studentům pražské univerzity. Nacházela se zde i kaple „svatých hříšnic Magdalény, Marie Egyptské a Afry,“<sup>187</sup> která byla vysvěcena v roce 1377 svatovítským kanovníkem Benešem Krabice z Weitmile.

---

<sup>182</sup> HLOBIL, I. a RYWIKOVÁ, D. Ref. 179, s. 226.

<sup>183</sup> HLOBIL, I. a RYWIKOVÁ, D. Ref. 179, s. 225.

<sup>184</sup> KALIVODA, R., KALIVODA, J. a KALIVODOVÁ, E. Ref. 173, s. 16.

<sup>185</sup> HEROLD, Vilém a MRÁZ, M. *Jana Milíče z Kroměříže Tři řeči synodní*. Praha: Academia, 1974. s. 10.

<sup>186</sup> HEROLD, V. a MRÁZ, M. Ref. 185, s. 13.

<sup>187</sup> NOVOTNÝ, V. Ref. 3, s. 75.

V době, kdy věřící přijímali eucharistii jen výjimečně (jedenkrát za rok), začal Milíč podávat eucharistii i laikům při každé mši jako předkrm společné nebeské hostiny a zpřítomnění Boží vlády vprostřed nich. Jak pro Milíče, tak i pro věřící byla běžná víra v blížící se konec světa<sup>188</sup>, spojená s o to větší touhou po spasení své duše.

Kázal denně, především česky, a vypracoval se ve výborného kazatele. Ve svých promluvách napadá jak církevní hodnostáře – od papeže až po správce kostelů –, tak i laiky pro jejich rozmařilý život. Možnou nápravu shledává ve svolání všeobecného církevního sněmu. Stejně jako později Mistr Jan Hus věří Milíč v možnou reformu uvnitř církve. Taktéž V. Novotný zmiňuje ve své knize *Náboženské hnutí české ve 14. a 15. stol.* Milíčův list napsaný okolo roku 1368 papeži Urbanovi V., ve kterém pražský kazatel vidí nápravu církve v návratu papeže do Říma a ve svolání koncilu.<sup>189</sup> V šedesátých letech dochází k přesvědčení, že se přiblížil konec světa a že Antikrist s tím spojený je již mezi námi. Za Antikrista, kterého považoval za skutečnou osobu, označil samotného císaře Karla IV., čímž si vysloužil pobyt ve vězení. Ve svých kázáních požaduje časté přijímání eucharistie i laiky, svobodné kázání slova božího, chudobu kněží a církevní i sociální nápravu společnosti.

Pro své učení byl nakonec obviněn z kacířství a byl nucen odebrat se k avignonskému papežskému dvoru, kde měl svou nauku obhájit. Zde také 29. června 1374 zemřel. Jeruzalém po jeho smrti připadl podle rozhodnutí krále cisterciákům.

#### 4.4. Matěj z Janova (1350/55–1393)

Ve šlépějích svého učitele Jana Milíče z Kroměříže kráčel i Matěj z Janova, známý též jako „Mistr Pařížský”,<sup>190</sup> který vidí příčinu společenského zla v kněžích a prelátech.<sup>191</sup> Pro pokroky v duchovním životě klad důraz na četbu Písma svatého v rodném jazyce a každodenní účast na eucharistii s nutností pokání.<sup>192</sup> Již za doby Karla IV. Bible překládána do češtiny a v Emauzském klášteře se konala slovanská bohoslužba.<sup>193</sup> Ve svém učení upozorňuje na čtyři příčiny rozvratu církve.<sup>194</sup> „Hlavní

<sup>188</sup> NOVOTNÝ, V. Ref. 3, s. 70-75.

<sup>189</sup> NOVOTNÝ, V. Ref. 3, s. 72.

<sup>190</sup> NOVOTNÝ, V. Ref. 3, s. 145.

<sup>191</sup> NECHUTOVÁ, Jana. *Místo Mikuláše z Drážd'an v ranném reformačním myšlení: příspěvek k výkladu nauky*. Praha: ČSAV, 1967. Rozpravy ČSAV. s. 15.

<sup>192</sup> SKALICKÝ, K. a LÁŠEK, J. B. Ref. 17, s. 28.

<sup>193</sup> SKALICKÝ, K. a LÁŠEK, J. B. Ref. 17, s. 11.

<sup>194</sup> KYBAL, Vlastimil. *M. Matěj z Janova: jeho život, spisy a učení*. 2. vyd. (repr.). Brno: L. Marek, 2000. Pontes pragenses (L. Marek). ISBN 80-86263-05-3. s. 106.

příčinu vidí v tělesných a zženštilých kněžích, kteří naplnili církve bohatstvím, rozkošemi a poctami tohoto světa."<sup>195</sup> Druhou příčinu vidí ve světském panstvu, které místo toho, aby budovalo království Boží, vytvořilo si vlastní království Antikristovo. Nedostává se jim pokory, chybí jim křesťanské ctnosti a ve své pýše tvrdě vládnou svému lidu, neváží si kněží a omezují jejich pravomoci. Třetí příčinou je „zeslabování a zužování pravomoci, autority a svobody nižších kněží a rozšiřování vlády i moci vyšší."<sup>196</sup> Jako poslední příčinu uvádí nepřiměřenou autoritu a pravomoci, které byly propůjčeny mnichům. Srovnává soudobou církev s církví prvotní a poukazuje tak na zesvětštění církve, která se spíše stará o majetek než o spásu duší farníků. Matěj z Janova více než jiní teologové té doby čerpal z bible, méně z knih středověkých scholastiků a spisů kanonického práva. V Písmu nachází Matěj jak argumentaci pro návrat k ideálům prvotní církve, tak i útěchu a posilu pro svoji nelehkou práci. „Matějovi z Janova jest bible téměř výhradním pramenem víry."<sup>197</sup>

Možnost nápravy církve již není dle Matěje z Janova v rukách papeže, ale v návratu k mravním hodnotám prvotní církve, v následování Ježíše Krista zbožným životem věřících a v obnovení autority Bible.<sup>198</sup> Reforma církve je nutně spjata s „nápravou lidí na individuální rovině"<sup>199</sup> a má tak být novým počátkem celého křesťanství. Ernest Denis ve své práci poukázal na možný význam Matěje z Janova, z kterého následně čerpal Jakoubek ze Stříbra, při vývoji a zavedení kalicha v utrakvistické církvi. Janov prosazoval ve svém pojetí církve rovnost mezi knězem a laikem, což pro Jakoubka symbolizoval později právě kalich.<sup>200</sup> V této souvislosti je ale zapotřebí zdůraznit, že Matěj z Janova nepraktikoval přijímání z kalicha, i když „Šmahel připouští možnost, že se myšlenkou laického kalicha snad již obíral."<sup>201</sup>

Na kritiku církevního života Matěje z Janova navazovali ve druhém desetiletí 15. století radikální mistři Mikuláš z Drážďan, Peter Payne a Jakoubek ze Stříbra, který v roce 1414 zavedl přijímání eucharistie způsobem podobojí, a to i laiky.<sup>202</sup>

---

<sup>195</sup> KYBAL, V. Ref. 194, s. 106-107.

<sup>196</sup> KYBAL, V. Ref. 194, s. 107.

<sup>197</sup> NOVOTNÝ, V. Ref. 3, s. 159-160.

<sup>198</sup> SKALICKÝ, K. a LÁŠEK, J. B. Ref. 17, s. 41.

<sup>199</sup> ROKYTA, Jan. *Podoby eklesiologie v českém reformním hnutí*. Hradec Králové: Královéhradecká diecéze Církve československé husitské, 2018. ISBN 978-80-906490-6-4. s. 92-93.

<sup>200</sup> DENIS, Ernest. *Huss et la guerre des hussites*. Paris: E. Leroux, 1930. s. 23.

<sup>201</sup> ŠMAHEL, František. *Husitská revoluce*. Praha: Historický ústav AV ČR, 1993. Práce (Historický ústav. Akademie věd ČR). ISBN 80-85268-26-4. s. 84.

<sup>202</sup> BARTLOVÁ, M. Ref. 42, s. 63.

## 5. Mistr Jan Hus a vývoj husitské reformace

### 5.1. Mikuláš z Drážďan (+ 1417)

Mikuláš z Drážďan působil v Praze okolo roku 1412 až 1415. „O Mikulášovi se nejčastěji mluví v souvislosti se školou U černé růže v Praze, která byla centrem povětšinou německých nonkonformistů, úzce spolupracujících s českými zastánci reformní strany na pražské univerzitě.”<sup>203</sup> Tento teolog měl blízko jak k valdenským, tak i k Viklefovi. Na rozdíl od Husa ale zastával názor, že špatný kněz, který nemá morální hodnoty, nemůže vysluhovat svátosti, neboť „nehodný kněz de facto knězem není.”<sup>204</sup> Církev je pro něj stejně jako pro Husa společenství věřících, vedených svatým Duchem, ne zkažená instituce, která se povyšuje nad Boha a kupčí s majetkem i se svátostmi. I v otázce poslušnosti ke „zkažené” církevní moci se shoduje s M. Janem Husem. Nad poslušnost vrchnosti klade ideu Božího zákona, která je nejvyšší autoritou, což potvrzuje sama Bible. Aby Boží zákon došel svého naplnění, je zapotřebí svobodného hlásání Božího slova, jež je zpřístupněno širokým společenským vrstvám, a také řádný výklad tohoto Božího slova v rodném jazyce.<sup>205</sup> Kázat dle něj nemusí jen kněží a vyšší církevní hodnostáři, ale i laici, a dokonce i ženy. Opět se nám zde ukazuje Mikulášovo srovnávání nynější církve s církví prvotní, tak jak to pozorujeme i u ostatních reformátorů té doby.

### 5.2. Mistr Jan Hus (1370–1415)

Jan Hus se narodil v Husinci u Prachatic v roce 1370. „Už jako mladý toužil stát se knězem, aby jak on sám řekl ‚měl dobré bydlo a rúcho a byl lidem vzáčen‘.”<sup>206</sup> S Viklefovým dílem se poprvé setkal již při svých studiích na univerzitě při jejich opisování (*De tempore, De ideis, De materia et forma a De universalibus*<sup>207</sup>) a „Viklef mu otevřel oči, jak sám přiznává.”<sup>208</sup> První, s čím se Jan Hus obeznámil, jak ve svém článku (viz pozn. 151) upozorňuje Pavlíček, byla Viklefova filozofie založená na

---

<sup>203</sup> MUTLOVÁ, Petra. Mikuláše z Drážďan Apologie proti rozhodnutí kostnického sněmu [online]. Brno, 2007 [cit. 2019-12-10]. Dostupné z: <<https://is.muni.cz/th/mpb0q/>>. Disertační práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Vedoucí práce Helena Krmíčková. s. 3.

<sup>204</sup> NECHUTOVÁ, J. Ref. 191, s. 35.

<sup>205</sup> NECHUTOVÁ, J. Ref. 191, s. 55.

<sup>206</sup> BARTLOVÁ, M., CERMANOVÁ, P., NOVOTNÝ, R. a SOUKUP, P., Ref. 166, s. 57.

<sup>207</sup> PAVLÍČEK, Ota. Filosoficko-teologické základy myšlení Jana Husa: Univerzálie a některá s nimi spojená témata. *Filosofický časopis*. Praha: Filosofický ústav AV ČR, 2015, 63(6), 859-892. ISSN 0015-1831. s. 859.

<sup>208</sup> WINTER, Eduard. *Tisíc let duchovního zápasu*. Praha: L. Kuncíř, 1940. s. 77.

realismu universálií. Přijetí této filosofie (mezi příznivci byli Jan Hus Stanislav ze Znojma, Štěpán z Pálče, Jeroným Pražský a další) bylo bezprostředním důvodem pokračujícího dění na pražské univerzitě, vedoucí, i když nepřímou, k reformaci.<sup>209</sup>

Na kněze byl vysvěcen v roce 1400. V březnu roku 1402 se Hus stal správcem v Betlémské kapli, která byla založena v roce 1391 a měla sloužit ke svobodnému kázání Božího slova, a to jedině v českém jazyce. Téhož roku se stal i rektorem pražské univerzity. V letech 1403 a 1407 byly podány přímo k papeži opakovaně žaloby proti šířícímu se Viklefovou učením v Čechách. Mistři pražské univerzity ale zastávali názor, že je-li Viklefovo učení správně chápáno, pak není heretické.<sup>210</sup> S pražským arcibiskupem Zbyňkem z Hasenburka, který reformní snahy pražské univerzity až do roku 1407 podporoval, se nakonec Hus v názorech na reformu kléru rozešel. Husova kázání namířená proti zlořádům v církvi nabírala na ostrosti, zvláště proti svatokupectví kléru. O rok později byla na M. J. Husa podána první žaloba k pražskému arcibiskupovi týkající se Husových promluv proti kléru. Další žaloba od pražských farářů následovala v roce 1409 v reakci na Husova kázání; kněžská synoda pražské diecéze konaná v červnu 1408 zakázala mluvit „o stavu duchovenském na kázáních obecnému lidu.“<sup>211</sup> Svobodné hlásání slova Božího bylo tímto ze strany církve potlačeno. Ještě stále však Mistr Jan Hus mohl počítat s podporou českého krále Václava IV., který v roce 1409 podepsal dekret kutnohorský a zajistil tak představitelům českého národa většinu hlasů na pražské univerzitě.

V období papežského schismatu (1378–1415/17) v Evropě velmi vzrostl obchod s lidskou spásou ve formě odpustků, z čehož bohatla nejen církve, ale i svěští panovníci. „Právě tehdy lakota kněží velmi vzrostla a jen peníze se staly mírou pokání, nevyjímaje velké hříšníky, lapky i vrahy, jimž se s nadějí na odpuštění snadněji hřešilo, což nakonec vystavilo církve a kněžstvo opovržení.“<sup>212</sup> Roku 1412 vystoupil M. Jan Hus ostře proti „vybírání odpustků na křížovou výpravu vzdoropapeže Jana XXIII. (1410–1415) proti neapolskému králi Ladislavovi“, <sup>213</sup> který podporoval papeže Řehoře XII. To bylo také důvodem, proč se od M. Jana

---

<sup>209</sup> PAVLÍČEK, O. Ref. 207, s. 859-892.

<sup>210</sup> WINTER, E. Ref. 208, s. 78.

<sup>211</sup> KROFTA, Kamil. *Duchovní odkaz husitství*. Praha: Svoboda, 1946. s. 41.

<sup>212</sup> HRDINA, Jan. *Relikvie, odpustky, poutní odznaky: čtyři kapitoly z náboženského života lucemburské Prahy*. V Praze: Národní památkový ústav, 2017. ISBN 978-80-7480-075-7. s. 93.

<sup>213</sup> OPATRŇY, Dominik. *Zachránit lidi od hříchů: etika v teologii mistra Jana Husa*. Jihlava: Mlýn, 2018. ISBN 978-80-86498-65-2. s. 88.



Husa ideologicky odklonil i český král Václav IV. M. Jan Hus netoleroval hlásání evangelia násilnou cestou pomocí křížových výprav, což bylo dle něj jen zástěrkou pro politické cíle, a „usiloval o oddělení víry od násilí“.<sup>214</sup> Církevní hodnostáři, ať již papež, či biskupové, neměli podle něj morální ani křesťanské právo vyhlásit křížovou výpravu a s ní spojené vybírání odpustků. „Je lepší zemřít pro Krista, než se uchýlovat k násilí, ať už k obraně Boha, nebo jako k nástroji obrácení na víru.“<sup>215</sup> Po této roztržce s panovníkem odstoupili od Husa mnozí jeho dosavadní přátelé v čele se Štěpánem Pálčem a Stanislavem ze Znojma, který byl po věznění v Římě nucen odvolat.<sup>216</sup> Do Prahy se sjížděli učenci, kteří byli pro své reformátorské názory ve své zemi pronásledováni. Jejich centrem v novém domově se jim stal univerzitní dům U černé růže.<sup>217</sup>

Mistr Jan Hus chtěl napravit zlořády uvnitř církve a netoužil po odpojení reformního hnutí od viditelné, obecné církve. Naději viděl v návratu k ideálům prvotní církve. Církev obecnou připodobňuje Hus k Noemově arše: „A ze všeho co je živé, ze všeho tvorstva, uveďeš vždy po páru do archy ... (Gn 6,19) a stejně tak se v církvi dosud bojující nachází dobří (svatí) i zlí (zlořečení), pokud nebudou vyvedeni na břeh posledního soudu. ... tato církev je ve stavu činného zdokonalování a očišťování.“<sup>218</sup> V tomto stavu se nachází i zbývající strany církve, a to církev zvítězilá (svatí), která pomáhá církvi spící, jež trpí v očištění. V polemice s Pálčem zužuje a ztotožňuje pojem bojující církve s Kristovým mystickým tělem, čímž se pro něj stává sborem duchovním, jehož hlavou je sám Kristus, a nikoliv papež. Církev svatá (nyní skrytá) byla pro Husa mystické tělo Kristovo, „mravně-duchovní jsoučno“, založené na spásném činu Ježíše Krista. Kristus s touto církví tvoří dokonalé tělo, tělo Kristovo, a proto cokoli se děje údům (mystickému tělu), děje se zároveň i hlavě. Jednota těla je pak v lásce. Obrazem Božím se stáváme mocí Ducha svatého. Duch svatý přebývá v každém z nás, kdo nezhřešil smrtelným hříchem. Svými dary, především vírou a láskou, spojuje Duch sv. Mystické tělo s hlavou, s Kristem. „Jako úd, odloučí-li se od hlavy, odumírá, tak odumírá i duše

---

<sup>214</sup> SOUKUP, Daniel a Matouš JALUŠKA, ed. *Jan Hus, husitství a husitské války a jejich dopad na českou kulturu: V. kongres světové literárněvědné bohemistiky Válka a konflikt v české literatuře*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2016. ISBN 978-80-88069-16-4. s. 23.

<sup>215</sup> SOUKUP, D. JALUŠKA, M. Ref. 214, s. 24.

<sup>216</sup> WERNISCH, M. Ref. 26, s. 42.

<sup>217</sup> WERNISCH, M. Ref. 26, s. 45.

<sup>218</sup> KYBAL, Vlastimil, *M. Jan Hus: život a učení*. Jan Laichter. s. 240-244. Dostupné také z: <https://kramerus-vs.nkp.cz/uuid/uuid:f6579630-81ad-11e7-8b50-001018b5eb5c>

odlučující se smrtelným hříchem od Krista ... a od Ducha svatého jako duše církve.“<sup>219</sup>

M. Jan Hus se zabýval i otázkou poslušnosti vůči autoritám, a to jak církevním, tak i světským. Vyšší normou, než slepě poslouchat vrchnost, je pro něj Boží zákon. „*Boha je třeba poslouchat více než lidi.*“ (Sk 5, 29) Pražský arcibiskup Zbyněk z Hasenburka nakonec Husa v roce 1410 exkomunikoval pro šíření viklefismu, s čímž byl spojen i zákaz kázání. M. J. Hus však zákazu nedbal. Jediná poslušnost, která pro něj byla závazná, byla poslušnost řídicí se zákonem Božím. Přestat kázat slovo Boží by bylo porušením poslušnosti a zradou autority samotného Krista.<sup>220</sup> 16. července roku 1410 nakázal pražský arcibiskup spálit „opisy osmnácti Wycliffových textů, označených duchovními institucemi za kacířské.“<sup>221</sup> Mistr Jan Hus se s dalšími učenci proti arcibiskupovu rozhodnutí odvolal k papeži, ale neúspěšně. Jan Hus byl obeslán, aby se dostavil před papežský soud. Jak Václav IV., tak i představitelé pražské univerzity se postavili za něho. Tím vygradovaly rozbroje mezi králem a arcibiskupem pražským, které skončily útekem Zbyňka Zajíce z Hasenburku do Uher. Václav IV. setrval s M. J. Husem až do jejich rozchodu v roce 1412, čehož využil Řím a uvalil na Husa klatbu „způsobu nejděsnějšího, kázav ... že od té doby žádný věrný křesťan nesmí míti s ním nižádného obcování, ... nesmí poskytovat jemu pokrmu neb nápoje aneb příbytku, ... všude staveny buďte služby boží veřejné ...“<sup>222</sup> Nakázáním Říma měla pak být zbourána i Betlémská kaple.

Z Prahy Odešel Mistr Jan Hus na podzim roku 1412. František Palacký posouvá Husův odchod až na začátek prosince 1412<sup>223</sup>, s čímž se ztotožňuje i Bohumil Ryba ve své knize *Betlémské texty* v souvislosti s datací textu *De sex erroribus* na stěnách kaple.<sup>224</sup> V roce 1413 ještě krátce kázal v Praze, ale brzy ji opět opustil a odebral se na Kozí hrádek u Sezimova Ústí, patřící představitelům nižší šlechty, „bratřím Ctiborovi a Janovi z Kozí.“<sup>225</sup> Zde také dokončil své latinsky psané dílo *De Ecclesia*.

---

<sup>219</sup> KYBAL, V. Ref. 218, s. 201-249.

<sup>220</sup> WERNISCH, M. Ref. 26, s. 45.

<sup>221</sup> ČORNEJ, P. Ref. 44, s. 87.

<sup>222</sup> PALACKÝ, František. *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě*. Otisk dle původního vydání. Praha: B. Kočí, 1907. s. 496-497.

<sup>223</sup> PALACKÝ, F. Ref. 222, s. 497.

<sup>224</sup> RYBA, Bohumil. *Betlémské texty*. Praha: Orbis, 1951. Památky staré literatury české (Orbis). s. 19-24.

<sup>225</sup> ČORNEJ, P. Ref. 43, s. 91.

Krizi církve se pokusil vyřešit koncil, který byl svolán do německé Kostnice. Mistr Jan Hus byl na koncil pozván samotným císařem Zikmundem, aby zde obhájil své názory a učení. V listopadu 1414 byl Hus v Kostnici zatčen. K Husovu slyšení před koncilem došlo až v červnu následujícího roku a jeho učení bylo odmítnuto jako kacířské. Primárním zájmem koncilu i císaře nebylo Husovo odsouzení, ale jeho odvolání třiceti bludných článků. Situace v Čechách byla již tak napjatá a Husovým odvoláním by dozajista došlo k jejímu uklidnění. Hus ale „trval na tom, že odvolá, pokud mu koncil dokáže blud”.<sup>226</sup> Mistr Jan Hus byl odsouzen, předán světské moci a 6. 7. 1415 upálen. Hus obětoval „svůj život ... za to, čemu celý byl zasvěcen - úsilí o mravní obrození, povznesení a uvolnění člověka.”<sup>227</sup> Již v roce 1416, při památce smrti Jana Husa, byla pořádaná mše doplněna liturgickými písněmi a modlitbami užívanými na svátky svatých. Zařazení M. J. Husa mezi svaté a patrony České země bylo důležité pro udržení vlastní utrakvistické identity.<sup>228</sup>

Svým učením přímo zaměřeným na Ježíše Krista upírá Mistr Jan Hus pravomoci pozemské církvi, která myslí více na sebe než na Krista, a otvírá tak otázku přímého vztahu člověka k Bohu i s jeho osobní zodpovědností za vlastní spasení, které nelze delegovat na žádnou církev.<sup>229</sup> Nařízení představitelů církve mají být ve shodě s Božím zákonem; není-li tomu tak, dostává se do popředí naše svědomí. Neboť „křesťan musí poslouchat svědomí vždy, protože dělá-li něco v rozporu s tím, co poznává jako dobré, pohrdá tak Bohem.”<sup>230</sup> Důraz, který je zde kladen na osobní vlastnosti každého křesťana, vede až k zásadě tzv. obecného kněžství laiků, protože „laik řádně žijící jest a musí býti výše ceněn nežli nešlechtný kněz.”<sup>231</sup> S touto zásadou rovnosti kněze i laika je spojováno již od dob Jana Milíče časté přijímání eucharistie a pozdější požadavky husitů přijímání pod obojí způsobou a svobodné kázání božího slova, a to i laiky. Nutno podotknout, že otázka obecného kněžství je v době husitských válek propojena s blížícím se očekáváním eschatologického završení dějin. Svědomí bylo pro M. Jana Husa otázkou pravdivosti, jež byla podložena správnou biblickou argumentací. Jaroslav Hrdlička poukazuje ve své studii na dominantní význam Písma v utrakvistické církvi, jehož

---

<sup>226</sup> NĚMEC, Damian. (2015). Právní stránka Husova procesu. *Studia theologica*, 17(4), 207-219.

<sup>227</sup> NOVOTNÝ, V. Ref. 3, s. 264.

<sup>228</sup> HORNÍČKOVÁ, K., ŠRONĚK, M. a BARTLOVÁ, M. Ref. 59, s. 222-223.

<sup>229</sup> BARTLOVÁ, M. Ref. 42, s. 74.

<sup>230</sup> OPATRŇÝ, D. Ref. 213, s. 59.

<sup>231</sup> NOVOTNÝ, V. Ref. 3, s. 123.

počátky nalézají v biblickém realismu a ve služebném pojetí církve i kněžství. Uskutečňování pravého kněžství poté sledává v hlásání Božího slova, v obhajobě Boží pravdy a v lásce.<sup>232</sup>

V článku *Právní stránka Husova procesu* upozorňuje D. Němec na Husovo chápání svobody svědomí jako na absolutní, latentně ústící k subjektivismu. Při kostnickém procesu byl Hus ochoten podřídit se pouze výrokům, které jsou ve shodě se zákonem Krista, čímž ale vlastně negoval pravomoc soudu, protože jediný, kdo je ve skutečnosti schopen posoudit, který výrok je ve shodě s Kristem jako nejvyšší autoritou, je Hus sám. Husova absolutní vnitřní svoboda svědomí, vedoucí až k odmítání objektivní pravdy a s tím spojené autority, vedla k názorovému rozštěpení husitského hnutí v následujících letech.<sup>233</sup>

Ve svém učení Hus zdůrazňuje, že kněz, který žije ve smrtelném hříchu a své kněžské služby vykonává za peníze, činí tak ne pro Boží slávu a milosrdenství, ale proti Bohu. Kdo jí a pije a nerozpoznává, že jde o tělo Páně, jí a pije sám sobě odsouzení. (1K 11,29) Pak lze říci, že nežije ve víře, naději a ani v lásce, na čemž je podle Husa postavena svátost eucharistie a s ní i věčný život. Jen skrze eucharistii se můžeme propojit s Bohem a participovat, tak na životu věčném. „Jezení těla Kristova a stejně tak pití je zaprvé, pouze duchovní, které znamená zůstat v Kristu“<sup>234</sup> a Kristus v nás. Zadruhé jde o akt pouze svátostný, což je jezení a pití svátosti eucharistie ve smrtelném hříchu a „kdo takto jí a pije, nezůstává skrze milost v Kristu a Kristus nezůstává v něm, i když člověk ve svátosti tělo Kristovo jí a jeho krev pije.“<sup>235</sup> Eucharistie nás však propojuje s Ježíšem Kristem pomocí milosti, a proto máme přijímat ve víře, jak duchovně, tak i svátostně, pak teprve můžeme hovořit o plnosti lásky a naději věčného života.

Ota Pavlíček po důkladném filosofickém rozboru přichází s tvrzením, že „na rozdíl od Wycliffa však u Husa ... nenalzáme tvrzení, že by bez filosofického realismu nebylo možné vyložit Trojici.“<sup>236</sup> Tvrzení o existenci universálii opírá Hus o biblický text Starého zákona: „I stvořil Bůh veliké netvory a rozmanité druhy všelijakých hbitých živočichů, jimiž se zahemžily vody, stvořil i rozmanité druhy

---

<sup>232</sup> HRDLIČKA, J. Ref. 32, s. 285.

<sup>233</sup> NĚMEC, D. Ref. 226, s. 207-219.

<sup>234</sup> KYBAL, Vlastimil, *Mistr Jan Hus v polemice a v žaláři: překlady, komentáře a poznámky*. Brno: Filozofická fakulta, Masarykova univerzita, 2019. ISBN 978-80-210-9323-2. s. 137.

<sup>235</sup> HUS, Jan. *Mistr Jan Hus v polemice a v žaláři: překlady, komentáře a poznámky*. Brno: Filozofická fakulta, Masarykova univerzita, 2019. ISBN 978-80-210-9323-2. s. 137.

<sup>236</sup> PAVLÍČEK, O. Ref. 207, s. 890.

všelijakých okřídlených létavců. Viděl, že to je dobré. A Bůh jim požehnal: ‚Plodte a množte se a naplňte vody v mořích. Létavci nechť se rozmnoží na zemi.‘ ... I řekl Bůh: ‚Vydej země rozmanité druhy živočichů, dobytek, plazy a rozmanité druhy zemské zvěře!‘ A stalo se tak. Bůh učinil rozmanité druhy zemské zvěře i rozmanité druhy dobytka a rozmanité druhy všelijakých zeměplazů. Viděl, že to je dobré.” (Gn 1, 21-25)

Kristus jako člověk a stejně tak i celá Trojice může svazovat i rozvazovat bez služby kněze, ale kněz tak nemůže učinit bez Božího rozhodnutí, a proto máme vyznávat hříchy ponejprv Kristu, který nás může v okamžiku očistit od trestu i viny.<sup>237</sup>

Prvkem, který propojoval reformní teologii pražské univerzity s lidovými vrstvami a překlenul tím komunikační odstup, byli tamní studenti,<sup>238</sup> kteří využili svých znalostí rétoriky, aby pomocí antitezí, tedy názorného protikladu mezi Ježíšem Kristem a církví, ovlivnili dav.<sup>239</sup>

### 5.3. Husitství (1415–1436)

List, kterým po smrti Mistra Jana Husa protestovala reformně zaměřená česká šlechta na kostnickém koncilu, nesl 452 pečeti panstva. O této události se zmiňuje i Vavřinec z Březové: „Velmoži, páni, šlechtici a vladykové království Českého a markrabství Moravského, tehdy v Praze shromáždění, napsali tomu kostnickému koncilu stížný list a připevnili naň své pečeti.”<sup>240</sup> Došlo k sjednocení českého národa, který se jednomyslně postavil za pravověrnost učení Mistra Jana Husa. Umírněné reformní hnutí našlo svou oporu v české šlechtě a teologicky jej zaštitila pražská univerzita, která „v březnu 1417 deklarovala přijímání z kalicha jako spasitelné, užitečné a prospěšné”.<sup>241</sup> Přijímání „sub utraque” věřícími již od křtu, a tudíž i dětmi, bylo logickým vyústěním eucharistické praxe častého přijímání Jana Milíče z Kroměříže.<sup>242</sup>

Jak český panovník Václav IV., tak i pražský arcibiskup Konrád z Vechty byli kostnickým koncilem opakovaně kritizováni za laxnost v potírání herezí a kacífství

<sup>237</sup> OPATRŇY, D. Ref. 213, s. 87.

<sup>238</sup> BARTLOVÁ, M. Ref. 42, s. 91.

<sup>239</sup> ČORNEJ, Petr. Milena BARTLOVÁ: *Pravda zvítězila*. Výtvarné umění a husitství 1380–1490. *Česká literatura*. Ústav pro českou literaturu Akademie věd České republiky, 2017, 65(1), 118-126.

<sup>240</sup> VAVŘINEC Z BŘEZOVÉ. *Husitská kronika*. Přeložil František HEŘMANSKÝ. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1954. s. 27.

<sup>241</sup> ČORNEJ, P. Ref. 42, s. 49.

<sup>242</sup> HORNÍČKOVÁ, K., ŠRONĚK, M. A BARTLOVÁ, M. Ref. 59, s. 220.

v Čechách. Vedle umírněné strany husitů vznikaly během roku 1419 i radikální a chiliastické skupiny, očekávající druhý příchod Ježíše Krista. Odmítaly lidské zákony a řídily se pouze zákonem Božím. Při jejich jednání jim jedinou autoritou bylo Písmo svaté. Inspirací jim byla biblická kniha Zjevení Janovo. V Praze byli radikálové vedeni kazatelem Janem Želivským (1380–1422). V roce 1419, po přímém zásahu římského krále Zikmunda, Václav IV. nařídil všem svým poddaným, aby nebránili katolickým kněžím v návratu do kostelů, odkud byli vypuzeni v roce 1415 kališnickými duchovními. „V roce 1419 Václav IV. odebral Husovým stoupencům kontrolu nad většinou kostelů.”<sup>243</sup> Přijímání podobojí, a to i laiky bylo nadále povoleno v kostelích U svatého Benedikta, svatého Ambrože a v chrámu Panny Marie Sněžné.<sup>244</sup> Kališníci vedeni Mikulášem z Husi, pozdějším tábořským hejtmanem, však nesouhlasili a žádali přešetření tohoto rozhodnutí. Na tento popud nahradil již neustálými rozbroji zcela vyčerpaný Václav IV. přívržence reformní strany v novoměstské radě loajálními stoupenci. Po dobytí Novoměstské radnice 30. července 1419 Želivského zastánci, český král Václav IV. kapituloval a nedlouho na to zemřel. Další radikální skupiny vznikaly jak v západních, tak ve východních Čechách. Podle biblického proroctví, kde je řečeno, že „jen ten, kdo v souladu s proroctvím Izajáše uprchne do ‚pěti měst‘ (Iz 19,18), nebo dle Matoušova evangelia ‚na hory, kde se shromáždí ‚orlí‘ (Mt 24,16-28) může dosáhnout spásy.”<sup>245</sup> byla v roce 1420 založena i obec Tábor. Původně zamýšlený ideál rovnosti a společného vlastnictví v Táboře ale brzy přerostl v násilnosti, již nejen proti katolickým odpůrcům táboritů, ale v druhé polovině roku 1420 už i proti utrakvistickým kněžím. Jedním z požadavků táboritů bylo i odstranění vnějších projevů křesťanství, což vedlo k ničení oltářů i celých kostelů. „Rovněž podrobně prohlašovali, že kláštery mnichů jsou peleše lotrovské a že byly zle založeny proti zákonu Kristovu, protože Kristus rozkázal svým učedníkům a skrze ně všem kněžím, aby se nezavírali, ale šli po všem světě, kázíce a křtíce ve jménu Otce i Syna i Ducha svatého.”<sup>246</sup> Petr Čornej upozorňuje, že terčem obrazoborectví se staly i „knižní rukopisy, mnohé z nich

---

<sup>243</sup> ČAPSKÝ, Martin. Rezidence, stolice, rezidenční město: Příspěvek k reprezentaci Nového Města pražského v pozdním středověku. *Mediaevalia Historica Bohemica*. Praha: Historický ústav AV ČR, 2018, 21(2), 59-89. ISSN 0862-979X. s. 84.

<sup>244</sup> ČAPSKÝ, M. Ref. 242, s. 84.

<sup>245</sup> PATSCHOVSKY, Alexander. *Bludiště pravé víry: sektáři, kacíři a reformátoři ve středověkých Čechách*. Přeložil Blanka PSCHIDTOVÁ. Praha: Argo, 2018. Každodenní život. ISBN 978-80-257-2661-7. s. 186.

<sup>246</sup> VAVŘINEC Z BŘEZOVÉ. Ref. 240, s. 96.

iluminované”.<sup>247</sup> Mezi čtyřmi zvolenými hejtmany se brzy prosadil Jan Žižka z Trocnova, který byl nucen v roce 1421 represivně zasáhnout proti „adamitským pikartům”.<sup>248</sup> Čeští pikartisté byli představiteli nauky o eucharistii znakové (transsignifikační), zatímco Jakoubek ze Stříbra, arcibiskup Jan z Rokycan a Prokop z Plzně s Janem z Příbrami, patřící ke konzervativní straně husitské, zastávali nauku transsubstanciační.

Papežskou bulou ze dne 1. března 1420 byla proti kacířským Čechům vyhlášena první křížová výprava. Během obléhání Prahy Zikmundovými vojáky se pražští a táborští husité dohodli na společném věroučném programu, obsahujícím tyto požadavky: svobodné kázání Božího slova, přijímání svátosti „těla a krve boží pod oběma spůsobami chleba a vína”<sup>249</sup> i pro laiky („sub utraque specie”<sup>250</sup>), „aby kněžstvu byla odňata světská vláda”<sup>251</sup> a „trestání zjevných hříchů těmi, jimž to přísluší ve smyslu Lv 19,17 a Mt 18,15.”<sup>252</sup> Prohlášení artikulí z 27. května 1420, které se argumentačně opíralo o teologii Mistra Jana Husa, podepřenou pravdivostí Písma,<sup>253</sup> odráželo potřebu vnitřní duchovní jednoty husitů v boji proti králi Zikmundovi a dalším protivníkům.<sup>254</sup> Na zemském sněmu, který se konal v Čáslavi 3. – 7. června 1421, byly čtyři pražské artikuly vyhlášeny za zemský zákon a taktéž byla ustanovena nová dvacetičlenná vláda. Došlo k vytvoření husitského svazu měst, v jejichž čele stála Praha, která si své vůdčí postavení udržela až do roku 1422.<sup>255</sup> Křížové výpravy nařízené proti husitům se minuly účinkem, reformní hnutí se stále šířilo Evropou a lákalo k následování. Kardinál Giuliano Cesarini proto radil k urovnání situace s husity smírem. V roce 1431 svolal papež Evžen IV. církevní koncil do švýcarské Basileje, kam byli o rok později přizváni i představitelé husitů, kteří přijeli v čele s Prokopem Holým (1380–1434) 4. ledna 1433. Během jednání se naplno projevíly dlouhodobé neshody mezi radikálními tábority a utrakvisty, které byly díky společnému cíli až do koncilu odsunuty do pozadí. 30. května roku 1434

---

<sup>247</sup> ČORNEJ, P. a BARTLOVÁ, M. Ref. 239, s. 118-126.

<sup>248</sup> PATSCHOVSKY, A. Ref. 245, s. 196.

<sup>249</sup> KROFTA, K. Ref. 211, s. 65.

<sup>250</sup> *Fontes rerum Bohemicarum V*, ed. Josef Emler – Jan Genauer – Jaroslav Goll, Praha: Historický spolek, 1893, s. 329–330.

<sup>251</sup> WERNISCH, M. Ref. 26, s. 64.

<sup>252</sup> Dokumenty české reformace jako věroučné prameny v základech víry CČSH. *Církev československá husitská* [online]. CČSH, 2016 [cit. 2020-02-15]. Dostupné z: <https://www.ccsch.cz/view.php?id=3344>

<sup>253</sup> HRDLIČKA, J. Ref. 32, s. 283.

<sup>254</sup> ŠMAHEL, F. Ref. 30, s. 293.

<sup>255</sup> BARTLOVÁ, M., CERMANOVÁ, P., NOVOTNÝ, R. a SOUKUP, P. Ref. 166, s. 31.

se tak v bitvě u Lipan proti sobě postavili dřívější spojenci. Porážkou radikálních husitů mohlo dojít ke konečné dohodě mezi utrakvisty a koncilem. V konečném vyhlášení basilejských kompaktát 4. července 1436 v Jihlavě mezi utrakvisty, císařem Zikmundem Lucemburským a papežem Evženem IV. se podařilo plně prosadit pouze přijímání podobojí způsobou v Čechách. Papež Pius II. v roce 1462 odmítl potvrzení basilejských ustanovení českému králi Jiříkovi z Poděbrad s odůvodněním, že byla uznána pouze pro původní generaci husitů.

V období husitství se „v Čechách poprvé v latinské oblasti vyzkoušelo, že církev může být bez papeže a že se může rozpadnout na zcela samostatné národní církve bez nutnosti zodpovídat se nadřizené autoritě.”<sup>256</sup>

Byla také upřesněna úloha a postavení kněze v utrakvistické církvi (podle J. Hrdličky tzv. teologie kněžství), kdy „nosným projevem kněžství je ... napomáhání Božímu působení ... kazatelská činnost, svátostná služba”<sup>257</sup> a pomoc na cestě hříšníků ke spáse. Správní postavení v církvi má pouze Trojjediný Bůh, a proto veškerá víra má být zaměřena pouze k němu.<sup>258</sup>

---

<sup>256</sup> PATSCHOVSKY, A. Ref. 245, s. 171.

<sup>257</sup> HRDLIČKA, J. Ref. 32, s. 282.

<sup>258</sup> HRDLIČKA, J. Ref. 32, s. 282.



## 6. Umění v utrakvistické církvi

Nejpozději od 12. století se v Čechách staly obrazy neoddělitelnou a samozřejmou součástí křesťanského veřejného kultu a náboženské didaktiky a již od konce 13. století jsou běžnou součástí soukromé zbožnosti.<sup>259</sup> Proti zbytečnému luxusu ve formě obrazů se však v Evropě, v prostředí západní církve, ohrazoval už i sv. Bernard z Clairvaux (1090/1091–1153), který stavěl do kontrastu obrazy, na které byly vynakládány nemalé prostředky, a chudobu lidí, kteří jsou a mají být pravým obrazem Božím, jak je psáno v Bibli: „Bůh stvořil člověka, aby byl jeho obrazem, stvořil ho, aby byl obrazem Božím, jako muže a ženu je stvořil.“ (Ge 1, 27) Na „nebezpečnou vizuální manipulaci věřícími“ ve 12. století upozorňovali především cisterciánské a kartuziánské řády.<sup>260</sup>

Petr Čornej vymezuje dobu husitskou jako období počínající začátkem kazatelského působení Mistra Jana Husa v Betlémské kapli v roce 1402 (Milena Bartlová považuje za nezbytné posunutí dolní hranice až ke vzniku významného teologicko-filosofického díla *Regulae veteris et novi testamenta* Matěje z Janova (okolo roku 1380)). Horní hranici pak tvoří dle Čorneje náboženský mír uzavřený v Kutné hoře v roce 1485,<sup>261</sup> „jehož význam rozpoznal už František Palacký“.<sup>262</sup> Oba výše zmiňovaní autoři se shodují i na nutnosti pracovat nadále i se Slezskem, které bylo při diskusi o umění v době husitské doposavad opomíjeno. Milena Bartlová doporučuje nazývat toto období univerzálnějším pojmem husitismus, které je využitelné i pro okolní země, jež převzaly některé z husitských požadavků, které se netýkaly konfesních sporů mezi katolíky a utrakvisty v Čechách.<sup>263</sup>

V době husitství, kdy většina obyvatelstva byla negramotná, nesl obraz hlavní tíhu potřeb výchovného působení církve ve společnosti.<sup>264</sup> Obraz s církevní tematikou byl pro člověka komunikačním prostředkem s Bohem. Nevzdělané obyvatelstvo se díky umění seznamovalo s biblickými příběhy a s učením církve. Proto byly umělecké předměty umísťovány na veřejných, lidu dobře dostupných místech.

---

<sup>259</sup> BARTLOVÁ, M. Ref. 42, s. 40-41.

<sup>260</sup> BENEŠOVSKÁ, K. a CHLÍBEC, J. Ref. 63, s. 86.

<sup>261</sup> HLAVÁČEK, Petr. *O felix Bohemia!: studie k dějinám české reformace*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2013. Europaeana Pragensia. ISBN 978-80-7308-453-0. s. 119-126.

<sup>262</sup> ČORNEJ, P. Ref. 43, s. 262.

<sup>263</sup> HLAVÁČEK, P. Ref. 261, s. 119-126.

<sup>264</sup> BARTLOVÁ, M., HORNÍČKOVÁ, K. a ŠRONĚK, M. Ref. 59, s. 42.

Milada Studničková upozorňuje, že středověký obraz je zapotřebí chápat vedle výchovného působení také „v kontextu dějin spásy“. Nejde jen o zachycení krátkého okamžiku. Myšlenkový paralelismus biblických výjevů se středověkou realitou je vždy nutné posuzovat individuálně a vzhledem k funkci a okolnostem vzniku daného uměleckého díla.<sup>265</sup> V tomto kontextu lze jistě lépe pochopit význam a důležitost utrakvistického umění (např. vyobrazení kalicha, M. J. Husa, Bolestného Krista, svatých apod.) a požadavek husitů na určitou teologickou čistotu „obrazů“ a jejich propojenost s praktickým náboženským životem, která vedla až ke kritice a ničení obrazů schizmatem a jinými zlořády zatížené církve. Česká reformace byla snahou o nový začátek, návazání na prvotní, apoštolskou církev, pravdivost byla argumentována Písmem. Do popředí bylo postaveno Boží slovo, čemuž také měla odpovídat umělecká tvorba.

Již roku 1389 „byl klerik Jakub z Kaplice, žák Matěje z Janova, donucen pražskou synodou odvolat svůj výrok o obrazu či soše Panny Marie, že ‚by si na takových raději uvařil hrách‘.“<sup>266</sup> „Od stejného roku datuje herezi, která odmítá mj. i úctu k obrazům, také traktát augustiniánského autora, snad Mikuláše ze Stráže. ... Podle Kostnické žaloby zhanobil Jeroným Pražský se společníky roku 1414 krucifix u sv. Jakuba v Praze, pomazal jej údajně výkaly.“<sup>267</sup> „Roku 1416 vytýkal kostnický koncil králi Václavovi, že nepronásleduje ničitele svatých obrazů.“<sup>268</sup> Jednatřicátého ledna 1417 káže proti obrazům i Jakoubek ze Stříbra spolu s Mikulášem z Drážďan. Jakoubek ze Stříbra poukazuje na neodvoditelnost obrazů z Písma a řadí je pouze k církevním obyčejům. Honosný oltář má dle něj „nahradit kamenná archa pro úschovu svátosti oltářní“.<sup>269</sup> Stejnou argumentaci používá ve svém spise *De imaginibus* Mikuláš z Drážďan, odvolávající se „na starozákonní zákazy zobrazování ... tvrzením, že umění stojí níže než písmo“.<sup>270</sup>

Vystupování českých reformátorů proti obrazům, počátek sekularizace klášterních statků, ekonomická situace a postupné pustošení země husitskými

---

<sup>265</sup> STUDNIČKOVÁ, Milada. Středověká vyobrazení Jana Husa - Teologické interpretace historických událostí. *AUC Historia universitatis Carolinae Pragensis: Příspěvky k dějinám Univerzity Karlovy*. Praha: Karolinum, 2014, **53**(1), 79-92. ISSN 0323-0562.

<sup>266</sup> BARTLOVÁ, M. Ref. 119, s. 37-38.

<sup>267</sup> BARTLOVÁ, M. Ref. 119, s. 38.

<sup>268</sup> BARTLOVÁ, M. Ref. 119, s. 38.

<sup>269</sup> FAJT, J. Ref. 136, s. 558.

<sup>270</sup> ROYT, Jan. dostupné z.: <http://www.krestanskarevue.cz/Husite-nebyli-jen-nicitele-umeni-Rozhovor-s-prof-Janem-Roytem-Kornelia-Kolarova-Takacsova.html>

válkami vedlo k omezení objednávek uměleckých děl královským dvorem a kláštery. Jak ze strany papeže, tak i ze stran evropských panovníků byla snaha o izolaci husitských Čech. K úplné izolaci země ale nikdy nedošlo.

Ve vztahu husitství k umění nejde ani tak o odpor k výtvarnému umění, jako spíš o odpor k luxusu či ostentativnímu bohatství ve spojení s církví a s náboženstvím. Husitští přívrženci odmítli v prvních letech revoluce nejen sochy a obrazy, ale i dosavadní rituály, kultury a uctívání ostatků svatých, v čemž viděli především modloslužebnictví. V článku pro časopis *Česká literatura*, týkajícím se knihy Mileny Bartlové, doplňuje Petr Čornej ještě varhany a k jejímu názoru, že odstranění obrazů a soch uvolnilo místo eucharistii, dodává: „Obrazy (a sladký zvuk varhanní hudby) ustoupily i slovu, jež ve formě kázání, modlitby a duchovního zpěvu šířilo pravdu Božího zákona ... a vytvářelo pouta kolektivní sounáležitosti.“<sup>271</sup>

Ve své kronice zmiňuje Vavřinec z Březové mezi dvanácti články zaslánymi tábority pražské obci s žádostí o jejich souhlas, „jinak, že s nimi nechťí dále v Praze zůstatí“, mimo jiné i požadavek, „aby rušili a vyvraceli kacířské kláštery, kostely nepotřebné a oltáře, obrazy zjevné i tajně chované, pyšné ornáty a kalichy zlaté a stříbrné a všechnu setbu Antikristovu i modlářskou a svatokupeckou nepravost, která není z Boha, Otce nebeského.“<sup>272</sup> Obrazy a umění měly být zdrojem poučení a nikoliv předmětem uctívání. Bohoslužby se zjednodušily na nezákladnější rituál a konaly se i pod širým nebem mimo sakrální prostory. Centrem náboženského života husitů byla mše s přijímáním eucharistie podobojí a s kázáním v českém jazyce.<sup>273</sup>

Čím byli husité radikálnější, tím měli vyostřenější postoj k obrazům. V roce 1420 reaguje Praha na výtky Kutné Hory týkající se opět ničení obrazů. V odpovědi se Pražané odvolávají na Starý zákon a přirovnávají obrazy k modlám, které Bůh zakazuje svému lidu. Ne obrazy, ale Boha mají lidé milovat.

21. července 1421 Pražané vyplenili chrám sv. Víta, což bylo výsledkem soustavného nátlaku Tábora a radikálních přívrženců Želivského na Prahu.<sup>274</sup> „V širším smyslu lze říci, že se pro radikální husity stal ikonoklasmus politickou teologií v tom smyslu, že považovali za nutné odstranit obrazy, aby se uvolnil prostor pro

---

<sup>271</sup> ČORNEJ, P., BARTLOVÁ, M. Ref. 239, s. 118-126.

<sup>272</sup> VAVŘINEC Z BŘEZOVÉ. Ref. 240, s. 84-86.

<sup>273</sup> BARTLOVÁ, M, CERMANOVÁ, P., NOVOTNÝ, R. a SOUKUP, P. Ref. 166, s. 439-440.

<sup>274</sup> KROPÁČEK, Pavel. *Malířství doby husitské: česká desková malba první poloviny XV. století*. V Praze: Nákladem České akademie věd a umění, 1946. Rozpravy České akademie věd a umění, číslo 94. s. 14.

přímý výkon vlády Hospodinovy.<sup>275</sup> V rozhovoru pro *Křesťanskou revue* J. Royt upozorňuje, že i husitští odpůrci využívali ke své propagandě antiteze Krista a Antikrista a nechávali si iluminovat Bible, jako např. tábořský hejtman Filip z Padařova.<sup>276</sup>

Politická situace na území Čech v době husitské vedla k omezení investic do umění jak ze strany dvora, aristokratů, ale i klášterů. Všichni zúčastnění investovali svůj kapitál do válečných příprav. Ani přesto se však nedá hovořit o úplném přerušení umělecké tvorby v Čechách. Především v Praze, kde v letech 1422–1443 působilo na „dvacet osm malířů a osm iluminátorů“<sup>277</sup> a na panstvích pánů z Hradce a z Rožmberku docházelo i nadále k objednávkám a k následné tvorbě uměleckých zakázek. Moravy a Slezska, které zůstaly na straně císaře Zikmunda, se obrazoborectví téměř nedotklo, ale zato zde lze sledovat „určité formy antihusitské obrazové propagandy.“<sup>278</sup>

K otázce obrazů a jejich uctívání se vyjadřovali i čeští husitští teologové, mezi něž patří i Matěj z Janova, ve svých „českých kázáních ... v kostele sv. Mikuláše na Starém Městě pražském“.<sup>279</sup> Jeho nejobsáhlejší dílem je dozajisté *Regulae veteris et Novi testamenti* (Regulí Starého a Nového Zákona) z 80. let 14. století<sup>280</sup>, skládající se z pěti knih, uváděných prologem, které se dále dělí na traktáty, distinkce a kapitoly.<sup>281</sup> V páté knize upozorňuje na rozdíl Ježíše Krista z teologického hlediska a na umění, které je vytvořeno pouze člověkem, a tudíž nemůže být uctíváno, neboť nejde o výtvor Boha. V uctívání ostatků a obrazů vidí přímo dílo ďábla: „Skrze obrazy ďábel ukořisťuje slávu a poctu Pána Ježíše; neboť tato cesta k obluzování lidí je mu otevřena pro smyslovou stránku lidské přirozenosti, je to jeho stará a obvyklá cesta svádění.“<sup>282</sup> Jiný výrok Matěje z Janova praví: „Prostý lid je do záhuby vláčen, vkládá-li nějakou boží moc do dřevěného nebo kamenného obrazu, který jest dřevo nebo kámen bez života, neposvěcený a nepožehnaný slovem božím. Ano, každá šibenice jest prospěšnější a užitečnější

---

<sup>275</sup> BARTLOVÁ, M. Ref. 42, s. 93.

<sup>276</sup> ROYT, Jan. dostupné z: <http://www.krestanskarevue.cz/Husite-nebyli-jen-nicitele-umeni-Rozhovor-s-prof-Janem-Roytem-Kornelia-Kolarova-Takacsova.html>

<sup>277</sup> FAJT, J. Ref. 136, s. 556.

<sup>278</sup> FAJT, J. Ref. 136, s. 556.

<sup>279</sup> FAJT, J. Ref. 136, s. 555.

<sup>280</sup> SOUSEDÍK, Stanislav. *Učení o eucharistii v díle M. Jana Husa*. Praha: Vyšehrad, 1998. Studium (Vyšehrad). ISBN 80-7021-245-4. s. 45.

<sup>281</sup> SKALICKÝ, K. a LÁŠEK, J. B. Ref. 17, s. 35.

<sup>282</sup> KRÁSA, Josef, *Husitské obrazoborectví: Poznámky k jeho studiu*, Husitský Tábor VIII, 1985, s. 9-18. s. 12

než nejctnější socha nebo obraz v chrámě, protože na šibenici se vykonává spravedlnost boží a zmenšuje se špatnost lidská, kdežto obrazy a kult jejich jest počátek všeho modlářství pohanského...<sup>283</sup> Obrazem, který Hospodin vytvořil, byl člověk jako „obraz Boží“. Jsme-li tedy obrazem Božím, jediný, kdo je nad námi a koho máme uctívat je právě a jedině Bůh a nikoliv obraz nebo socha. Z toho plyne, že i církev je zde na zemi proto, aby pokračovala v díle, které započal Ježíš Kristus. Má se starat a pečovat o věřící a uctívat pouze a jedině Otce, Syna a Ducha svatého. Kritice se nevyhnuly ani mnišské řády, které tím, že pečují spíše o nádhernou výzdobu kostelů, zpronevěřují se tak řádovým regulím.<sup>284</sup> Všechny obrazy a ostatky svatých měly býti z chrámu vyházeny, anebo uschovány a všechen kult a úcta lidu mají býti nadále vzdávány jedinému tělu a krvi Kristově.<sup>285</sup> Zde můžeme spatřovat i snahu o očištění chrámu, podle I Mak 4, 36-37, kde je psáno: „Potom Juda a jeho bratři vyhlásili: ‚Naši nepřátelé jsou rozdraceni, pojďme očistit a znovu posvětit svatyni.‘ Všecko vojsko se shromáždilo a pochodovalo na horu Sión.“

Mistr Jan Hus navazoval při své argumentaci o nevhodnosti „takového náboženského umění, které by namísto zbožnosti vyvolávalo v divákovi světské myšlenky a odvádělo jej od soustředění na bohoslužbu“<sup>286</sup> na Matěje z Janova. V otázce obrazů však zůstává stejně jako anglický teolog J. Viclef, konformní k církevní tradici.<sup>287</sup> Hus obrazům neupíral jejich výukové a výchovné působení, opíraje se při tom o autoritu sv. Řehoře Velikého: „Neb proto malování v kostele, aby kteříž písma neumějí, aspoň na stěnách vidouce čtli, kteříž na knihách číst nemohou.“<sup>288</sup> Jeho kritika se týkala především nevhodnosti určitých světských témat, která se nově objevovala v dvorském umění Václava IV, např. Trojanské bojování, život Najharta, vyobrazení krásných panen a mužů, které vzbuzuje žádostivost.<sup>289</sup> O vztahu Husa k obrazům může nejvíce vypovídat výzdoba Betlémské kaple, kde vedle textů, které nechal na stěny umístit, se zde nacházely i malby inspirované Písmem.

---

<sup>283</sup> SKALICKÝ, K. a LÁŠEK, J. B. Ref. 17, s. 29.

<sup>284</sup> FAJT, J. Ref. 136, s. 555.

<sup>285</sup> KYBAL, V. Ref. 194, s. 134.

<sup>286</sup> SOUSEDÍK, S. Ref. 280, s. 39, 45.

<sup>287</sup> BARTLOVÁ, M. Ref. 42, s. 62.

<sup>288</sup> FAJT, J. Ref. 136, s. 557.

<sup>289</sup> FAJT, J. Ref. 136, s. 557.

Narozdíl od husitů, kde se eucharistie v obou způsobách stala symbolem celého hnutí<sup>290</sup> a nevhodnost obrazů se týkala spíše argumentace podložené autoritou Písma, odmítl Viclef náboženskou platnost obrazů právě v rámci svého remanenčního učení (remanenční naukou nazýváme každou teorii, podle níž v hostii setrvává substance chleba i po konsekraci.<sup>291</sup>), kde „vedl jako paralely vztah mezi hostií jako znakem Krista a Kristem samým (vztah signum - signatum) a vztah obrazu Krista k němu samému (vztah imago - imaginatum), takže popřel ontologickou účast zobrazeného v obraze.“<sup>292</sup> Viclef původně vyznával transsubstiační nauku, se kterou se však později rozešel a přiklonil se nejprve k remanenční konsubstanciační nauce, podle níž „je po konsekraci ‚pod‘ akcidenty chleba přítomna dále substance chleba, avšak s ní i substance těla Kristova.“<sup>293</sup> Tuto nauku pak ještě zradikalizoval svým přikloněním k nauce remanenční znakové, která úplně popírá přítomnost těla Kristova v hostii. Remanenční nauka se stala i tématem k disputacím mezi teology na Karlově univerzitě, proti čemuž byl nucen zasáhnout, avšak neúspěšně, pražský arcibiskup Zbyněk Zajíc z Hazmburka (1403-1411) dekrety v letech 1406 a 1408, který doposavad reformní snahy o nápravu církve podporoval. Hus se ale při své kazatelské činnosti v této otázce držel zcela neutrality a věřícím doporučoval, budou-li tázáni, „vyznat víru římské církve ustanovené za papeže Mikuláše, tak jak ji vyjádřil Berengarius: že chléb po posvěcení není pouze chléb, nýbrž pravé tělo Kristovo.“<sup>294</sup> Na akademické půdě se Mistr Jan Hus k otázce remanence veřejně nevyjadřoval, i když s ní sympatizoval, tak jako v odpovědi na Zbyňkův dekret traktátem *Inpugnantibus*. Mistr Jan Hus a univerzita zastávali v otázce obrazoborectví názor umírněnější.

Další námitkou proti obrazům znázorňujícím Ježíše Krista, pannu Marii a svaté byla otázka jejich pravdivosti. Z uvedeného vyplývá, že husité ve svém postoji k obrazům a k výtvarnému umění neměli vůbec nic proti estetickému ztvárnění, ale vyzdvihovali nepravdivost obrazů a obavy, že by obrazy mohly přivádět nevzdělané k modlářství tím, že by uctívali samotný obraz. Úcta měla patřit eucharistii, nikoliv obrazům. Nezanedbatelná byla i obava teologů a kazatelů, kteří ve stále realističtějším zobrazení postav Ježíše Krista, panny Marie i svatých viděli „ohrožení

---

<sup>290</sup> HUS, J. Ref. 234, s. 47.

<sup>291</sup> SOUSEDÍK, S. Ref. 280, s. 39.

<sup>292</sup> SOUSEDÍK, S. Ref. 280, s. 46.

<sup>293</sup> SOUSEDÍK, S. Ref. 280, s. 39.

<sup>294</sup> SOUSEDÍK, S. Ref. 280, s. 55.

dosavadní jistoty bezpečného odstupu mezi náboženskou reprezentací a smyslovým světem.”<sup>295</sup>

Mistr Jan Hus kritizoval vedle obrazů i nevhodné vícehlasé rytmizované zpěvy (rondely) v kostelích, které lákaly k nevázanému veselí, odváděly od bohoslužby a více než pro Boha byly zpívány pro publikum. Ze stejného důvodu tyto zpěvy pod trestem exkomunikace zakázali jak arcibiskup Arnošt z Pardubic, tak i jeho následovníci Jan Očko z Vlašimi, Jan z Jenštejna, Olbram III. ze Škvorce i Zbyněk Zajíc z Hazmburka.<sup>296</sup>

## 6.1. Symbol kalicha a vyobrazení Mistra Jana Husa jako určení konfesní identity.

*Když jedli, vzal Ježíš chléb, požehnal, lámal a dával učedníkům se slovy: “Vezměte, jezte, toto jest mé tělo.” Pak vzal kalich, vzdal díky a podal jim ho se slovy: “Pijte z něho všichni. Neboť toto jest má krev, která zpečetuje smlouvu a prolévá se za mnohé na odpuštění hříchů (Mt 26, 26-29)*

Již od počátků křesťanství je kalich trvale spojen s ustanovením eucharistické svátosti při Poslední večeři Páně. V husitských Čechách, kde zdomácnělo přijímání podobojí, a to i laiky, sloužilo vyobrazení kalicha mimo jiné k určení společné, politické, i náboženské identity. Přijímání pod obojí zastoupené kalichem bylo univerzálním symbolem, na kterém se byli schopni shodnout jak univerzitní mistři, tak i měšťané a venkovský lid.

Ve své studii Ikonografie kalicha, symbolu husitství, se Milena Bartlová zaměřila na využití tohoto symbolu v době husitských válek a v době po kompaktátech. Hledá-li nejstarší vyobrazení kalicha v době konfliktu, nalézá jej „výlučně ve funkci erbovního znamení a vojenského odznaku”<sup>297</sup> a prvním, kdo jej v tomto významu využil, byl dle její studie Jan Žižka na svém erbu (kalich obklopený hvězdami). O důležitosti nejen symbolické pozice kalicha pro tohoto vojevůdce svědčí i jím vystavěný hrad, jenž pojmenoval taktéž Kalich. M. Bartlová dále zmiňuje rukopisy Gottingenský a Jenský (*Antithesis Christi et Antichristi*, 1490-1510)<sup>298</sup>, ve

---

<sup>295</sup> BARTLOVÁ, M. Ref. 42, s. 52.

<sup>296</sup> KYBAL, V. Ref. 234, s. 156.

<sup>297</sup> BARTLOVÁ, Milena. Ikonografie kalicha, symbolu husitství. *Husitský Tábor, Supplementum 1: Sborník husitského muzea Tábor*. Tábor, 2001, 453-460. ISBN 80-86067-60-2. s. 453-454.

<sup>298</sup> Jádrem Jenského sborníku jsou, jak zmiňuje Zoroslava Drobná “obrazové Antithese, satiricky a útočně zaměřené proti poměrům v tehdejší církvi.” Antithese jsou doprovázeny citáty z písma

kterých je zmíněna přítomnost kalicha na vojenských táborských korouhvích a na korouhvi českého poselstva vyslaného v roce 1433 na Basilejský koncil.

Vyobrazení kalicha bylo používáno i na pavézách sloužících více než k boji ke slavnostním příležitostem. Na pavéze z Bíliny je vyobrazen David vítězí nad Goliášem jako předobraz husitských bojovníků vítězí nad křižáky. V Kutnohorském rukopisu Starého zákona je na konci 1. knihy královské miniatura, zobrazující husitský boj s křižáky, což je zde opět propojeno s vítězstvím krále Davida nad nepřáteli. Se symbolem kalicha se setkáváme i v husitském Jistebnickém kancionálu, kde je symbol kalicha pojat jako předobraz eucharistie.<sup>299</sup>

Vavřinec z Březové (kterého ve své knize *Pravda zvítězila* cituje i Milena Bartlová) ve své kronice zmiňuje kalich jako nutný identifikátor husitů, kdy při bitvě na Vítkově, „a ti všichni, aby se vespolek znali, nosili na svých šatech, oděních i praporcích kalich červený nebo bílý.“<sup>300</sup> K barevnému vyobrazení kalicha se vyjadřuje i Petr Čornej, který upozorňuje, že „v obrazovém materiálu, který prokazatelně pochází z 15. století, právě tyto barvy chybí.“<sup>301</sup> Příklad se k oficiálnímu heraldickému vyobrazení zlatého kalicha v červeném poli (Göttingenský rukopis, Jenský kodex) na korouhvích. Důkaz o barevnosti kalicha na oděvu dle Čorneje chybí.<sup>302</sup>

„V utrakvistickém prostředí se pro přijímání laiků pod obojí způsobou vyvinul speciální typ velkého kalicha s řápkem (trubičkou) umožňující bezpečné rozlévání proměněného vína do menších kalichů“<sup>303</sup> (výška až 30 cm, váha 3 kg, objem 4 l., identifikované po r. 1500).<sup>304</sup>

Kalicha užívali husité také jako co nejsrozumitelnější výtvarné symboliky ve snaze co nejvíce se přiblížit veřejnosti.<sup>305</sup> Mezi nejužívanější patřil kalich, který se někdy znázorňoval s hostií a byl znamením vyvolených v boji proti Antikristovi. Kalich představoval symbol Božího těla, kterým „byl od první třetiny 14. století obraz

---

“Kodex, vel 32x21,5 cm, má dřevěnou prkénkovou vazbu,” která byla částečně pozlacená a doplněna kováním se sponou. / DROBNÁ, Zoroslava. *Jenský kodex: husitská pbrzová satira z konce středověku*. Praha: Odeon, 1970. Umělecké poklady (Odeon). s. 6-74.

<sup>299</sup> ROYT, Jan: *Hussitische Bildpropaganda* (Hussite Visual Art Propaganda) editoři: Eberhard, W., Machilek, F.; In: *Kirchliche Reformimpulse des 14./15. Jahrhunderts*. 1. vyd. 2006, Köln am Rhein: Böhlau Verlag; s. 341-354.

<sup>300</sup> VAVŘINEC Z BŘEZOVÉ. Ref. 240, s. 77.

<sup>301</sup> ČORNEJ, P. A BARTLOVÁ, M. Ref. 238, s. 118-126.

<sup>302</sup> ČORNEJ, P. A BARTLOVÁ, M. Ref. 238, s. 118-126.

<sup>303</sup> MUDRA, A., ZÁPALKOVÁ, H., BERÁNEK, J. Ref. 171, s. 203.

<sup>304</sup> WINTER, Zikmund. *Život církevní v Čechách. Kulturně historický obraz z XV. a XVI. století*. Díl druhý. Praha 1896. s. 858.

<sup>305</sup> PETRÁŇOVÁ, L. Ref. 84, s. 22.



ikonografického typu Bolestného Krista”.<sup>306</sup> Pieta s Bolestným Kristem se stala v 3. třetině 15. století dogmatickým utrakvistickým vyobrazením při hledání vlastní výrazové identity.<sup>307</sup> Jan Royt ale ve své studii *Utrakvistická ikonografie v Čechách 15. a první poloviny 16. století* upozorňuje, že vyobrazení „Bolestného Krista s kalichem, do něhož je zachytávána krev z jeho ran, nelze jednoznačně spojovat s utrakvisty a je nutné vždy přihlížet k místu, v němž se vyobrazení nachází”.<sup>308</sup> Ze sedmdesátých let 15. století pochází andělská pieta “s eucharistickým Kristem Bolestným”, jenž je podpírán anděly v chrámu sv. Týna v Praze. Krev ze svých ran zachytává Kristus do kalicha, který drží ve své levé ruce. Teologickou myšlenkou obrazu je ukázat Krista jako prvního kněze, vysluhujícího eucharistii způsobem podobojí. Na této pietě můžeme pozorovat odklon od přetrvávajícího krásného slohu a snahu o vytvoření umění, které by lépe vyhovovalo utrakvistické církvi a jejím teologickým myšlenkám.<sup>309</sup> Ukřižovaný, Bolestný Kristus v druhé polovině 15. století byl chápán jako zdroj eucharistie. Poslední večeře měla dle Mileny Bartlové odkazovat „k otázce tzv. nehodného přijímání” ve znění biblického textu “Kdo jí a pije a nerozpoznává, že jde o tělo Páně, jí a pije sám sobě odsouzení.” (1 Kor 11,29) a k vizuálnímu zpřítomnění společného stolování se vzpomínkou na Krista.<sup>310</sup>

Eucharistická zbožnost v 15. století byla spojována s kajícností a s odkazem na Kristovo utrpení, znázorňované v sakrálním umění přítomností Kristovy krve, někdy zachytávaná do kalicha. Již Jakoubek ze Stříbra doporučuje ve svých kázáních časté přijímání krve Kristovy z kalicha, aby mohli, tak jako Kristus prolil svou krev za nás, prolít i oni svoji krev za Krista.

Jednoduchý symbol byl pro laiky snadno pochopitelný a často spojován s heslem „veritas vincit”, pravda vítězí, tak jak se například nalézá v kostele sv. Jakuba v Kutné Hoře, na nástěnné malbě, kde „nad obrazem Ukřižování je obraz husitského kalicha s hostií”.<sup>311</sup> Ukřižovaný Kristus je doprovázen P. Marií (nalevo), jejíž levá ruka vyjadřuje gesto bezmocnosti, a sv. Janem (vpravo), jenž v pravé ruce drží knihu a jeho levá ruka vyjadřuje gesto překvapení. Kristus je zde vyobrazen v okamžiku smrti (proto ta gesta přihlížejících), což naznačuje krev vytékající z jeho

<sup>306</sup> HALAMA, Ota a Pavel SOUKUP, ed. *Kalich jako symbol v prvním století utrakvismu*. Praha: Centrum mediévistických studií, 2016. ISBN 978-80-7007-474-9. s. 51.

<sup>307</sup> HORNÍČKOVÁ, K., ŠRONĚK, M. a BARTLOVÁ, M. Ref. 59, s. 88.

<sup>308</sup> PRÍX, Dalibor, ed. *Pro arte: sborník k počtě Ivo Hlobila*. Praha: Artefactum, 2002. ISBN 80-903230-1-4. s. 195.

<sup>309</sup> HORNÍČKOVÁ, K., ŠRONĚK, M. a BARTLOVÁ, M. Ref. 59, s. 108-110.

<sup>310</sup> HALAMA, O. a SOUKUP, P. Ref. 305, s. 54-55.

<sup>311</sup> HALAMA, O. a SOUKUP, P. Ref. 305, s. 67.

ran a pokleslá hlava. Obraz, který se dochoval jen v horní polovině, je orámován červenou lištou, oddělující jej od modrého pozadí, v němž je umístěná nápisová páska. Z výzdoby se také torzálně dochoval i obraz Bolestného Krista, zobrazený zde jako přímluvce a umístěný pod červený baldachýn, který symbolizuje Boží hrob. V umělecké výzdobě kostela sv. Jakuba se promítají dobově oblíbená témata utrakvistické církve ve druhé polovině 15. století, kterými jsou úcta k Božím tělu a k Panně Marii, jež je zde např. zastoupena Pannou Marií ve slunci, která je spojována s odpustkovou listinou kardinála Bessariona z roku 1470.<sup>312</sup>

Počátek výstavby kostela sv. Jakuba spadá do první poloviny 14. století, Fr. Beneš spojuje založení kostela s rokem 1310.<sup>313</sup> Jak se dočítáme v Kutnohorskovlastivědném sborníku (věnovaném chrámu sv. Jakuba a chrámu sv. Barbory), byl kostel sv. Jakuba v roce 1358 již dokončen.<sup>314</sup> Stavba byla prováděná ve dvou etapách. V první byl vystavěn presbytář, sakristie s pokladnicí, dvě západní věže. „Náročná forma západního portálu s bohatým kružbovým tympanonem a dvouosým vstupem odkazuje na předstupně v klasické katedrální architektuře.“<sup>315</sup> Na druhé etapě výstavby kostela sv. Jakuba se podílela panovnická stavební huť Petra Parláře. Z této doby se v oknech západního průčelí dochovaly „parlářovské plaménkové kružby z doby kolem roku 1400“.<sup>316</sup> Utrakvistickou výzdobu tohoto kostela J. Krása datuje do šedesátých let 15. století.<sup>317</sup>

Nejvýznamnější chrám v Kutné Hoře byl dozajista chrám sv. Barbory. První etapa 1380–1403<sup>318</sup> je spojována opět se stavební hutí Petra Parláře. Z listin zakládajících knih arcibiskupství pražského lze předpokládat, že základní kámen chrámu byl položen v roce 1380. Propojenost chrámu sv. Barbory s parlářskou hutí se snaží J. Er. Wocel prokázat srovnáním s kolínským děkanským chrámem sv. Bartoloměje<sup>319</sup>, který přisuzuje tomuto staviteli. Mezi oběma chrámy pak nalézá

---

<sup>312</sup> VŠETEČKOVÁ, Z. Ref. 4, s. 180-181.

<sup>313</sup> BENEŠ, František: Arciděkanský chrám sv. Jakuba na Horách Kutných. in: Památky archeologické, 1865, 263-296

<sup>314</sup> BENEŠ, František, *Kutnohorsko - vlastivědný sborník: Chrám sv. Jakuba, chrám sv. Barbory*. 8/04. Kutná Hora: Vydavatelství a nakladatelství Martin Bartoš (Kuttna), 2004. ISSN 1212-6098.

<sup>315</sup> ŠTROBLOVÁ, H. a ALTOVÁ, B. Ref. 37, s. 310.

<sup>316</sup> VŠETEČKOVÁ, Z. Ref. 4, 179.

<sup>317</sup> VŠETEČKOVÁ, Z. Ref. 4, s. 181.

<sup>318</sup> VŠETEČKOVÁ, Z. Ref. 4, s. 165.

<sup>319</sup> VORLÍČEK, Karel. *Dějiny restaurace a dostavby velechrámu sv. Panny Barbory v Hoře Kutné: 1884-1905*. Hora Kutná: Archeologický sbor Vocel, [1906]. s. [1]. Dostupné také z: <https://kramerus-vs.nkp.cz/uuid/uuid:01cd4e20-9a1d-11e6-bfc2-001018b5eb5c>

shody ve složení pilířů, v rozměrech obou kaplí a v ochozu okolo hlavního oltáře.<sup>320</sup> „Nařízením císaře Zikmunda z roku 1437 byl chrám sv. Barbory vyhrazen katolickému ritu.“<sup>321</sup> Jezuita Jan Kořínek (z něhož čerpá i Wocel) zmiňuje ve svých pamětech (*Staré paměti Kutnohorské*) vydaných v roce 1675 stavitele Hanuše, který měl chrám dostavět a který uzavřel s radními smlouvu v roce 1482.<sup>322</sup> Druhá etapa vedená tímto stavitelem probíhala dle Zuzany Všetečkové v letech 1481–1489 a „byl zaklenut ochoz a vnitřní boční lodi žebrovými hvězdicemi a založeno triforium nad arkádami.“<sup>323</sup> Stavba chrámu pokračovala dále pod vedením Matěje Rejska 1489–1506 (rok 1489 se shoduje se smrtí mistra Hanuše, v roce 1506 umírá stavitel Rejsek), později za Benedikta Reida 1512–1532. Krov a trojitá stanová střecha byla dostavěna v letech 1540-1547.<sup>324</sup> Mezi poslední stavitele řadí Karel Vorlíček Mistra Jakuba Parlěře do roku 1548. Dále zmiňuje jakéhosi Mistra Petra, který dostavěl krov, a Mistra Mikuláše, jenž dokončil v roce 1548 zaklenutí hlavní lodi. Podle tohoto zdroje byla stavba z finančních důvodů přerušena v roce 1558. V roce 1595 byla stavba doplněna novým štítem.<sup>325</sup>

Ikografie nástěnných maleb v chrámu sv. Barbory úzce souvisí s úctou k Božímu tělu, jemuž byl chrám zasvěcen, a „s posláním hašplířů, mincířů a pregéřů“.<sup>326</sup>

Mezi výzdobu datovanou do doby před husitskými válkami patří kaple mincířů, dříve nazývaná sv. třem králům, nebo podle svého zakladatele také kaplí píseckou. Malba zde vyobrazená působí spíše jako kresba umístěná okolo okna s kružbou, které ale bylo v době vzniku výzdoby zazděno. Nosným motivem byla Assumpta (nedochovala se) doprovázená čtyřmi anděli, pod anděli jsou umístěni dva mincíři sedící proti sobě při práci; vše je namalováno „černou obrysovou kresbou na bílé omítce.“<sup>327</sup> Malba je lineární, „jemně odstíněná v síle linky ... mimořádně živá a ostrá.“<sup>328</sup>

---

<sup>320</sup> WOCEL, J., Er., *Kutnohorsko - vlastivědný sborník: Chrám sv. Jakuba, chrám sv. Barbory*. 8/04. Kutná Hora: Vydavatelství a nakladatelství Martin Bartoš (Kuttna), 2004. ISSN 1212-6098. 30-62.

<sup>321</sup> POSPÍŠIL, Aleš. *Chrám sv. Barbory v Kutné Hoře. Architektonické dílo mistra Hanuše a Matěje Rejska*. 2006. Rigorózní práce. Filozofická fakulta, Ústav pro dějiny umění. Vedoucí práce PhDr. Klára Benešová, CSc. s. 22.

<sup>322</sup> WOCEL, J. Ref. 319, s. 30-62.

<sup>323</sup> VŠETEČKOVÁ, Z. Ref. 4, s. 165.

<sup>324</sup> VŠETEČKOVÁ, Z. Ref. 4, s. 167-178.

<sup>325</sup> VORLÍČEK, K. Ref. 318,

<sup>326</sup> VŠETEČKOVÁ, Z. Ref. 4, s. 178.

<sup>327</sup> VŠETEČKOVÁ, Z. Ref. 4, s. 167

<sup>328</sup> VŠETEČKOVÁ, Z. Ref. 4, s. 81.

Další kaplí je Kaple sv. Doroty, kde se dochovaly kvalitativně odlišné malby sv. Kryštofa s Ježíšem, Mytí nohou a Ukřižování (velká kalvárie se třemi kříži), nejspíš od tří malířů, a které jsou ovlivněny slohem pozdní gotiky. Všetečková, a souhlasí s ní i Štroblová<sup>329</sup>, datuje obrazy do sedmdesátých let 15. stol.

Ikonograficky nejvýznamnější malby se nacházejí ve třetí kapli, tzv. Smíškovské, jejíž výzdoba je ale uskutečňována až v osmdesátých a devadesátých let 15. století.

Na tomto místě je nutné upozornit, že mimo husitské Čechy zůstal kalich vedle symbolu Kristovy oběti, eucharistie a pravé církve také symbolem kněžství,<sup>330</sup> zcela podle římskokatolického ducha. Husité se zajisté s tímto duchem ztotožnili, ale církvev, která byla s kalichem spojovaná v Čechách, byla církví již reformovanou, kde kalich s Kristovou krví nebyl odpírán ani laikům. Církví, která byla postavena na osobnostech, jako byl Jan Milíč z Kroměříže, a při památce umučení Mistra Jana Husa. Tato církvev byla již církví národní, církví lidu, který se nebál za její existenci a pravdu postavit nepřátelům se zbraní v ruce.

Do druhé pol. 15. století spadá i vyobrazení kalicha nad sochou „husitského krále“ Jiřího z Poděbrad, kterou nechal umístit Jan Rokycan do štítu hlavního utrakvistického chrámu Panny Marie před Týnem.<sup>331</sup>

I ve městě Slaném nedaleko Prahy se můžeme v kostele sv. Gotharda setkat s vyobrazením žehnajícího Krista, držícího v levé ruce kalich, který symbolizuje podle J. Hrdličky Ježíšovo velekněžské ustanovení Večeře Páně (eucharistie), provázané v době utrakvistické církve s přijímáním podobojí způsobou. Obrazové ustanovení eucharistie veleknězem obklopeným symboly evangelistů a zlatými paprsky, to vše propojené s přijímáním podobojí, je odkazem k transcendenci a k dějinnému putování církve vytvářející prostor spásy.<sup>332</sup> V kostele sv. Gotharda působili až do roku 1419/20 ostrovští benediktini. Slohem prvogotickým byl kostel přestavěn v druhé pol. 13 století.<sup>333</sup> Při obléhání města Janem Roháčem z Dubé v roce 1425 ale kostel vyhořel. „Po roce 1470 zde byla realizována výstavba pozdně gotického presbytáře zaklenutého síťovou a hvězdnicovou klenbou, doplněnou

---

<sup>329</sup> ŠTROBLOVÁ, H a ALTOVÁ, B. Ref. 37, s. 332.

<sup>330</sup> BARTLOVÁ, M., CERMANOVÁ, P., NOVOTNÝ, R. a SOUKUP, P. Ref. 166, s. 463.

<sup>331</sup> PRIX, D. Ref. 308, s. 194.

<sup>332</sup> HRDLIČKA, J. Ref. 32, s. 284.

<sup>333</sup> *Slanský obzor: Ročenka Musejního spolku v Slaném*. Slaný: nákladem Musejního spolku v Slaném, 1893, 1(1). s. 5. ISSN 1214-3847. Dostupné také z: <https://kramerius-vs.nkp.cz/uuid/uuid:cda17e99-2d9f-4b3b-8986-7e3d0d99e0f1>

malbami.<sup>334</sup> Součástí síťového zaklenuť byl i „vysoký reliéf hlavy Krista,“<sup>335</sup> který je ale možná staršího data než samotné zaklenuť a býval spojován s parléřskou sochařskou tradicí. Zdeněk Kuchyňka ale tuto tezi vyvrátil a přidržel se tvrzení, že reliéf byl vytvořen přímo pro zaklenuť presbytáře.<sup>336</sup>

Druhým symbolem konfesní identity se stala v utrakvistické době úcta ke svatému Husovi jakožto mučedníkovi.<sup>337</sup>

Mistra Jana Husa mělo v období husitských válek připomínat i vyobrazení husy na praporech před rokem 1419. „Je možné, že nejstarší doklad husy jakožto symbolu Jana Husa lze najít v hrubé kresbě s nápisem ‚Husska‘ na margu rukopisné kopie husovy práce“<sup>338</sup> (*De sanguine Christi sub specie vini*), „v otázce laického přijímání pod obojí způsobou.“<sup>339</sup> Ve své práci *Mezi středověkem a renesancí* se František Šmahel přiklání k dataci tohoto husova traktátu mezi léty 1417 až 1438. Šmahel nevyklučuje využití husy k sebeidentifikaci v husitském prostředí, ale zároveň upozorňuje, že ústředním symbolem české reformace byl od počátku kalich.<sup>340</sup> Další vyobrazení husy v souvislosti s husitskými válkami nalézáme v díle Eberharda Windeckého *Životopis německého císaře Zikmunda* z roku 1433, jež ilustroval Diebold Lauber. Na 46 kresbách jsou vyobrazené české dějiny od roku 1415 až po Zikmundovu smrt v roce 1437. „Nejstarší z nich by mohla být holandská rytina z doby kolem roku 1430, na které husitský válečník drží zdvižený prapor s vyobrazením husy.“<sup>341</sup> Symbol husy se objevuje ve dvacátých letech 15. století i na mědirytinách.<sup>342</sup> Na vojenských husitských praporcích se vedle kalicha, a snad i vyobrazení husy, objevovaly i tzv. sluncové monstrance znázorňující již proměněné tělo Kristovo.

V období, kdy se jak donátoři umění, tak i odběratelé hmotné umělecké produkce zabývali válečnými konflikty, kdy a došlo k dlouhodobějšímu přerušení

---

<sup>334</sup> HRDLIČKA, J. Ref. 32, s. 284.

<sup>335</sup> CHOTĚBOR, Petr, Vladimír PŘIBYL a Jan SOMMER. *Sv. Gothard ve Slaném v proměnách věků: 1137-2007*. Slaný: Královské město Slaný, 2007. ISBN 978-80-254-0965-7. s. 41.

<sup>336</sup> CHOTĚBOR, P, PŘIBYL, V. a SOMMER, J. Ref. 334, s. 41

<sup>337</sup> HALAMA, O. a SOUKUP, P. Ref. 305, s. 16.

<sup>338</sup> SOUKUP, D. a JALUŠKA, M. Ref. 213, s. 26.

<sup>339</sup> SOUKUP, D. a JALUŠKA, M. Ref. 213 s. 26.

<sup>340</sup> ŠMAHEL, František. *Mezi středověkem a renesancí*. Praha: Argo, 2002. Historické myšlení. ISBN 80-7203-426-x. s. 176.

<sup>341</sup> SOUKUP, D. a JALUŠKA, M. Ref. 213 s. 28.

<sup>342</sup> SOUKUP, D. a JALUŠKA, M. Ref. 213 s. 27.

dřívějších zahraničních kontaktů a nelze proto hovořit o výraznější umělecké produkci, si i přesto dokázala iluminátorská tvorba podržet svoji produkci.<sup>343</sup>

Po roce 1430, kdy došlo k umírnění situace v obrazoborectví, a to i díky záměrnému uznání a šíření odkazu Mistra Jana Husa jako světce, udržovali si husité svůj dosavadní názor na obrazy. V malbě se uplatnilo propojení vyobrazení M. Jana Husa s biblickou postavou Jana Křtitele, který kázal: „*Za mnou přichází někdo silnější, než jsem já, nejsem hoden, abych se sklonil a rozvázal řemínek jeho obuvi. Já jsem vás křtil vodou, on vás bude křtít Duchem svatým*” (Mk 1, 7-8). “Husova smrt je ... podle Petra Čorneje chápána jako nový počátek křesťanstva.”<sup>344</sup> Tuto paralelu nového počátku s umučením Jana Husa nalézali utrakvisté i v knize Genesis Starého zákona: „*Viděl, že světlo je dobré, a oddělil světlo od tmy*” (Gn 1,4), což lze chápat ve spojitosti předobrazu Krista, nového Adama, který je tím světlem, novým počátkem, jenž nenechá temnotu zvítězit. „*Jako v Adamovi všichni umírají, tak v Kristu všichni dojdou života.*” (1K 15, 22) Hus byl pak chápán jako Kristův následovník v eschatologickém zápase.<sup>345</sup> Příkladem této významové podobnosti může být i Martinická bible z třicátých let 15. století, kde je nejstarší vyobrazení upálení Mistra Jana Husa propojeno s knihou Genesis, připojením „k velké iniciále I, jíž procházejí výjevy ze stvoření světa. ... V iniciále F předává Jeroným dopis Paulinovi.”<sup>346</sup> Karel Stejskal upozorňuje na fakt dodatečného domalování vyobrazení M. J. Husa.<sup>347</sup>

Středověké pojetí dějin bylo ovlivněné sv. Augustinem, který rozdělil dějiny do šesti období podle biblických událostí (Adam, Noe, Abraham, David, babylonské zajetí, narození Krista<sup>348</sup>), jež byly vnímány v návaznosti na šest dnů stvoření, kdy první den (období dějin) značí prvotní hřích Adama a šestý den je ve znamení vykoupení smrtí (novým narozením) Ježíše Krista, chápaného jako “nového Adama.”<sup>349</sup> Shodným dělením času šesti období je dělení času podle tzv. čtyř dob,

---

<sup>343</sup> STEJSKAL, Karel/VOIT, Petr: Iluminované rukopisy doby husitské, (katalog výstavy NG), Praha 1990.

<sup>344</sup> STUDNIČKOVÁ, Milada. Středověká vyobrazení Jana Husa – teologické interpretace historických událostí, Acta Universitatis Carolinae – Historia Universitatis Carolinae Pragensis 2014, s. 79–92. s. 80.

<sup>345</sup> STUDNIČKOVÁ, M. Ref. 323, s. 81.

<sup>346</sup> KADLECOVÁ, Ivana, *Cesta bible zvané Martinické, Akademický bulletin: Oficiální časopis Akademie věd ČR.* 2005, (12).

<sup>347</sup> STEJSKAL, Karel, Nové poznatky o iluminovaných rukopisech husitské doby, Český časopis historický 93, 1995, 419–425, s. 420.

<sup>348</sup> BÁRTA, Miroslav, Martin KOVÁŘ a Otakar FOLTÝN, ed. *Na rozhraní: krize a proměny současného světa.* V Praze: Vyšehrad, 2016. ISBN 978-80-7429-357-3. s. 63.

<sup>349</sup> STUDNIČKOVÁ, M. Ref. 323, s. 80-81.

kdy první doba *tempus naturae* je shodná s obdobím Adamovým, druhá *tempus Mosaicae legis* s obdobím od Noema až po Davida, třetí *tempus prothetiae* odpovídá babylonskému zajetí, a konečně doba čtvrtá *tempus gratiae* je ztotožněna s vykupitelským činem Ježíše Krista.<sup>350</sup>

Mistr Jan Hus je v Martinické bibli vyobrazen bez vousů, tak jak to bylo v této době zvykem. Snaha o vytvoření reprezentativní podobizny Mistra Jana Husa se objevuje až koncem 15. století. Jak zmiňuje Jan Royt ve své studii k počtě Ivo Hlobila, můžeme počátek hledat v dřevořezech Hartmanna Schedela ve *Weltchronik* (1493 Norimberk) a později v německé reformaci, kde byl univerzitní mistr vyobrazován s vousy.<sup>351</sup> Známa *Husitská kronika* Vavřince z Březové (1370/71–1437) začíná rokem 1414 a podáváním „eucharistie sub utraque specie,<sup>352</sup> což má taktéž symbolizovat nový začátek dějin spásy.

Mistr Jan Hus byl pro svou mučednickou smrt srovnáván se světci a zařazen mezi české patrony, jak je tomu například na oltářní desce v kostele sv. Jana Křtitele ve Vliněvsi („dřívější datování oltáře do konce 15. století nebo do doby po roce 1520 posunuje Bartlová do doby po roce 1510“<sup>353</sup>), znázorňujícího M. J. Husa (bez svatozáře) na pravém křídle, jak přísluhuje „při mešním obřadu biskupu sv. Vojtěchovi, který drží v ruce pozlacený kalich s hostií.“<sup>354</sup> Zda je ale hostie původní, nelze dle Horníčkové s jistotou určit.<sup>355</sup> Nad sv. Vojtěchem je vyobrazen sv. Jan Křtitel. S pozicí zobrazující Mistra Jana Husa jako mučedníka se můžeme setkat i na oboustranně malovaných oltářních křídlech pocházejících z kostela sv. Václava v Roudnících (17), jejichž vznik lze datovat kolem r. 1480. „Na vnitřní straně levého křídla je nahoře zobrazeno Umučení sv. Šebestiána, dole pak upálení Mistra Jana Husa.“<sup>356</sup> „Původně sedmidílný křídlový oltář Zmrtvýchvstání Krista, pocházející z kostela sv. Kříže v Chrudimi, vyobrazuje polopostavy sv. Jana Husa, jako obránce utrakvistické církve žehnajícího kalich, sv. Václava, sv. Jeronýma Pražského a sv. Prokopa. Tvůrcem byl nejspíš místní malíř, vyučený u mistra královéhradeckého

---

<sup>350</sup> KYBAL, V. Ref. 218, s. 209.

<sup>351</sup> PRIX, D. Ref. 308, s. 198-199.

<sup>352</sup> *Fontes rerum Bohemicarum V*, ed. Josef Emler – Jan Genauer – Jaroslav Goll, Praha: Historický spolek, 1893, s. 329–330.

<sup>353</sup> HORNÍČKOVÁ, K., ŠRONĚK, M. a BARTLOVÁ, M. Ref. 59, s. 142.

<sup>354</sup> ČORNEJ, P. (2015). Jan Hus v proměnách šesti století. *Studia theologica*, 17(4), 19-35. doi: 10.5507/sth.2015.038. s. 21.

<sup>355</sup> HORNÍČKOVÁ, K., ŠRONĚK, M. a BARTLOVÁ, M. Ref. 59, s. 142.

<sup>356</sup> KLÍPA, J. (2015). *Oltářní křídla z Roudník u Chabařovic, Deska z oltáře z Vliněvsi se sv. Vojtěchem a M. Janem Husem, Predela oltáře Zmrtvýchvstání Krista z Chrudimi*. Zdeněk Vybíral (Ed), Jan Hus 1415/2015, Husitské Muzeum v Táboře 2015. s. 105-106.

oltáře.<sup>357</sup> Vyobrazení kalicha bylo pro utrakvisty bráno jako nezbytná podmínka pro možnost spasení.

Po podepsání basilejských kompaktát roku 1436 se prosadila snaha utrakvistů náležet k většinové církvi, a to i v otázce obrazů, kdy už nepřevládala natolik přísný pohled na omezení umělecké výzdoby a začíná se ve větší míře objevovat ultrakvistické reprezentativní umění.

„27. listopadu 1436 vydali koncilní legáti list, v němž vyjmenovávali odchylky od kostelních řádů, které měly být napraveny.“ Konšelé, mistři pražské univerzity i představitelé šlechty s požadavky legátů souhlasili, avšak Jan z Rokycan s duchovními požadovali čtení epištol a evangelia v rodném, českém jazyce a přijímání dětí. K obnovení kostelních řádů došlo v březnu 1437 na ultrakvistické synodě, které předsedal sám Zikmund. Přijaté ustanovení se k obrazům vyjadřuje takto: *“Item aby obrazové w kostelích byli pána Krista a panny Marie i jiných swětic i swatých, a kněžie učte lid podlé ustawenie cierkwe swaté, kteráž die de consecrat. dist. III: poctiwé obrazy křesťané ne bohy nazývají, ani jim slúžie jako bohóm, ani w nich kladú naděje spasenie swého, ani od nich súdu čekají budúcieho, ale pro paměť předkuow swatých we cti je mají, ale ani jim, ani kterému stwoření slúžie jakožto bohu; ale podlé řeči swatého Řehoře i jiných swatých doktoruow, obrazy před očima mámy, aby wezdajšie tělesné widěnie námi hýbalo, že když malowánie widíme, aby nás to wezdajšie widěnie k tomu naši mysl pozdwihalo, čižto obraz widíme, a my jistě w čas jako před božstwím klekáme, ale tomu se modlíme; kohož skrze obraz narozeného, umučeného aneb na prawici sedícíeho zpomínáme; a někdy malowaným jako písmem syna boha ku paměti přiwodíme, mysl naše zamúcenie, žalost, né ze zkřiešenie má radost.”*<sup>358</sup>

Katolická strana zastoupená mezi léty 1433–1439 francouzským biskupem Filibertem z Monjeu „prosadila obrazy, avšak kališnická strana trvala na tom, že nebudou uctívány, nýbrž budou se považovat za připomínku památky svatých.”<sup>359</sup> „Jejich ambice v oboru vizuální reprezentace pak kolísaly mezi potřebou prokázat svou odlišnost a opačným trendem demonstrovat svou příslušnost k obecné

---

<sup>357</sup> KLÍPA, J. Ref. 356, s. 107-108.

<sup>358</sup> námět na tento exkurz jsem čerpala z:

ŠRONĚK, Michal. Artikulové smluvení na držení kompaktát a teorie náboženského obrazu v době pohusitské. *Časopis Ústavu dějin umění Akademie věd České republiky*. Praha: Ústav dějin umění (Akademie věd ČR), 2010, **58**(5-6), 384-387. ISSN 0049-5123.

<sup>359</sup> BARTLOVÁ, M. Ref. 42, s. 143.



církvi.”<sup>360</sup> Svůj vliv na tom měla i snaha měšťanů a nižší šlechty o legitimizaci svého stavu a navázání na předhusitské zlaté časy. Z této doby se zachovalo nejvíce iluminovaných rukopisů. Můžeme zmínit například kodex *Novozákonní dějepřavy* s lehce kolorovanou kresbou, kdy v textu je využito tzv. „nabodeníčka namísto sprežek.”<sup>361</sup> K výraznějšímu oživení vzpomínky na Mistra Jana Husa opětovně došlo po roce 1462, kdy papež Pius II. odmítl znovu potvrzení basilejských kompaktát. Mnohá vyhraněná utrakvistická díla se však nedochovala, neboť byla zničena v období rekatolizace Čech po bitvě na Bílé hoře.

## 6.2. Husitské hrady a hradní kaple

V době husitských válek ke stavbě nových hradů docházelo jen ojediněle. Jako svá sídla si je budovali jen „zbohatlí husitští hejtmani. ... Hradní novostavby nedosahovaly velkých rozměrů a jejich řešení bylo většinou velmi jednoduché.”<sup>362</sup> Obytnou částí zůstává i nadále palác. Vzhledem k častému obléhání hradů v době právě probíhajících válek si husité byli vědomi důležitosti výběru místa pro stavbu nového hradu. Pro „hrady volili extrémně položená staveniště. Nejčastěji ... vysoká osamělá návrší, která nebylo možno přímo ohrozit střelbou ze sousedních výšin.”<sup>363</sup> Jediným hradem, který byl vybudován Janem Žižkou jako opěrný bod pro husitské bojovníky, byl hrad Kalich, jenž byl zároveň i zimovištěm pro vojáky. Zde byl také poprvé užit zcela nový obranný prvek, kterým byla „předsunutá zemní dělostřelecká bašta”<sup>364</sup> Druhým hradem tohoto typu je hrad Sion Jana Roháče z Dubé, který byl však oproti Kalichu vystavěn jako hradní sídlo, čemuž také odpovídalo ne zrovna vhodně zvolené místo. Hrad Sion byl v roce 1437 po krátkém obléhání dobyt vojsky hofmistra Hynce Ptáčka z Pirkštejna. Součástí hradu Nevděk Jakoubka z Vřesovic byla i samostatně stojící předsunutá dělostřelecká obranyschopná bašta Mazanec, která se později stala samostatným hradem.<sup>365</sup> Přítomnost kaplí nebo modliteben na husitských hradech se dá předpokládat, ale jedinou, kterou se prozatím podařilo identifikovat, je skalní kaple v Drábských Světničkách u Mnichova Hradiště. Oltář i

---

<sup>360</sup> HLAVÁČEK, P. Ref. 261, s. 125.

<sup>361</sup> BARTLOVÁ, M. Ref 42, s. 156.

<sup>362</sup> DURDÍK, Tomáš. *Česká husitská reformace: historie, teologie, osobnosti, umění: Slánské rozhovory 2010*. Slaný: Královské město Slaný, 2011. ISBN 978-80-904657-3-2. s. 39.

<sup>363</sup> DURDÍK, T. Ref. 362, s. 40.

<sup>364</sup> MACOUN, J. Ref. 94, s. 53.

<sup>365</sup> DURDÍK, T. 2000: *The city walls of Tábor - a breakthrough in the development of central European fortifications*. EN Bulletin 53, 71 - 76.

kazatelna byly vyvýšené, což svědčí o důrazu kladeném husity na kázané Boží slovo.<sup>366</sup>

V době po ukončení husitských válek stavba královských hradů a hradních kaplí v zásadě ustala. Stavba kaplí ale pokračovala po zklidnění situace na konci 50. a počátku 60. let 15. století na šlechtických hradech. Jak lze usoudit z disertační práce Františka Záruby *Hradní kaple v Čechách*, nejčastějším typem kaple v období pohusitském a následně i v době jagellonské je kaple v prostorách paláce,<sup>367</sup> jak je tomu i u kaple v Poděbradech, vzniklé nejspíše již na konci husitských válek, což dosvědčují nejstarší nástěnné malby datované do 30. let 15. století. Okolo roku 1460 byl na místě původní tvrze vystavěn hrad s kaplí sv. Anny, která se z hradu dochovala jako jediná při jeho renesanční zámecké přestavbě. Kaple je zajímavá svou „syntézou křížové a síťové klenby.“<sup>368</sup>

Mnohé hradní kaple z doby pohusitská se bohužel nedochovaly, jako je tomu např. u kaple na hradě v Budyni, vystavěné Janem Zajícem z Hazmburka (1464), či kaple na hradě Žampach apod.<sup>369</sup>

### 6.3. Betlémská kaple

Betlémská kaple byla vybudovaná na Starém Městě pražském díky finančnímu zajištění obchodníka Jana Kříže, který působil i jako konšel na Staroměstské radnici, a dvořana českého krále Václava IV. Hanuše z Milheimu. Jan Kříž věnoval na stavbu zahradu o cca 800 m<sup>2</sup> i s budovou, užívanou dříve jako sladovna, jež po dostavbě kaple sloužila za příbytek správce a kazatele. Zde také pobýval od roku 1402 Mistr Jan Hus a po jeho smrti Jakoubek ze Stříbra. Podle zakládající listiny ze dne 24. ledna 1391 se mělo jednat o kapli určenou ke kázání slova Božího v českém jazyce.<sup>370</sup> „Správce nové kaple měl také velmi přísně zachovávat residenci.“<sup>371</sup> Milheim také požadoval, aby po jeho smrti (zemřel v roce 1405) byl kazatel do Betlémské kaple určován univerzitními mistry.<sup>372</sup> Prvním kazatelem, kterého v roce 1391 Milheim ustanovil, byl Jan Protiva z Nové vsi, který později působil u sv. Klimenta na Poříčí, a jak píše K. V. Hof, „udal proti Husovi 1409

---

<sup>366</sup> ZÁRUBA, F. Ref. 93, s. 11-41.

<sup>367</sup> ZÁRUBA, F. Ref. 96, s. 95.

<sup>368</sup> ZÁRUBA, F. Ref. 93, s. 15.

<sup>369</sup> ZÁRUBA, F. Ref. 93, s. 15.

<sup>370</sup> KUBIČEK, Alois. *Betlémská kaple*. Praha: SNKLHU, 1953. s. 44.

<sup>371</sup> NOVOTNÝ, V. Ref. 3, s. 129.

<sup>372</sup> BARTOŠ, František Michálek. *Z dějin kaple Betlémské*. Praha: Blahoslav, 1951. s. 25.

některé artikuly” a proti Husovi svědčil i na kostnickém koncilu. V roce 1396 založil Jan Kříž oltář sv. Markéty, sv. Kateřiny a jiných svatých panen, aby tím zajistil druhého kazatele pro Betlémskou kapli. Tímto oltářníkem se stal roku 1396 Matěj z Tučap.<sup>373</sup> František Ekert ale uvádí mezi léty 1393–1411 jako druhého kazatele Jana Štěknu, kterého v roce 1411 vystřídal Mikuláš z Miličina.<sup>374</sup> Hod uvádí, že v roce 1401 vystřídal Jana Protivu kazatel Štěpán z Kolína (F. Bartoš ve své knize *Z dějin kaple Betlémské* zmiňuje Štěpána z Kolína též, ale neuvádí dataci<sup>375</sup>)..<sup>376</sup> Ekert a s ním i V. Novotný kladou začátek působení tohoto kazatele do roku 1396.<sup>377</sup> V roce 1408 se Jan Kříž obrátil na papeže s žádostí o oficiální potvrzení Betlémské kaple, aby jí v dobách neklidu zajistil církevní status. Dle Ekerta papež Řehoř XII. 14. května 1408 opravdu kapli potvrdil.<sup>378</sup>

„Půdorys kaple má tvar nepravidelného čtyřúhelníku.“<sup>379</sup> Kaple pojala až tři tisíce posluchačů. Strop byl rovný a ze dřeva. Interiér kaple byl prostý, aby neodváděl od kázaného Božího slova.

Na stěnách byl v roce 1412 umístěn Husův text a v letech 1416 a 1419 texty Jakoubka ze Stříbra. Tyto texty se dochovaly pouze v prepisech. Nejstaršími nápisy na stěnách kaple z roku 1411 byly podle Bohumila Ryby *Desatero a Věří v Buoh*. Tyto texty se až na drobnosti shodovaly s Husovým *Výkladem viery, desatera božieho prikázanie a modlitby Páně*, pocházejícím z roku 1412. Ještě do roku 1412 spadá další Husův vyobrazený text *De sex erroribus* (O šesti bludiech), který byl umístěn na celé severní a z části i na jižní stěně.<sup>380</sup> Alois Kubíček ve svém díle *Betlémská kaple* tyto texty klade až do roku 1413 a spojuje je s krátkým pobytem M. J. Husa v Praze v tomto roce. („V únoru roku 1413 Hus v Betlémě kázal opět, tehdy však již naposledy. Ale ještě než odešel, dal napsat na stěnách kaple své učení o pravdách ... a doprovodil je obrazy.“<sup>381</sup>) Prvním z textů Jakoubka ze Stříbra umístěných v Betlémské kapli byl traktát *Salvator Noster* (Spasitel náš) datovaný B.

---

<sup>373</sup> HOF, Karel Vít. *Hus a Betlém: paměti někdejší kaple Betlémské v Starém městě pražském*. Praha: Mikuláš a Knapp, 1870. s. 10-11.

<sup>374</sup> EKERT, František. *Posvátná místa král. hl. města Prahy: dějiny a popsání chrámů, kaplí, posvátných soch, klášterů a jiných pomníků katolické víry a nábožnosti v hlavním městě království Českého*. V Praze: Volvox Globator, 1996. ISBN 80-7207-042-8. s. 403.

<sup>375</sup> BARTOŠ, F. M. Ref. 372, s. 23.

<sup>376</sup> HOF, K. V. Ref. 373, s. 11.

<sup>377</sup> EKERT, F. Ref. 374, s. 403.

<sup>378</sup> EKERT, F. Ref. 374, s. 403.

<sup>379</sup> KUBIČEK, A. Ref. 370, s. 44.

<sup>380</sup> RYBA, B. Ref. 224, s. 14-19.

<sup>381</sup> KUBIČEK, A. Ref. 370, s. 24.

Rybou do roku 1416. V roce 1419 vznikl druhý text *De communione parvulorum* (O přijímání maličkých). Oba dva traktáty se týkaly přijímání „pod dvojí způsobou chleba a vína.”<sup>382</sup>

Nedaleko Betlémské kaple stál starý románský kostelík sv. Filipa a Jakuba, jehož farní úřad převzala během revolučních let právě Betlémská kaple. Z domu na betlémském náměstí č. 239, darovaného taktéž kramářem Janem Křížem, byla vytvořena kolej nazývaná Nazaretská. Jednalo se o původně románský dům, jenž byl později goticky přestavěný. Svým prostým architektonickým řešením poukazovala kaple na své základní určení, kázání Božího slova, které nepotřebuje žádného vnějšího přizdobování. Prostota měla lidu pomoci se soustředit na význam kázání, na hloubku samotných slov.

Na počátku husitských válek v roce 1419 vystřídal Betlémskou kapli kostel Panny Marie Sněžné, jehož kazatelem byl Jan Želivský a který se tak stal hlavním centrem husitského hnutí.<sup>383</sup> Významnou kališnickou katedrálou po roce 1430 byl Týnský chrám, kde působil Mistr Jan Rokycana a který opět svým významem zastínil po smrti Jakoubka ze Stříbra v roce 1429 Betlémskou kapli. Jakoubkovým nástupcem v Betlémské kapli se stal M. Václav z Dráchov.<sup>384</sup> (Ekert uvádí v roce 1435 ještě kazatele Mikuláše Řehovce,<sup>385</sup> což by naznačovalo, že kazatel Václav z Dráchov nastoupil v Betlémské kapli až po roce 1435, ale vzhledem k ne zcela přesným informacím k tomuto tématu se na tuto zprávu nelze spoléhat.) V roce 1440 musel opustit Prahu, do které se navrátil až v roce 1448 s Jiřím z Poděbrad a s Janem Rokycanou.<sup>386</sup> Ekert uvádí jako správce Betlémské kaple v roce 1442 Jana z Příbrami.<sup>387</sup> V roce 1451 vznikla v blízkosti kaple nová univerzitní kolej zvaná podle svého zakladatele Matěje Loudy z Chlumčan Loudova kolej. V roce 1489 působil v Betlémské kapli M. Václav Koranda.<sup>388</sup>

---

<sup>382</sup> RYBA, B. Ref. 224, s. 24-141.

<sup>383</sup> KUBIČEK, A. Ref. 370, s. 24.

<sup>384</sup> BARTOŠ, F. M. Ref. 372, s. 37-38.

<sup>385</sup> EKERT, F. Ref. 374, s. 406.

<sup>386</sup> BARTOŠ, F. M. Ref. 372, s. 37-38.

<sup>387</sup> EKERT, F. Ref. 374, s. 406.

<sup>388</sup> BARTOŠ, F. M. Ref. 372, s. 37-38.

## 6.4. Karlštejn a klenoty za husitských válek až po Jiřího z Poděbrad

Karlštejn, který byl osobním hradem českých králů, a to i v období husitské revoluce, se stal za vlády Karla IV. jedním „z nejvýznamnějších míst Říše římské.“<sup>389</sup> V kapli sv. Kříže byly uloženy říšské korunovační klenoty, říšské svátostiny, císařova sbírka svatých předmětů i se zlatým relikviářovým křížem. V roce 1411, po roztržce s pražským arcibiskupem Zbyňkem Zajícem z Hazmburka, nechal Václav IV. na Karlštejn převést i svatovítský poklad. Na Karlštejn byly před vypuknutím bojů uschovány i cennosti ze zbraslavského a ostrovského kláštera a z Vyšehradu.

V roce 1419, po smrti Václava IV., využila regentská vláda pokladu k najímání žoldnéřů. O rok později se souhlasem českých šlechticů využil karlštejnské bohatství k úhradě žoldu vojáků při první křížové výpravě proti husitům i nový český král Zikmund Lucemburský. Kacířské Čechy však Zikmunda za českého krále nepřijaly a ještě téhož roku oslovily s nabídkou českého trůnu polského krále Vladislava II. Jagellonského a litevského vladaře Vitolda. Právě proto také v roce 1421 (nejpozději na jaře) vyvezl Zikmund na důkaz své právoplatné korunovace českým králem 28. 7. 1420 svatováclavskou korunu z Čech do Uher. Účastníci čáslavského sněmu (1421) vnímali bohatství nashromážděné českými panovníky jako národní poklad, ne jen jako vlastnictví krále, a proto pro ně vyvezení koruny bylo nepřijatelné. Teprve v roce 1436 nechal císař Zikmund přivést Svatováclavskou korunu, příslušné svazky desek zemských i dvorských, korunní archiv a české svátostiny<sup>390</sup> do Jihlavy na sněm, kde byla vyhlášena a přijata kompaktáta. Teprve nyní byl Zikmund uznán za právoplatného českého krále. Svatováclavský poklad, umístěný po husitských válkách opět na Karlštejn, přenesl svůj „národní význam“ i na samotný hrad. Klenoty a Karlštejn tak patřily neodmyslitelně k sobě. Na zabezpečení i samotný poklad dohlížela česká zemská obec „reprezentovaná nejvyšším purkrabím Menhartem z Hradce,“<sup>391</sup> patřícím k umírněným kališníkům. Díky svému postavení měl poměrně velký politický vliv, kterého dokázal také patřičně využít v soupeření s radikálními utrakvisty v čele s Hyncem Ptáčkem z Pirkštejna, a po jeho smrti pak s Jiřím z Poděbrad. Třetího září 1448 obsadil Jiří z

---

<sup>389</sup> BAREŠ, Petr. *Karlštejn a jeho význam v dějinách a kultuře*. Praha: Národní památkový ústav, ústřední pracoviště, 2010. Práce (Národní památkový ústav). ISBN 978-80-87104-75-0. s. 94.

<sup>390</sup> BAREŠ, P. Ref. 389, s. 98.

<sup>391</sup> BAREŠ, P. Ref. 388, s. 98-99.

Poděbrad Prahu a zajal Menharta z Hradce. Někdy v této době, přesnou dobu bohužel neznáme, odvezl Menhart české korunovační klenoty na svůj hrad Velhartice. Jiří z Poděbrad sice obsadil Prahu, ale Karlštejn i s klenoty zůstal i nadále v rukách jeho odpůrců. Brzy po svém propuštění 1. února 1449 Menhart umírá při cestě na Karlštejn. Jiří je obviněn svými protivníky, že Menharta nechal otrávit. Konflikty mezi oběma stranami se přiosřily. V únoru 1449 se konal ve Strakonických sjezd katolicko-kališnické koalice, na němž bylo 8. 2. 1449 utvořeno uskupení proti Jiřímu z Poděbrad, tzv. Strakonická jednota.<sup>392</sup> „Otevřený vojenský konflikt mezi Poděbradovými přívrženci a Strakonickou jednotou” byl ukončen 11. 6. 1450 tzv. Vildštejnskou smlouvou.<sup>393</sup> Osmadvacátého října 1453 byl za českého krále zvolen Ladislav Pohrobek, který potvrdil Jiřího z Poděbrad zemským správcem. A tak mohl Jiří z Poděbrad 16. 11. 1453 opět navrátit korunovační klenoty na hrad Karlštejn. Ke zvýšení paláce o hrázděné patro a k obnovení táflované světnice došlo nejspíš okolo roku 1457.<sup>394</sup>

Český král Jiří z Poděbrad si byl vědom jedinečného významu korunovačních klenotů a hradu Karlštejn, které již v té době daly se počítat za národní poklad. Nemohlo být českého panovníka bez vlivu na hrad Karlštejn s korunovačními klenoty, stejně jako bez Prahy.

## **6.5. Oltáře, figurálně malované, zdobené rámy, vyobrazení Madon**

„Žádný tehdy obraz rytý nebyl v kostelích chován, nýbrž ve všech kostelích byla na hlavním oltáři kamenná archa, v které bylo vystavováno tělo Kristovo v monstranci, aby se mu věřící klaněli.”<sup>395</sup>

Takovéto oltáře, nazývané archy, které se rozšířily především v ultrakvistické době a měly nahradit katolické retábly, měly ve středu tzv. tabernákly (lat. tabernaculum - stan, stánek), které měly podobu skříně a byly určeny k ukládání monstrance s konsekrovanou (posvěcenou) hostií.<sup>396</sup> Hostie byla umístovaná v monstranci a vystavovaná od 14. století. „Po stranách tabernáku byli vyobrazení

---

<sup>392</sup> ČORNEJ, Petr a M. BARTLOVÁ. Velké dějiny zemí Koruny české VI. (1437 – 1526). Praha: Paseka, 2007. ISBN 978-80-7185-873-7. s. 105.

<sup>393</sup> BAREŠ, P. Ref. 389, s. 103.

<sup>394</sup> ZÁRUBA, F. Ref. 93, s. 47.

<sup>395</sup> VAVŘINEC Z BŘEZOVÉ. Ref. 240, s. 122.

<sup>396</sup> BARTLOVÁ, M. Ref. 42, s. 69.

adorující andělé a celek byl uzavírán malovanými křídly.<sup>397</sup> „Oltářní nástavce byly v 15. století často doplněny v horní části baldachýnem s otevíracími dvířky, v němž stála socha Panny Marie, či řídčeji světce, jemuž byl oltář zasvěcen, jindy zůstaly tyto baldachýny samostatnou skříňí na jednotlivou sochu.“<sup>398</sup> Můžeme se setkat i s vyobrazením kalicha.<sup>399</sup>

Většina tehdejších oltářů byla zavírací a mohla tak ztvárňovat i více obrazů najednou. „Tak např. pašijová témata byla patrně vhodná pro vnější strany oltářních křídel, aby byla předváděna ve Svatém týdnu, kdy oltář zůstával zavřen i během bohoslužby.“<sup>400</sup> „Užívalo se jednodušší kompozice, tmavších barev, chybělo zlaté pozadí, na Západě bylo oblíbené i užití černobílé malby, tzv. grisaille.“<sup>401</sup>

Výše popsaným podmínkám zcela vyhovuje Slavětínský oltář z kostela sv. Jakuba ve Slavětíně, datovaný okolo roku 1450. Inspiraci pro tento oltář nalézá autor podle Pešiny, a to i kvalitativně, v dílech z doby předhusitské.<sup>402</sup> Retábl ukončený do trojúhelníku je uzavíratelný. Na jeho vnější straně je vyobrazen sv. Václav a sv. Vojtěch. Na vnitřní straně je umístěn Jeremiáš, Izajáš a apoštolové sv. Petr a sv. Jakub. Na prostřední desce, která je ale nyní značně poškozena, bylo nejspíš vyobrazení ukřižovaného Krista nad dvěma anděly.<sup>403</sup> Častým motivem na utrakvistických oltářích byla Poslední večeře Páně se zdůrazněným kalichem (např. oltář v Betlémské kapli).<sup>404</sup>

Další oltář, který nemohu opomenout, je Rajhradský oltář. Milena Bartlová umisťuje činnost anonymního Mistra Rajhradského oltáře do doby od pol. čtyřicátých až do pol. šedesátých let 15. století. Tuto dataci opírá o přítomnost vyobrazení Ladislava Pohrobka, oblečeného „do honosného dlouhého pláště s vysoko šněrovaným límcem“<sup>405</sup>, typického pro dvorní módu ve střední Evropě kolem roku 1450,<sup>406</sup> na obraze ukřižování a na Mariánském oltáři, kde je vyobrazen jako jeden ze tří králů. V této době Mistr vytvořil na objednávku Rajhradský oltář, k němuž

---

<sup>397</sup> BARTLOVÁ, M. Ref. 42, s. 70.

<sup>398</sup> BARTLOVÁ, M. Ref. 42, s. 70.

<sup>399</sup> PRIX, D. Ref. 308, s. 194.

<sup>400</sup> BARTLOVÁ, M. Ref. 119, s. 70.

<sup>401</sup> BARTLOVÁ, M. Ref. 119, s. 70.

<sup>402</sup> KLÍPA, Jan – Michaela Ottová (edd.), *Bez hranic. Umění v Krušnohoří mezi gotikou a renesancí*, Národní galerie v Praze, Praha 2015, s. 156-157.

<sup>403</sup> HORNÍČKOVÁ, K., ŠRONĚK, M. a BARTLOVÁ, M. Ref. 59, s. 111-112.

<sup>404</sup> PRIX, D. Ref. 308, s. 194-195.

<sup>405</sup> HLOBIL, Ivo a Marek PERŮTKA. *Od gotiky k renesanci: výtvarná kultura Moravy a Slezska 1400-1550*. Olomouc: Arcidiecézní muzeum v Olomouci, 2002-. ISBN 80-7027-098-5. s. 100.

<sup>406</sup> HLOBIL, I. a PERŮTKA, M. Ref. 405, s. 100.

Albert Kutal přiřadil v roce 1935 i obraz Ukřižování z Nových Sadů (11). Kutal ve své studii *Ukřižování novosadské* píše: „Shody jsou tak dalekosáhlé, že je možno novosadské Ukřižování přiřadit k dílu mistra rajhradské archy bez výhrad. ... Složitě kompoziční rozčlenění scény ... není na počátku 15. století v českém malířství vzácností.“<sup>407</sup> Mimo něj vytvořil též Svatojakubský oltář a oboustrannou desku z Náměště znázorňující umučení sv. Apolény (15), na zadní straně umučení sv. Kateřiny.<sup>408</sup>(16) Podle Fajta byl objednatelem Rajhradského oltáře pro kostel sv. Mořice v Olomouci Heinrich Senftleben, který dříve působil jako kaplan na Zikmundově císařském dvoře, kde se s dílnou daného mistra také nejspíš obeznámil,<sup>409</sup> W. Franzen upozorňuje na působení H. Senftlebena i na dvoře Albrechta Habsburského.<sup>410</sup> Nutné je zmínit, že dřívější badatelé datovali vznik Rajhradského oltáře nejpozději na konec třicátých let 15. století (např. Karel Chytil 30. léta,<sup>411</sup> výše zmiňovaný Albert Kutal<sup>412</sup>, Pavel Kropáček<sup>413</sup>, Jaroslav Pešina<sup>414</sup> 20. léta 15. stol.). Studničková, kterou zmiňuje ve své práci *Pravda zvítězila* Milena Bartlová, datuje Mistra Rajhradského oltáře do čtyřicátých let 15. století. Podle Bartlové lze však do čtyřicátých let datovat pouze Svatojakubský oltář.<sup>415</sup> K dataci Rajhradského oltáře do čtyřicátých let se připojuje i Jiří Fajt<sup>416</sup> a W. Franzen.<sup>417</sup> J. Royt ve své knize *Středověké malířství v Čechách* zmiňuje „pokusy posunout datování Rajhradské archy ... až do poloviny 15. století,“<sup>418</sup> i když v této publikaci setrvává na dataci Rajhradského oltáře do let 1420-1435, Svatojakubského cyklu a desky z Náměště po roce 1430.

Nesení kříže (12) a Ukřižování z Nových Sadů „společně tvořily střed oltáře s pašijovým cyklem.“<sup>419</sup> Ze zbytků křídel se dále dochovaly čtyři desky s náměty: Poslední večeře, Kristus na hoře Olivetské, Zmrtvýchvstání (13), Nalezení sv. kříže

---

<sup>407</sup> KUTAL Albert: Ukřižování novosadské. In: Volné Směry 32/1936, 67-74. s. 69.

<sup>408</sup> BARTLOVÁ, M. Ref. 42, s. 188-191.

<sup>409</sup> FAJT, J. a CHLUMSKÁ, Š. Ref. 148, s. 60.

<sup>410</sup> FRANZEN Wilfried: Rajhradský oltář. In: FAJT Jiří (ed.): Karel IV., císař z boží milosti. Kultura a umění za vlády Lucemburků 1310-1437, Praha 2006, 619-621. s. 621.

<sup>411</sup> CHYTL Karel: Madona svatoštěpánská a její poměr k typu madony vyšebrodské a k české malbě XV. století. In: Památky Archeologické ISBN 80-7027-098-5, 41-76

<sup>412</sup> KUTAL A. Ref. 407, s. 67-74

<sup>413</sup> KROPÁČEK P. Ref. 274, s. 62-67.

<sup>414</sup> KAVKA, Fr. a PEŠINA, J. Ref. 60, s. 242.

<sup>415</sup> BARTLOVÁ, M. Ref. 42, s. 385.

<sup>416</sup> FAJT, J. a CHLUMSKÁ, Š. Ref. 148, s. 60.

<sup>417</sup> FRANZEN, W. Ref. 410, s. 619.

<sup>418</sup> ROYT, J. Ref. 7, s. 90.

<sup>419</sup> FRANZEN, W. Ref. 410, s. 619-621



(14). W. Franzen poukazuje na obrazovou koncepci retáblu, která je dle něj ovlivněna postojem k obrazům v Čechách během reformace, kdy měl obraz spíše než esteticky působit výchovně, což dokládá dramatickostí a krutostí vyobrazení, např. mrtvoly na Golgotě, krví potřísněné roušky žen (Nesení kříže). Umístěním obrazů ve středu oltáře, kdy Nesení kříže bylo dole a Ukřižování nad ním, mělo směřovat pohled věřících vzhůru a odkazovat k následování kříže.<sup>420</sup>

Podle Alberta Kutala je pro všechny obrazy Mistra Rajhradského oltáře typický „lineárně plastický, dekorativně orientovaný směr, do nějž vyústilo české umění koncem 14. stol., a který pak ovládal české umění ještě po celou polovinu 15. stol.“<sup>421</sup> Bartlová hovoří o slohovém konzervativismu historizujícího „monumentálního umění, které mělo demonstrovat návaznost nových prvků ... na ‚staré zlaté časy‘ před vypuknutím husitských válek, legitimizovat nové společenské elity a ukázat, že utrakvistická církev je ... součástí církve obecné.“<sup>422</sup>

Nejen na přenosných oltářích, ale i na obrazech, na knižních vyobrazeních a relikviářích se můžeme setkat s figurálně zdobenými rámy poukazujícími na jejich liturgické využití. Toto využití dosvědčují i zachovalé zprávy o svěcení těchto obrazů. Obrazy nejspíše sloužily k doplnění oltáře v době, kdy bylo válkami zničeno mnohé trvalé liturgické vybavení kostelů a jeden obraz se mohl využít i u vícero oltářů. Oblíbeným námětem těchto obrazů bylo vyobrazení Madony s eucharistickým zaměřením, které ale bývalo velmi obecné a jednotlivé oltáře tak mohl označovat právě výběr světců či jejich skupin na rámu,<sup>423</sup> kde můžeme vedle světců, i když v menší míře, nalézt i apoštoly, připomínající jednotu prvotní církve, a anděly. Milena Bartlová dodává, že figurálně zdobené rámy umístěné okolo obrazu Madony s Ježíškem „lze chápat jako koncentrovaný význam oltářního retáblu.“<sup>424</sup>

Příkladem obrazu s malovaným rámem může být Madona z Týnského chrámu (kolem 1450–1460), což by mohlo dle Kateřiny Horníčkové svědčit o návratu oblíbenosti obrazů s Madonou do utrakvistického prostředí. Jedná se o Madonu (typ Beata) podávající nahého Ježíška, ztotožňovaného zde s eucharistií. Po stranách rámu jsou vyobrazené čtyři panny mučednice: sv. Kateřina, sv. Barbora,

---

<sup>420</sup> FRANZEN, W. Ref. 410, s. 619-621

<sup>421</sup> KUTAL, A. Ref. 407, s. 74

<sup>422</sup> BARTLOVÁ, M. Ref. 119, s. 364.

<sup>423</sup> BARTLOVÁ, M. Ref. 119, s. 76.

<sup>424</sup> BARTLOVÁ, M. Ref. 42, s. 147.

sv. Dorota, sv. Markéta. Na horní a dolní části rámu můžeme vidět anděly, již nesou úryvky antifony.<sup>425</sup>

Dalším příkladem mariánského obrazu, typově napodobujícího krásný sloh za vlády Václava IV. a se zdobeným rámem, je obraz Madony v kostele sv. Štěpána, tzv. svatoštěpánská Madona. Na zdobeném rámu nalézáme „výjevy Mariiných radostí ... od Zvěstování až po Mariinu smrt.“<sup>426</sup> Obraz Madony byl objednan pro kostel sv. Štěpána na Novém městě, kde je také doložen od roku 1573. Stavba kostela započala již v roce 1351, toto datum zmiňuje i František Ekert ve své knize *Posvátná místa král. hl. města Prahy*: „Býval i v dobách kališnických ve veliké úctě a vážnosti. Roku 1573 zřízen pro něj od dobrodinců v severní lodi oltář s baldachýnem.“<sup>427</sup>

Malby madon vyobrazených po husitských válkách jsou polorustikální, příkladem může být Madona doulebská (10), která „vychází z prvotního byzantského typu Bohorodičky ‚Odigitria‘. ... Sám originál Bohorodičky ‚Odigitria‘ se nezachoval.“<sup>428</sup> Charakteristickým rysem tohoto typu Madon je držení dítěte oběma rukama, kdy pohled Marie je obrácen k divákovi, později je pravá ruka bohorodičky obrácena dlaní vzhůru. Matějček s Myslivcem ve 30. letech 20. století přiřadili tuto doulebskou Madonu k Madoně byzantského typu Hodegetrii,<sup>429</sup> původně zobrazenou v klášteře Panagia Hodegetriav v Konstantinopoli.

V 15. stol. se stále častěji objevují nepolychromované dřevěné sakrální skulptury. Jen částečnou nebo úplnou absenci barev na uměleckých dílech nelze dle Jana Chlívce spojovat s „reformačním odmítáním vnější nádhery.“<sup>430</sup> „Malířský princip bez použití barevné sochařské polychromie zdůrazňující detail umělecké práce, na kterou byl středověký člověk zvyklý, lze v Čechách spíše propojit s parléřskou chrámovou architekturou, která využívá malebného šerosvitu „pro dramatizaci světelných účinků.“<sup>431</sup> Milena Bartlová ve své práci *Pravda zvítězila* nabízí ještě jeden možný důvod pro vznik nepolychromovaných soch: tím je

---

<sup>425</sup> HORNÍČKOVÁ, K., ŠRONĚK, M. a BARTLOVÁ, M. Ref. 59. s. 106.

<sup>426</sup> HORNÍČKOVÁ, K., ŠRONĚK, M. a BARTLOVÁ, M. Ref. 59, s. 83-84.

<sup>427</sup> ČADIL, Matěj. *Kostel sv. Štěpána a rotunda sv. Longina*. Praha: Městská část Praha 2, 2016, 3-69.

<sup>428</sup> MATĚJČEK, A. a J. Myslivec. České madony gotické byzantských typů. *NOVÉ ŘADY*. Praha: ARCHAEOLOGICKÁ KOMISE ČESKÉ AKADEMIE V PRAZE A ARCHAEOLOGICKÝ SBOR NÁRODNÍHO MUSEA V PRAZE, 1937, IV.-V.(XXXX), 1-24.

<sup>429</sup> BARTLOVÁ, M. Ref. 119, s. 191-192.

<sup>430</sup> BENEŠOVSKÁ, K. a CHLÍBEC, J. Ref. 63, s. 87.

<sup>431</sup> BENEŠOVSKÁ, K. a CHLÍBEC, J. Ref. 63, s. 86-92.

naplnění požadavku Matěje z Janova, jenž toto umění považoval pouze za kus dřeva opracovaný lidskýma rukama, v otázce náboženských obrazů.<sup>432</sup> Příkladem dřevěné sochy, u které se kvůli absenci barev vytvořily dva různé názory na její dataci (na skutečnost, že socha nebyla polychromovaná, upozornil restaurátor Mojmír Hamsík, který se také zabýval malířskými postupy Mistra Theodorika)<sup>433</sup>, je Trůnící Madona z Týnského chrámu z dubového dřeva. První skupina zastoupená mj. Jaromírem Pečirkou, Albertem Kutalem nebo Jaromírem Homolkou datuje Madonu před rok 1420, opírajíc se přitom o historicko-společenskou situaci, hledání autorských a dílenských okruhů, slohovou analýzu apod.<sup>434</sup> Drapérie bohatě se kupící na pravém boku Madony lze srovnat nejlépe s nizozemským uměním okolo roku 1420. Tento fakt poukazuje na propojenost českého umění té doby s uměním nizozemským.<sup>435</sup> Druhá skupina zastoupená mj. Antonínem Liškou, Jiřím Fajtem nebo Milenou Bartlovou, se opírá o rok 1439, kdy „byly do Kristovy hlavy uloženy ostatky, vztahující se k jeho umučení,”<sup>436</sup> jež tam nejspíš nechal uložit Jan Papoušek ze Soběslavi (1392?–1455), který byl od roku 1437 týnským farářem.<sup>437</sup> Rok 1439 je tak stěžejní pro datování tohoto díla. Socha sedící Madony na trůnu s Ježíškem, kdy sama Marie je „metaforickým trůnem Krista” byla spolu s krucifixem jako základní křesťanským námět středověku součástí téměř všech kostelů, ne-li skutečně všech.<sup>438</sup>

---

<sup>432</sup> BARTLOVÁ, M. Ref. 42, s. 175.

<sup>433</sup> CHLÍBEC, Jan. *Mistr Týnské kalvárie: pražská řezbářská dílna předhusitské doby: Jiřský klášter*, 1990. Praha: Národní galerie v Praze, 1990. Profily a přehledy, 57. ISBN 80-7035-010-5. s. 55.

<sup>434</sup> PEČÍRKA, Jaromír: Dějepis výtvarného umění v Čechách I., Praha 1931, 123, 225.

<sup>435</sup> CHLÍBEC, J. Ref. 433, s. 55.

<sup>436</sup> CHLÍBEC, J. Ref. 433, s. 43.

<sup>437</sup> CHLÍBEC, J. Ref. 433, s. 43.

<sup>438</sup> HORNÍČKOVÁ, K., ŠRONĚK, M. a BARTLOVÁ, M. Ref. 59, s. 101.

## Závěr

Za cíl své práce jsem si stanovila poukázat na propojení historické doby předhusitské a umění v ní vznikajícího s uměním utrakvistickým, a zároveň upozornit na hlavní změny, ke kterým došlo v závislosti na vývoji politickém, hospodářském a konfesním. Mou další snahou bylo poukázat na plynulou návaznost jednotlivých etap v období, kterému se ve své práci věnuji (1310-1471). V závěru jsem se rozhodla poukázat na tři pilíře své diplomové práce, které se prolínají nejen časem, ale i uměním.

Jako první pilíř vidím krásný sloh, který pomáhá, sjednocuje a obohacuje celou Evropu. Druhým pilířem je stavba hradů a hradních kaplí za vlády Lucemburků, a z nich především hrad Karlštejn, který je od doby Karla IV ikonou Českých zemí, nejen díky svému mocenskému a politickému významu, ale také svým významem uměleckým. Nelze opomenout ani Betlémskou kapli. Za poslední stavební kámen považuji obrazoborectví, které reprezentovalo přístup husitů k umění.

Nic z toho by nebylo možné dostatečně pochopit bez podrobného průzkumu historických, politických a konfesních událostí, o který jsem se ve své práci pokusila.

Krásný sloh, svou elegancí vyhovující požadavkům aristokracie, propojil na konci 14. stol. celou Evropu.<sup>439</sup> Zároveň tento sloh představoval i jakýsi pokus o nový začátek pro utrakvistické panstvo v poválečných letech, kdy toužilo navázat na dobu předválečnou, a zároveň poukázat na situaci, kdy utrakvistická církev byla opět přijata k obecné katolické církvi, a to i s přijímáním pod obojí způsobou. Příkladem propojení mohou být v práci zmiňované oltáře, obrazy a sochy Madon, vyobrazení Bolestného Krista. Do popředí se opět dostává didaktický a výchovný účel obrazů. Obrazy se nadále mají brát jen jako upomínka na památku svatých. Zároveň je zde ale i snaha o vytvoření svébytného utrakvistického umění, na jejímž počátku pozorujeme vyobrazení kalicha a Mistra Jana Husa.

V kapitolách věnovaných hradu Karlštejn jsem se pokusila poukázat na přeznačení původně panovnického hradu za doby Lucemburků na téměř národní symbol hradu v době Jiřího Poděbrad. Karlštejn byl již za Karla IV. propojen s korunovačními klenoty a to je také důvod, proč se v první části věnuji především trezorovým kaplím tohoto hradu. Význam hradu byl za Jiřího z Poděbrad srovnáván s významem Prahy, právě díky uložení královského pokladu. Kapitola věnovaná

---

<sup>439</sup> ŠTROBLOVÁ, H. a ALTOVÁ, B. Ref. 37, s. 311.

Betlémské kapli má poukázat na rozdílné chápání výzdoby církevních staveb na straně reformátorů, kdy prostor byl určen především ke kázání a slyšení Božího slova. Jak Mistr Jan Hus, tak i později Jakoubek ze Stříbra dokázali umně využít nástěnných obrazů a nápisů k pozvednutí českého národa, aniž by tím lid odvedli od Krista.

Významným počinem Lucemburků byly stavby hradů, kdy koncem 14. století jejich užití obranné ustupuje do pozadí; do popředí se dostává snaha o pohodlnější obyvatelnost hradů a s tím spojená stavba paláců místo obranných věží. I touto kapitolou jsem se snažila poukázat na důležitost Božího slova a posun k intenzivnějšímu osobnímu náboženskému prožitku. Příkladem mohou být soukromé kaple, které byly součástí hradů jak před, tak i po husitských válkách. Za husitských válek vzniklo jen pomálu hradů (Kalich, Sion). Tyto hrady měly především obranný charakter, přesto v nich však stavitelé nezapomněli na kapli jako stánek hlásání božího slova. Je velká škoda, tyto kaple se nedochovaly. K výraznému obnovení stavby kaplí dochází až v šedesátých letech 15. století, za vlády Jiřího z Poděbrad. Poslední bod, který chci v závěru zmínit, je obrazoborectví a zde mi nezbývá než souhlasit s Milenou Bartlovou, které se v jejích studiích podařilo prokázat, „že k aktivnímu odporu proti náboženskému umění u českých husitů dochází už před rokem 1420, že vztah mezi učenou ikonofobií a praktickým ikonoklasmem není jednoznačný a ... že kolem roku 1430 se utváří pozitivní vztah utrakvistů k náboženským obrazům a že tradice české malířské tvorby nebyla během husitských válek nikdy přerušena.“<sup>440</sup>

Jsem si vědoma toho, že utrakvistické umění doznívá za vlády Jagellonců na českém trůnu, avšak vzhledem k rozsahu diplomové práce se této době věnuji jen v ojedinělých přesazích. Tím si zároveň ponechávám prostor pro její pozdější rozšíření.

Úplným závěrem své diplomové práce si dovoluji převzít část z řeči první československého prezidenta Tomáše Garrigue Masaryka, kterou pronesl na Kozím hrádku 17. července 1910:

---

<sup>440</sup> BARTLOVÁ, Milena. *Umění =: The Art: časopis Ústavu dějin umění Akademie věd České republiky*. Praha: Ústav dějin umění ČSAV, 2005(5). s. 509. ISSN 0049-5123. s. 509. Dostupné také z: <https://kramerius-vs.nkp.cz/uuid/uuid:74088560-3265-11e6-ae84-005056827e51>

*“Vštipme si, nemám jiného zakončení ... vštipme si dobře tu Husovu modlitbu k pravdě: Hledej pravdu, slyš pravdu, uč se pravdě, miluj pravdu, drž pravdu, braň pravdu až do smrti.”<sup>441</sup>*

Pravda, na které Mistr Jan Hus stál a za kterou i zemřel, se dozajista týká i husitské snahy o teologickou pravdivost obrazů.

---

<sup>441</sup> MASARYK, Tomáš Garrigue. *Mistr Jan Hus a česká reformace: řeč, kterou měl 17. července 1910 na Kozím Hrádku Tomáš Garrigue Masaryk*. 3. vyd. Tábor: Jiskra, 1919. s. 25-26.

## Seznam použité literatury

- ANDERLE, Jan, JINDRA, Petr a Michaela OTTOVÁ, ed. *Obrazy krásy a spásy: gotika v jihozápadních Čechách*. V Řevnicích: Arbor vitae, 2013. ISBN 978-80-7467-059-6.
- BAREŠ, Petr. *Karlštejn a jeho význam v dějinách a kultuře*. Praha: Národní památkový ústav, ústřední pracoviště, 2010. Práce (Národní památkový ústav). ISBN 978-80-87104-75-0.
- BAREŠ, Petr. *Karlštejn a jeho význam v dějinách a kultuře*. Praha: Národní památkový ústav, ústřední pracoviště, 2010. Práce (Národní památkový ústav). ISBN 978-80-87104-75-0.
- BÁRTA, Miroslav, Martin KOVÁŘ a Otakar FOLTÝN, ed. *Na rozhraní: krize a proměny současného světa*. V Praze: Vyšehrad, 2016. ISBN 978-80-7429-357-3.
- BARTLOVÁ Milena. Ikonografie kalicha, symbolu husitství. *Husitský Tábor, Supplementum 1: Sborník husitského muzea Tábor*. Tábor, 2001, 453-460. ISBN 80-86067-60-2.
- BARTLOVÁ, Milena, CERMANOVÁ, Pavlína, Robert NOVOTNÝ a Pavel SOUKUP, ed. *Husitské století*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2014. ISBN 978-80-7422-277-1.
- BARTLOVÁ, Milena, HORNÍČKOVÁ, Kateřina a Michal ŠRONĚK, ed. *Umění české reformace: (1380-1620)*. Praha: Academia, 2010. ISBN 978-80-200-1879-3.
- BARTLOVÁ, Milena. O společenské funkci a praktickém užití středověkých obrazů a soch. *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. F, Řada uměnovědná = Opuscula historiae artium*. <http://hdl.handle.net/11222.digilib/110372>, 2001, 50(F45), 47-51. ISSN 1211-7390.
- BARTLOVÁ, Milena. *Poctivé obrazy: deskové malířství v Čechách a na Moravě 1400-1460*. Praha: Argo, 2001. ISBN 80-7203-365-4.
- BARTLOVÁ, Milena. *Pravda zvítězila: výtvarné umění a husitství 1380-1490*. Praha: Academia, 2015. ISBN 978-80-200-2502-9.
- BARTLOVÁ, Milena. *Skutečná přítomnost: středověký obraz mezi ikonou a virtuální realitou*. Praha: Argo, 2012. ISBN 978-80-257-0542-1. Dostupné také z: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:a6db7780-1f0b-47e1-9dd1-f595eb825afa>
- BARTLOVÁ, Milena. *Umění =: The Art: časopis Ústavu dějin umění Akademie věd České republiky*. Praha: Ústav dějin umění ČSAV, 2005(5). s. 509. ISSN 0049-5123. Dostupné také z: <https://kramerius-vs.nkp.cz/uuid/uuid:74088560-3265-11e6-ae84-005056827e51>
- BARTOŠ, František Michálek. *Z dějin kaple Betlémské*. Praha: Blahoslav, 1951. s. 25.
- BAŽANT, Jan. *Umění českého středověku a antika*. Praha: KLP, 2000. Clavis monumentorum musicorum Regni Bohemiae. ISBN 80-85917-73-4.
- BENEŠOVSKÁ, Klára a Jan CHLÍBEC. *V zajetí středověkého obrazu: kniha studií k jubileu Karla Stejskala*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2011. ISBN 978-80-7422-139-2.
- BOBKOVÁ, Lenka a Mlada HOLÁ, ed. *Lesk královského majestátu ve středověku: pocta prof. PhDr. Františku Kavkovi, CSc. k nedožitým 85. narozeninám*. Praha: Paseka, 2005. ISBN 80-7185-773-4.
- BOBKOVÁ, Lenka. *Jan Lucemburský: otec slavného syna*. V Praze: Vyšehrad, 2018. Velké postavy českých dějin. ISBN 978-80-7429-342-9.
- BRAVERMANOVÁ, Milena, Petr CHOTĚBOR, *Koruna království: Katedrála sv. Víta a Karel IV*. Praha: Správa Pražského hradu, 2016. ISBN 978-80-86161-85-3.
- ČAPSKÝ, Martin. Rezidence, stolice, rezidenční město: Příspěvek k reprezentaci Nového Města pražského v pozdním středověku. *Mediaevalia Historica Bohemica*. Praha: Historický ústav AV ČR, 2018, 21(2), 59-89. ISSN 0862-979X.
- ČORNEJ, P. (2015). Jan Hus v proměnách šesti století. *Studia theologica*, 17(4), 19-35. doi: 10.5507/sth.2015.038. s. 21.
- ČORNEJ, Petr a M. BARTLOVÁ. *Velké dějiny země Koruny české VI. (1437 – 1526)*. Praha: Paseka, 2007. ISBN 978-80-7185-873-7.
- ČORNEJ, Petr. *Dějiny evropské civilizace*. 4., upr. vyd. Praha: Paseka, 2002. ISBN 80-7185-474-3.

- ČORNEJ, Petr. *Husitství a husité*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2019. ISBN 978-80-246-3993-2.
- ČORNEJ, Petr. *Království dvojího lidu: české dějiny let 1436-1526 v soudobé korespondenci*. Praha: Odeon, 1989. Živá díla minulosti, sv. 107. ISBN 80-207-0816-2.
- ČORNEJ, Petr. Milena Bartlová: Pravda zvítězila. Výtvarné umění a husitství 1380–1490. *Česká literatura*. Ústav pro českou literaturu Akademie věd České republiky, 2017, **65**(1), 118-126.
- DÁŇOVÁ, Helena a Ivo HLOBIL, ed. *Těšínská Madona a vzácné sochy Petra Parléře: Národní galerie v Praze, Palác Kinských, 20.12.2002-25.5.2003*. Praha: Národní galerie, 2002. Malé katalogy starého umění. ISBN 80-903230-0-6.m
- DROBNÁ, Zoroslava. *Jenský kodex: husitská obrazová satira z konce středověku*. Praha: Odeon, 1970. Umělecké poklady (Odeon). s. 6-74.
- DURDÍK, T. 1998a: Česká hradní architektura doby Jana Lucemburského, *Castellogica Bohemica* 6, 69–106.
- DURDÍK, Tomáš. Hrady Václava IV. v pražských městech a jejich nejbližším okolí. *DOCUMENTA PRAGENSIA*. Praha: Archiv hl. m. Prahy, 1986, **VI**(1), 24-44.
- DURDÍK, Tomáš. *Česká husitská reformace: historie, teologie, osobnosti, umění: Slánské rozhovory 2010*. Slaný: Královské město Slaný, 2011. ISBN 978-80-904657-3-2. s. 39.
- DURDÍK, Tomáš. *Ilustrovaná encyklopedie českých hradů*. 3., opr. vyd. Praha: Libri, 2009. ISBN 978-80-7277-402-9.
- EKERT, František. *Posvátná místa král. hl. města Prahy: dějiny a popsání chrámů, kaplí, posvátných soch, klášterů a jiných pomníků katolické víry a nábožnosti v hlavním městě království Českého*. V Praze: Volvox Globator, 1996. ISBN 80-7207-042-8.
- FAJT, Jiří a Štěpánka CHLUMSKÁ. *Čechy a střední Evropa 1200-1550: dlouhodobá expozice Sbírký starého umění Národní galerie v Praze v klášteře sv. Anežky České*. V Praze: Národní galerie, 2006. ISBN 80-7035-327-9.
- FAJT, Jiří, ed. *Karel IV., císař z Boží milosti: kultura a umění za vlády Lucemburků 1310-1437*. Praha: Academia, 2006. ISBN 80-200-1399-7.
- FIŠER, František. *Karlštejn: vzájemné vztahy tří karlštejnských kaplí*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1996. ISBN 80-7192-169-6.
- FRAIS, Josef. *Jiří z Poděbrad: král dvojího lidu*. Třebíč: Akcent, 2006. ISBN 80-7268-382-9.
- FRANZEN Wilfried: Rajhradský oltář. In: FAJT Jiří (ed.): Karel IV., císař z boží milosti. Kultura a umění za vlády Lucemburků 1310-1437, Praha 2006, 619-621.
- HEROLD, Vilém a Milan MRÁZ. *Jana Milíče z Kroměříže Tři řeči synodní*. Praha: Academia, 1974.
- HLAVÁČEK, Petr. *O felix Bohemia!: studie k dějinám české reformace*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2013. Europaeana Pragensia. ISBN 978-80-7308-453-0.
- HLEDÍKOVÁ, Zdeňka. *Svět české středověké církve*. Praha: Argo, 2010. Historické myšlení. ISBN 978-80-257-0186-7.
- HLOBIL, Ivo a Daniela RYWIKOVÁ, ed. *Jan Lucemburský: kultura, umění a zbožnost na Moravě a ve Slezsku v době vlády prvního Lucemburka*. Ostrava: Filozofická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě, 2012. ISBN 978-80-7464-108-4.
- HLOBIL, Ivo a Jana HRBÁČOVÁ, ed. *Gotické madony na Ivu: Gotische Löwenmadonnen : Splendor et Virtus Reginae Coeli*. Olomouc: Muzeum umění Olomouc, 2014. ISBN 978-80-87149-74-4.
- HOMOLKA, Jaromír, *Studie k počátkům umění krásného slohu v Čechách: k problematice společenské funkce výtvarného umění v předhusitských Čechách*, Acta Universitatis Carolinae: Philosophica et historica / Monographia – Svazek 55, Univerzita Karlova Praha, ISSN 0567-8307.
- HOMOLKA, Jaromír. *Studie k počátkům umění krásného slohu v Čechách*. Praha: Univerzita Karlova, 1976. Acta Universitatis Carolinae philosophica et historica. Monographia, LV-1974
- HRDLIČKA, Jaroslav. Ke kněžství v utrakvismu. *Theologická revue*. Husitská teologická fakulta Univerzity Karlovy, 2019, **90**(3), 281-287. ISSN 1211 7617.



- CHLÍBEC, Jan. *Mistr Týnské kalvárie: pražská řezbářská dílna předhusitské doby: Jiřský klášter, 1990*. Praha: Národní galerie v Praze, 1990. Profily a přehledy, 57. ISBN 80-7035-010-5.
- CHYTIL Karel: *Madona svatoštěpánská a její poměr k typu madony vyšebrodské a k české malbě XV. století*. In: *Památky Archeologické* ISBN 80-7027-098-5.
- KALIVODA, Robert, KALIVODA, Jan a Eva KALIVODOVÁ, ed. *Husitské myšlení*. Praha: Filosofia, 1997. Studie a prameny k dějinám myšlení v českých zemích. ISBN 80-7007-098-6.
- KAVKA, František, PEŠINA, Jaroslav, ed. *České umění gotické 1350-1420*. Praha: Academia, 1970.
- KLÍPA, J. (2015). *Oltářní křídla z Roudník u Chabařovic, Deska z oltáře z Vliněvsi se sv. Vojtěchem a M. Janem Husem, Predela oltáře Zmrtvýchvstání Krista z Chrudimi*. Zdeněk Vybíral (Ed), Jan Hus 1415/2015, Husitské Muzeum v Táboře 2015.
- KLÍPA, Jan – Michaela Ottová (edd.), *Bez hranic. Umění v Krušnohoří mezi gotikou a renesancí*, Národní galerie v Praze, Praha 2015.
- KLÍPA, Jan. *Kapitoly z deskové malby krásného slohu*. Praha, 2007. Disertační práce. Filozofická fakulta, Ústav pro dějiny umění. Vedoucí práce Prof. PhDr. Jaromír Homolka, CSc. s. 10.
- KRÁSA, Josef, *Husitské obrazoborectví: Poznámky k jeho studiu*, Husitský Tábor VIII, 1985,
- KROFTA, Kamil. *Duchovní odkaz husitství*. Praha: Svoboda, 1946.
- KROPÁČEK Pavel: *Malířství doby husitské. Česká desková malba první poloviny XV. století*, Praha 1946,
- KROPÁČEK, Pavel. *Malířství doby husitské: česká desková malba první poloviny XV. století*. V Praze: Nákladem České akademie věd a umění, 1946. Rozpravy České akademie věd a umění, číslo 94.
- KUBIČEK, Alois. *Betlemská kaple*. Praha: SNKLHU, 1953.
- KUTAL Albert: *Ukřižování novosadské*. In: *Volné Směry* 32/1936.
- KYBAL, Vlastimil, *M. Jan Hus: život a učení*. Jan Laichter. s. 209. Dostupné také z: <https://kramerius-vs.nkp.cz/uuid/uuid:f6579630-81ad-11e7-8b50-001018b5eb5c>
- KYBAL, Vlastimil. *M. Matěj z Janova: jeho život, spisy a učení*. 2. vyd. (repr.). Brno: L. Marek, 2000. *Pontes pragenses* (L. Marek). ISBN 80-86263-05-3.
- KYZOUROVÁ, Ivana, Petr Měchura. *Restaurování sochařské výzdoby katedrály sv. Víta. Zprávy památkové péče: Časopis státní památkové péče*. Praha: Národní památkový ústav, 2010, **70**(5), 314–318.
- LOSKOT, František. *Konrad Waldhauser: řeholní kanovník sv. Augustina, předchůdce mistra Jana Husa*. V Praze: Volná myšlenka, 1909.
- MACOUN, Jiří. *Dějiny opevnování v Čechách a na Moravě*. Brno: CPRESS, 2012. Stručná historie. ISBN 978-80-264-0110-0
- MODRÁKOVÁ, Renáta, Zdeněk UHLÍŘ a Galerie Klementinum (Praha, Česko). *Zákon a Písmo: rukopisy české reformace 14. 16. století*. Praha: Národní knihovna České republiky, 2009. s. 44-45. ISBN 978-80-7050-567-0. Dostupné také z: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:d42e4bd93cb8ab80246b5cf9682a1cdb>
- MUDRA, Aleš, Helena ZÁPALKOVÁ, Jan BERÁNEK, et al. *V oplatce jsi všecek tajně: eucharistie v náboženské a vizuální kultuře Českých zemí do roku 1620*. Praha: Národní památkový ústav, 2017. ISBN 978-80-7480-016-0.
- NECHUTOVÁ Jana. *Konrad Waldhauser a myšlenkové proudy doby Karla IV*. Sborník prací filozofické fakulty Brněnské univerzity. 1979-1980, 26/27.
- NECHUTOVÁ, Jana. *Místo Mikuláše z Drážďan v ranném reformačním myšlení: příspěvek k výkladu nauky*. Praha: ČSAV, 1967. Rozpravy ČSAV.
- NECHUTOVÁ, Jana, MALÁ Jana. *Mistr Jan Hus v polemice a v žaláři: překlady, komentáře a poznámky*. Brno: Filozofická fakulta, Masarykova univerzita, 2019. ISBN 978-80-210-9323-2.
- NOVOTNÝ, Václav. *Náboženské hnutí české ve 14. a 15. stol.* Praha: J. Otto, 1914.
- OPATRŇÝ, Dominik. *Zachránit lidi od hříchů: etika v teologii mistra Jana Husa*. Jihlava: Mlýn, 2018. ISBN 978-80-86498-65-2.

- PALACKÝ, František. *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě*. Otisk dle původního vydání. Praha: B. Kočí, 1907.
- PATSCHOVSKY, Alexander. *Bludiště pravé víry: sektáři, kacíři a reformátoři ve středověkých Čechách*. Přeložil Blanka PSCHEIDTOVÁ. Praha: Argo, 2018. Každodenní život. ISBN 978-80-257-2661-7.
- PEČÍRKA J.: K dějinám sochařství v lucemburských Čechách. *Český časopis historický* 39/1933,
- PEČÍRKA, Jaromír: *Dějepis výtvarného umění v Čechách I.*, Praha 1931, 123, 225.
- PEŠINA, Jaroslav. *České umění gotické: 1350-1420*. Praha: Academia, 1970.
- POCHE, Emanuel. *Praha středověká: čtvero knih o Praze*. Praha: Panorama, 1983.
- POSPÍŠIL, Aleš. *Chrám sv. Barbory v Kutné Hoře. Architektonické dílo mistra Hanuše a Matěje Rejska*. 2006. Rigorózní práce. Filozofická fakulta, Ústav pro dějiny umění. Vedoucí práce PhDr. Klára Benešová, CSc.
- PRIX, Dalibor, ed. *Pro arte: sborník k počtě Ivo Hlobila*. Praha: Artefactum, 2002. ISBN 80-903230-1-4.
- ROYT, Jan a Adam POKORNÝ. *Mistr Třeboňského oltáře*. Ilustroval Jana PEROUTKOVÁ. Praha: Karolinum, 2013. ISBN 978-80-246-2262-0.
- ROYT, Jan. *Středověké malířství v Čechách*. Praha: Karolinum, 2002. ISBN 80-246-0265-2.
- RYBA, Bohumil. *Betlemské texty*. Praha: Orbis, 1951. Památky staré literatury české (Orbis).
- SEGEL, Peter, in LÁŠEK, Jan Blahoslav. *Jan Hus mezi epochami, národy a konfesemi: sborník z mezinárodního symposia, konaného 22.-26. září 1993 v Bayreuthu, SRN*. Praha: Česká křesťanská akademie, 1995. s. 37-38. ISBN 80-85795-17-5. Dostupné také z: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:cdc9a8d0-d016-11e3-85ae-001018b5eb5c>
- SKALICKÝ, Karel a Jan Blahoslav LÁŠEK, ed. *Mistr Matěj z Janova ve své a v naší době: sborník z vědeckého symposia, konaného na Teologické fakultě Jihočeské univerzity 29.-30. listopadu 2000*. Brno: L. Marek, 2002. Pontes pragenses (L. Marek). ISBN 80-86263-36-3.
- SOUKUP, Daniel a Matouš JALUŠKA, ed. *Jan Hus, husitství a husitské války a jejich dopad na českou kulturu: V. kongres světové literárněvědné bohemistiky Válka a konflikt v české literatuře*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2016. ISBN 978-80-88069-16-4.
- SOUSEDÍK, Stanislav. *Učení o eucharistii v díle M. Jana Husa*. Praha: Vyšehrad, 1998. Studium (Vyšehrad). ISBN 80-7021-245-4.
- SPĚVÁČEK, Jiří. *Jan Lucemburský a jeho doba (1296-1346): k prvnímu vstupu českých zemí do svazku se západní Evropou*. Praha: Svoboda, 1994. Členská knihnice (Svoboda). ISBN 80-205-0291-2.
- STEJSKAL, Karel, Nové poznatky o iluminovaných rukopisech husitské doby, *Český časopis historický* 93, 1995.
- STUDNIČKOVÁ, Milada. Středověká vyobrazení Jana Husa - Teologické interpretace historických událostí. *AUC Historia universitatis Carolinae Pragensis: Příspěvky k dějinám Univerzity Karlovy*. Praha: Karolinum, 2014, 53(1), 79-92. ISSN 0323-0562.
- SÝKORA, M. (edd.), Hrady českého severozápadu. Sborník k životnímu jubileu Tomáše Durdíka. Most.
- ŠMAHEL, František. *Husitská revoluce*. Praha: Historický ústav AV ČR, 1993. Práce (Historický ústav Akademie věd ČR). ISBN 80-85268-26-4.
- ŠMAHEL, František. *Husitské Čechy: struktury, procesy, ideje*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2001. Česká historie. ISBN 80-7106-468-8.
- ŠMAHEL, František. *Filozofická fakulta, Masarykova univerzita Mezi středověkem a renesancí*. Praha: Argo, 2002. Historické myšlení. ISBN 80-7203-426-x.
- ŠRONĚK, Michal. Artikulové smlouvení na držení kompaktát a teorie náboženského obrazu v době pohusitské. *Časopis Ústavu dějin umění Akademie věd České republiky*. Praha: Ústav dějin umění (Akademie věd ČR), 2010, 58(5-6), 384-387. ISSN 0049-5123.

ŠTROBLOVÁ, Helena a Blanka ALTOVÁ, ed. *Kutná Hora*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2000. Dějiny českých měst. ISBN 80-7106-186-7.

ULLMANN, Ernst. *Svět gotické katedrály*. Praha: Vyšehrad, 1987.

URBÁNEK, Rudolf. *České dějiny. Díl III, Věk poděbradský IV*, Praha 1962.

VAVŘINEC Z BŘEZOVÉ. *Husitská kronika*. Přeložil František HEŘMANSKÝ. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1954.

VORLÍČEK, Karel. *Dějiny restaurace a dostavby velechrámu sv. Panny Barbory v Hoře Kutné: 1884-1905*. Hora Kutná: Archeologický sbor Vocel, [1906]. s. [1]. Dostupné také z: <https://kramerius-vs.nkp.cz/uuid/uuid:01cd4e20-9a1d-11e6-bfc2-001018b5eb5c>

VŠETEČKOVÁ, Zuzana. *Středověká nástěnná malba ve středních Čechách*. 2., rozš. vyd. Praha: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště středních Čech v Praze, 2011. ISBN 978-80-86516-42-4.

WERNISCH, Martin. *Husitství, raně reformační příběh*. Brno: L. Marek, 2003. Pontes pragenses (L. Marek). ISBN 80-86263-40-1.

WINTER, Eduard. *Tisíc let duchovního zápasu*. Praha: L.Kuncíř, 1940.

WINTER, Zikmund. *Život církevní v Čechách. Kulturně historický obraz z XV. a XVI. st* HALAMA, Ota a Pavel SOUKUP, ed. *Kalich jako symbol v prvním století utrakvismu*. Praha: Centrum medievistických studií, 2016. ISBN 978-80-7007-474-9.

ZÁRUBA, František. *Hradní kaple v Čechách*. Filozofická fakulta, Ústav pro dějiny umění, Praha 1, Celetná 20, 116 12, 2013. Disertační práce. Filozofická fakulta, Ústav pro dějiny umění, Dějiny výtvarného umění. Vedoucí práce Prof. PhDr. Jiří Kuthan, DrSc., dr. h. c..

ZÁRUBA, František. *Hradní kaple*. Praha: vydala Univerzita Karlova v Praze, Katolická teologická fakulta, Ústav dějin křesťanského umění v NLN, s.r.o., Nakladatelství Lidové noviny, 2015. Opera Facultatis theologiae catholicae Universitatis Carolinae Pragensis. ISBN 978-80-7422-414-0.

ZÁRUBA, František. *Hrady Václava IV*. Praha, 2008. Diplomová práce. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Ústav pro dějiny umění. Vedoucí práce Prof. PhDr. Jiří Kuthan, DrSc.

ZÁRUBA, František. *Hrady Václava IV.: od nedobytného útočiště k pohodlné rezidenci*. Praha: Katolická teologická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, 2014. Opera Facultatis theologiae catholicae Universitatis Carolinae Pragensis. ISBN 978-80-7422-299-3.

## SEKUNDÁRNÍ LITERATURA

BENEŠ, Fr. *Kutnohorsko - vlastivědný sborník: Chrám sv. Jakuba, chrám sv. Barbory*. 8/04. Kutná Hora: Vydavatelství a nakladatelství Martin Bartoš (Kuttna), 2004. ISSN 1212-6098.

BENEŠ, František. *Arciděkanský chrám sv. Jakuba na Horách Kutných*. In: Památky archeologické, 1865.

BERÁNEK, Jan. *Vývoj a podoba trojlodního síňového prostoru sakrální architektury Čech do poloviny 15. století*. Praha, 2014. Disertační práce. Filozofická fakulta, Ústav pro dějiny umění. Vedoucí práce Prof. PhDr. Ing. Jan Royt, Ph.D.

ČADIL, Matěj. *Kostel sv. Štěpána a rotunda sv. Longina*. Praha: Městská část Praha 2, 2016,

ČAPSKÝ, Martin. *Rezidence, stolice, rezidenční město: Příspěvek k reprezentaci Nového Města pražského v pozdním středověku*. *Mediaevalia Historica Bohemica*. Praha: Historický ústav AV ČR, 2018, **21**(2), 59-89. ISSN 0862-979X.

ČERNUŠÁK, Tomáš. *Papežství a české země v tisíciletých dějinách*. Praha: Academia, 2017. Historie (Academia). ISBN 978-80-200-2638-5.

Dokumenty české reformace jako věroučné prameny v základech víry CČSH. *Církev československá husitská* [online]. CČSH, 2016 [cit. 2020-02-15]. Dostupné z: <https://www.ccsch.cz/view.php?id=3344>

- Fontes rerum Bohemicarum V, ed. Josef Emler – Jan Genauer – Jaroslav Goll, Praha: Historický spolek, 1893,
- GERSDORFOVÁ, Zlata, *Sakrální prostory Českého Krumlova ve světle slavností ukazování ostatků v oktáv svátku Božího Těla*. Praha, 2013. RIGORÓZNÍ PRÁCE. Filozofická fakulta, Ústav pro dějiny umění. Vedoucí práce PhDr. Jana Hana Hlaváčková.
- HEJDOVÁ, Tereza. *Obraz Jana Husa v české raněnovověké literatuře*. Praha, 2014. Diplomová práce. Filozofická fakulta, Ústav české literatury a komparatistiky. Vedoucí práce Mgr. Alena Andrllová Fidlerová, Ph.D.
- HOF, Karel Vít. *Hus a Betlém: paměti někdejší kaple Betlémské v Starém městě pražském*. Praha: Mikuláš a Knapp, 1870.
- HRABOVSKÁ, Tereza. *Mistr Michelské madony a jeho dílna*. Praha, 2008. Bakalářská práce. Katolická teologická fakulta (KTF) Pracoviště: Ústav dějin křesťanského umění. Vedoucí práce Prof. PhDr. Jaromír Homolka, CSc.
- HRDINA, Jan. *Relikvie, odpustky, poutní odznaky: čtyři kapitoly z náboženského života lucemburské Prahy*. V Praze: Národní památkový ústav, 2017. ISBN 978-80-7480-075-7.
- HRUBÝ, Petr. *Jihlava - Staré Hory: archeologický výzkum středověkého důlního, úpravnického a obytného areálu v letech 2002-2006 : příspěvek ke studiu středověkého rudného hornictví*. Klápště, Jan (editor); Měřínský, Zdeněk (editor). Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2011.
- CHOTĚBOR, Petr, Vladimír PŘIBYL a Jan SOMMER. *Sv. Gothard ve Slaném v proměnách věků: 1137-2007*. Slaný: Královské město Slaný, 2007. ISBN 978-80-254-0965-7.
- CHRÁM SV. JAKUBA, CHRÁM SV. BARBORY: KUTNOHORSKO - VLASTIVĚDNÝ SBORNÍK 8/04. Kutná Hora: Vydavatelství a nakladatelství Martin Bartoš (Kuttna) 17. listopadu 97, 284 01 Kutná Hora, 2004. ISSN 1212-6098.
- JAN, Libor. 2006b: *Lenní přísahy a přísahy věrnosti na dvoře posledních Přemyslovců*. In: M. Wihoda – D. Malaták (edd.), *Stát, státnost a rituály přemyslovského věku*. Problémy, názory, otázky. Sborník příspěvků z konference konané dne 18. října 2005 v Brně. Brno, 101–112.
- BOUBÍN, J., D. Čumlivski. *Jiří z Poděbrad, husitský král - přítel míru*. Praha: Národní archiv, 2014. ISBN 978-80-7469-019-8.
- KADLECOVÁ, Ivana, Cesta bible zvané Martinické, *Akademický bulletin: Oficiální časopis Akademie věd ČR*. 2005, (12).
- KOTYZA, O. - Sýkora, M. 2012: *Litoměřický hrad a jeho počátky (Poznámky k hradní politice Jana Lucemburského v severozápadních Čechách)*. In: Kuljavceva Hlavová, J. - Kotyza, O. - Sýkora, M. (edd.), *Hrady českého severozápadu. Sborník k životnímu jubileu Tomáše Durdíka*. Most, 87-148.
- LÍBAL, Dobroslav. *Archaeologia historica*. 1984, roč. 09, č. [1], s. 239-246.
- MACOUN, Jiří. *Dějiny opevnování v Čechách a na Moravě*. Brno: CPRESS, 2012. Stručná historie. ISBN 978-80-264-0110-0.
- MASARYK, Tomáš Garrigue. *Mistr Jan Hus a česká reformace: řeč, kterou měl 17. července 1910 na Kozím Hrádku Tomáš Garrigue Masaryk*. 3. vyd. Tábor: Jiskra, 1919.
- MATĚJČEK, A. J. Myslivec. *České madony gotické byzantských typů. NOVÉ ŘADY*. Praha: ARCHAEOLOGICKÁ KOMISE ČESKÉ AKADEMIE V PRAZE A RCHAEOLOGICKÝ SBOR NÁRODNÍHO MUSEA V PRAZE, 1937, IV.-V.(XXXX).
- MODRÁKOVÁ, Renáta a Zdeněk UHLÍŘ. *Zákon a Písmo: rukopisy české reformace 14.-16. století*. Praha: Národní knihovna České republiky, 2009. ISBN 978-80-7050-567-0.
- MUTLOVÁ, Petra. *Mikuláše z Drážďan Apologie proti rozhodnutí kostnického sněmu* [online]. Brno, 2007 [cit. 2019-12-10]. Dostupné z: <<https://is.muni.cz/th/mpb0q/>>. Disertační práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Vedoucí práce Helena Krmíčková.
- NĚMEC, Damian. (2015). Právní stránka Husova procesu. *Studia theologica*, 17(4),
- OTAVSKÝ, Karel: *Kult nástrojů Kristova umučení za Karla IV. a karlštejnská látka s anděly*, in: Klára Benešová / Kateřina Kubínová (edd.): *Emauzy. Benediktinský klášter Na Slovanech v srdci Prahy*. Soubor statí věnovaných znovuotevření chrámu Panny Marie a sv. Jeronýma benediktinského kláštera Na Slovanech, opatství Emauzy 21.4. 2003, Praha 2000, 61.

- PAVLÍČEK, Ota. Filosoficko-teologické základy myšlení Jana Husa: Univerzálie a některá s nimi spojená témata. *Filosofický časopis*. Praha: Filosofický ústav AV ČR, 2015, **63**(6), 859-892. ISSN 0015-1831.
- PETRÁŇOVÁ, Lydia. *Domovní znamení staré Prahy*. Praha: Panorama, 1988. Pragensia (Panorama).
- POKORNÝ, Martin. *Dobývání surovin z nitra země, z povrchu a z vody*. (Národní kněhtiskárna I.L. Kober), 1870. Dostupné také z: <https://kramerius-vs.nkp.cz/uuid/uuid:707a5970-87a5-401e-9982-4a2bafa54b74>.
- ROKYTA, Jan. *Podoby eklesiologie v českém reformním hnutí*. Hradec Králové: Královéhradecká diecéze Církve československé husitské, 2018. ISBN 978-80-906490-6-4.
- SCHATZ, Klaus. *Všeobecné koncily: ohniska církevních dějin*. Brno: Centrum pro studium dem s.Zokracie a kultury (CDK), 2014. ISBN 978-80-7325-345-5.
- Slanský obzor: Ročenka Musejního spolku v Slaném*. Slaný: nákladem Musejního spolku v Slaném, 1893, **1**(1). s. 5. ISSN 1214-3847. Dostupné také z: <https://kramerius-vs.nkp.cz/uuid/uuid:cda17e99-2d9f-4b3b-8986-7e3d0d99e0f1>
- STEJSKAL, Karel/VOIT, Petr. *Iluminované rukopisy doby husitské*, (katalog výstavy NG), Praha 1990.
- STUDNIČKOVÁ, Milada. Středověká vyobrazení Jana Husa – teologické interpretace historických událostí, *Acta Universitatis Carolinae – Historia Universitatis Carolinae Pragensis* 2014.
- URBAN, F. (2009). Mariánský kult v době a v díle arcibiskupa Arnošta z Pardubic. *Studia theologica*, **11**(1),
- VALEŠ, Václav. *Konfesní právo: průvodce studiem*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. ISBN 978-80-7380-135-9. Dostupné také z: <https://kramerius-vs.nkp.cz/uuid/uuid:a67eeb10-ff7c-11e3-99ee-001018b5eb5c>
- KUTAL, Albert. *Volné směry: měsíčník umělecký*. Praha: Mánes, 1936, **32**(1). s. 74. ISSN 1802-7253. Dostupné také z: <https://kramerius-vs.nkp.cz/uuid/uuid:ddd470-fff2-11e8-9210-5ef3fc9bb22f>
- WOCEL, J., Er., *Kutnohorsko - vlastivědný sborník: Chrám sv. Jakuba, chrám sv. Barbory*. 8/04. Kutná Hora: Vydavatelství a nakladatelství Martin Bartoš (Kuttna), 2004. ISSN 1212-6098. 30-62.
- ŽEMLIČKA, Josef. *Archaeologia historica*. 1991, roč. 16, č. [1],

## CIZOJAZYČNÁ LITERATURA

- CLAYTON, Joseph. *Pope Innocent III and his times*. Milwaukee: The Bruce publishing company, 1941.
- DENIS, Ernest. *Huss et la guerre des hussites*. Paris: E. Leroux, 1930.
- DURDÍK, T. 2000: *The city walls of Tábor - a breakthrough in the development of central European fortifications*. EN Bulletin 53.
- Karl Bosl. *Europa im Mittelalter: Herausgegeben von Georg Scheibelreiter*. 2. Stuttgart: Primus Verla, 2005. ISBN 978-3-89678-264-9.
- KOBIELUS, Stanislaw, *BESTIARIUM Chrześcijańskie*, Warszawa 2002,
- ROYT, Jan: *Hussitische Bildpropaganda* (Hussite Visual Art Propaganda) editoři: Eberhard, W., Machilek, F.; In: *Kirchliche Reformimpulse des 14./15. Jahrhunderts*. 1. vyd. 2006, Köln am Rhein: Böhlau Verlag;

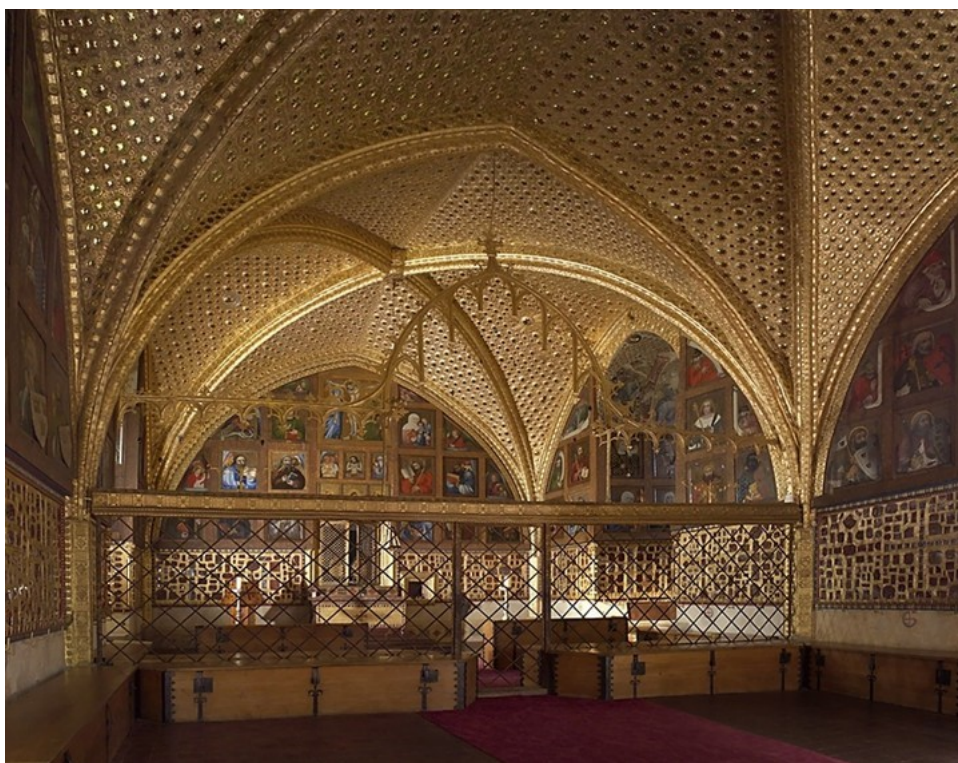


## Obrazová příloha



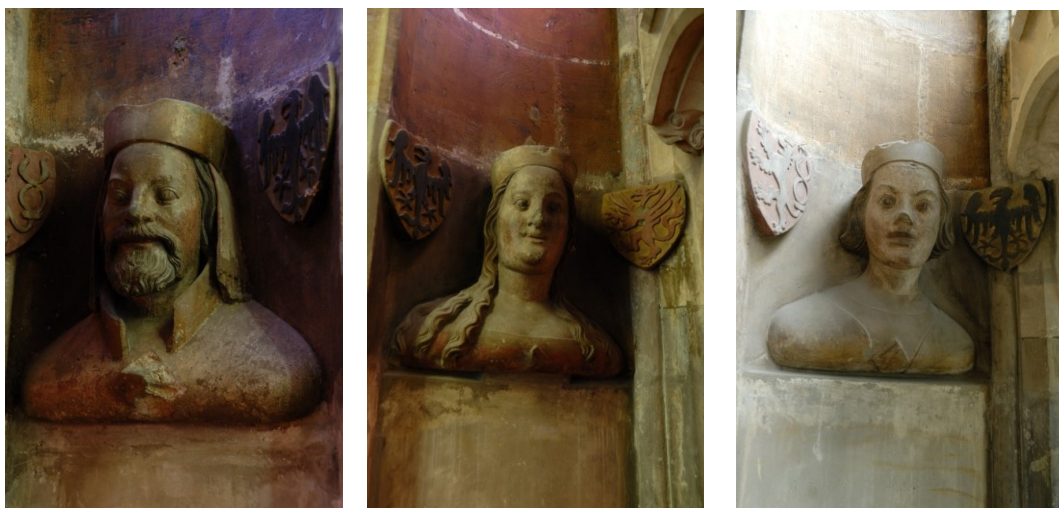
1. Kaple sv. Kateřiny, Karlštejn

<http://previous.npu.cz/vystava-unesco/indikativni-seznam/>



2. Kaple sv. Kříže, Karlštejn

<https://www.hrad-karlstejn.cz/cs/informace-pro-navstevniky/prohlidkove-okruhy/5042-posvatne-prostory-hradu-vcetne-kaple-sv-krize>



3. Busta Karla IV. 4. Busta Elišky Pomořanské 5. Busta Václava IV.  
Chrám sv. Víta, Pražský hrad

<https://www.katedralasvatehovita.cz/cs/historie-a-dedictvi/popis-triforia>



6. Těšínská Madona

DÁŇOVÁ, Helena a Ivo HLOBIL, ed. *Těšínská Madonna a vzácné sochy Petra Parléře: Národní galerie v Praze, Palác Kinských, 20.12.2002-25.5.2003*. Praha: Národní galerie, 2002. Malé katalogy starého umění. ISBN 80-7035-237-x. s. 29.





### 7. Madona svatovítská

PEŠINA, Jaroslav. *Česká gotická desková malba*. Praha: Odeon, 1976. s. 43.



### 8. Madona vyšebrodská

PEŠINA, Jaroslav. *Česká gotická desková malba*. Praha: Odeon, 1978. s. 50.





### 9. Madona kladská

STEJSKAL, Karel a Karel NEUBERT. *Umění na dvoře Karla IV.* V Praze: Artia, 1978. s. 63.



### 10. Madona doudlebská

AJT, Jiří, Štěpánka CHLUMSKÁ, Národní galerie (Praha, Česko) a Anežský klášter (Praha, Česko). *Čechy a střední Evropa 1200-1550: dlouhodobá expozice Sbírký starého umění Národní galerie v Praze v klášteře sv. Anežky České.* V Praze: Národní galerie, 2006. s. 69.

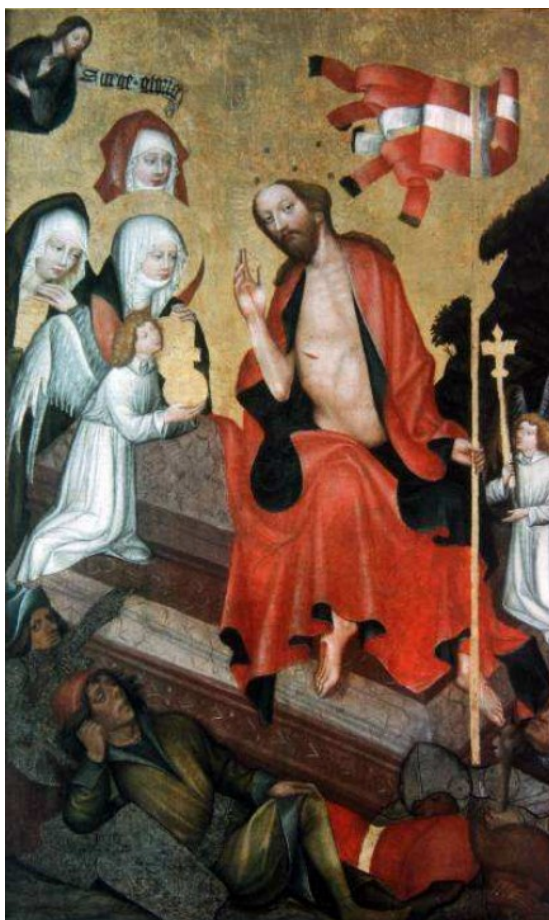


11. Mistr Rajhradského oltáře, ukřižování

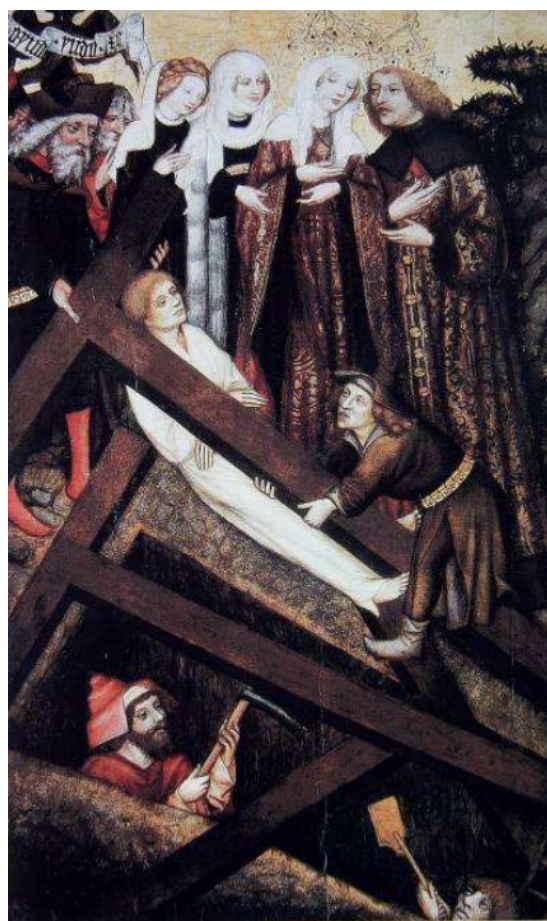


12. Mistr Rajhradského oltáře, Nesení kříže





13. Mistr Rajhradského oltáře  
Zmrtvýchvstání Krista



14. Mistr Rajhradského oltáře  
Zkoušení pravosti Sv. Kříže,



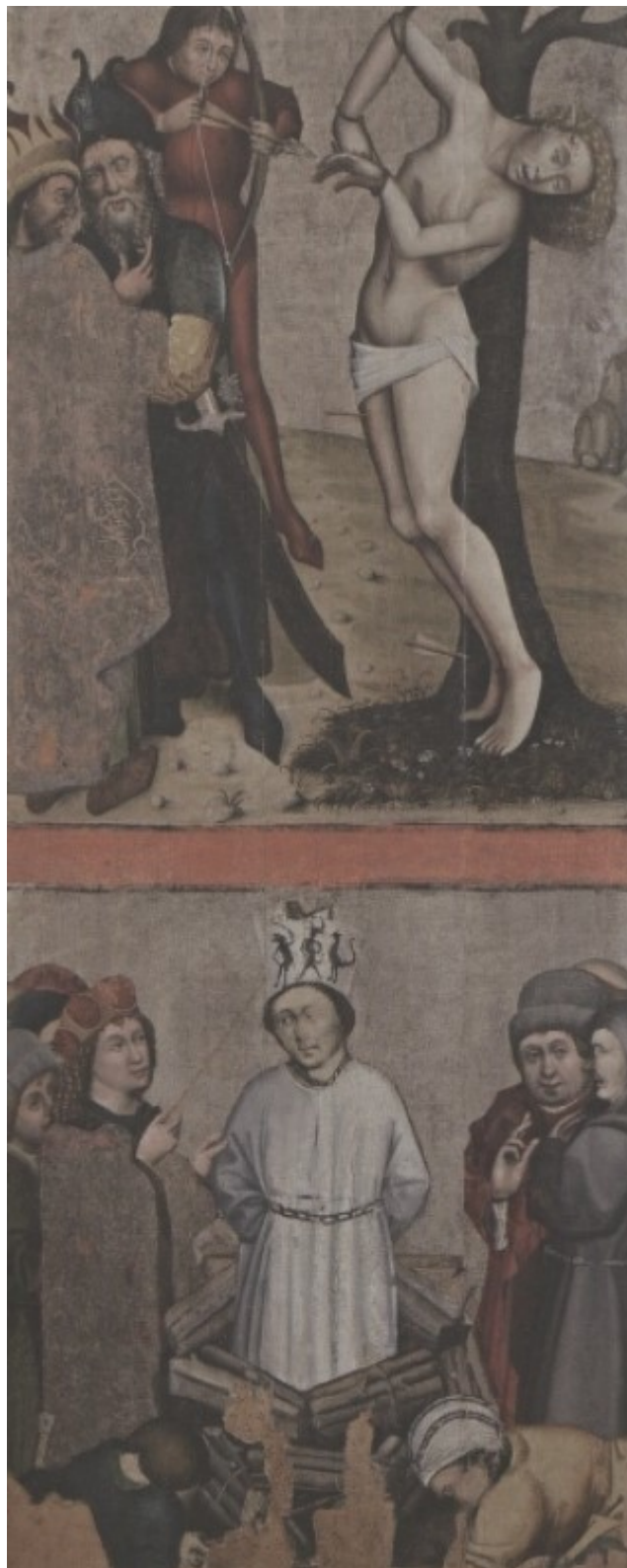
15. Mistr rajhradského oltáře,  
Deska z Náměště  
Umučení sv. Apolény



16. Mistr Rajhradského oltáře,  
Umučení sv. Kateřiny,  
zadní strana desky z Náměště

Obraz 11- 16:

<http://duoppa.ff.cuni.cz/shared/files/prehled%20cz%20sylaby/37b%20goticka%20malba%201310-1550-2.pdf>



17. Oltářní křídla z Roudníka

BARTLOVÁ, Milena. *Pravda zvítězila: výtvarné umění a husitství 1380-1490*. Praha: Academia, 2015. s. 221.





### 18. Ukřižování

Kostel sv. Jakuba, Kutná Hora

VSETEČKOVÁ, Zuzana. *Středověká nástěnná malba ve středních Čechách*. Praha: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště středních Čech v Praze, 2011. s. 179.

## Abstrakt

Cílem mé práce bylo poukázat na dějinné souvislosti doby předhusitské a husitské (dobou husitskou zde míním dobu až do smrti Jiřího z Poděbrad). Tato důležitá a složitá etapa našeho vývoje vytvořila podhoubí k pozdějšímu svébytnému národnímu vývoji České země. Právě propojení církve, politiky i umění se odráží v obrazoborectví, které představuje nový pohled na význam a nutnost určité čistoty křesťanských obrazů. Panovníci té doby, počínaje Janem Lucemburským a konče Jiřím z Poděbrad, se značnou měrou podíleli na tom, že umění vešlo do Českých zemí, pevně zde zakořenilo a získalo unikátní národní odlišnost. Nesmíme zapomínat na to, že součástí umění jsou i stavby, v této době především hrady. Hrady vznikají v hojné míře a v Čechách se stávají opěrným bodem moci českých panovníků. Lucemburkové, kteří na českém trůnu vystřídali přeslavný rod Přemyslovců, se pokusili propojit právě tuto slavnou přemyslovskou historii se svou vlastní a římsko-německou. Všechny tyto tři nitky se spojují právě v Čechách. Velmi dobře rozehranou hru však narušuje období nejistoty způsobené mimo jiné papežským schizmatem a velkými epidemiemi moru. V Čechách vzniká v reakci na tuto dobu husitské hnutí, které umění dává jiný rozměr. Na dlouhou dobu se tak zdá, že v Čechách není v těchto těžkých časech na umění čas. Ovšem pravý opak je pravdou. Umění se zjednodušuje a přizpůsobuje prostému člověku. Právě toto je na husitství velmi zajímavé. Na první pohled se může zdát, že klame, ale je čisté a přímé. To mu naštěstí zůstalo až dodnes.

## Abstrakt

The aim of my work was to point out the historical context of the pre-Hussite and Hussite periods (I mean here the period until the death of George of Poděbrady). This important and complicated stage of our development created the basis for the later independent national development of the Czech Land. It is the interconnection of church, politics and art that is reflected in iconoclasm, which represents a new view of the importance and necessity of a certain purity of Christian images. The rulers of that time, beginning with Jan Lucemburský and ending with George of Poděbrady, contributed greatly to the fact that art came to the Czech lands and firmly rooted there and gained a unique national difference. We must not forget that the art also includes buildings and at this time mainly castles. Castles came up in

abundance and in Bohemia become the mainstay of the power of Czech rulers. The Luxembourgs, who changed the famous Přemyslid family on the Czech throne, tried to connect this famous Přemyslid history with their own and the Roman German one. All these three threads are connected in Bohemia. However, a very well played game is disrupted by a period of uncertainty caused, inter alia, by papal schism and major plague epidemics. In the Czech Republic, the Hussite movement emerged as a reaction to this time, which gave art a different dimension. For a long time it seemed that there was no time for art in this difficult time in Bohemia. But the opposite is true. Art simplified and adapted to the common man. This is very interesting for the Hussite movement. At first glance it may seem to be deceiving, but it is clean and direct. Luckily, this remained until today.